

halka dergi

MUSA AKBAL, YUSUF AKŞEKER, MERT BATUR,
BURAK KALPAKLIOĞLU, ZEKİ KILIÇASLAN,
FEYZA PINAR KILINÇ, SİNAN KIZILKAYA,
HÜSEYİN ARİF SARIYAŞAR,
FİKRET SOYSAL,
AKANDA TAŞTEKİN

HEGEMONYA ve TEMSİL KRİZİ

TAKDİM

Merhabalar,

Halka Dergi'nin beşinci sayısı ile karşınızdayız. Bu sayıyla bu sıcak yaz günlerinde yine önemli meseleleri konuşmaya çalışacağız.

Beşinci sayıda "Hegemonya ve Temsil Krizi" başlıklı dosya ile çıkıyoruz. Bu dosya konusu ile birinci sayıda başladığımız tartışmayı daha derinleştirmek niyetindeyiz. Dosya kapsamında hegemonya tartışmalarını ve yaşadığımız temsil krizini mesele edeceğiz.

Halka Dergi'ye hep yaptığımız gibi geçtiğimiz iki ay boyunca gündemimizi meşgul eden konuları aktarıp kısaca değerlendirdiğimiz Halka'nın Gündemi ile başladık.

"Hegemonya ve Temsil Krizi" başlıklı dosya için Musa Akbal "Meclisli Çalışma" başlıklı yazısıyla katkı sundu. Akanda Taştekin "Hegemonyanın Bitmeyen İnşası: Gramsci'den Miras Kalanlar" başlıklı yazısıyla hegemonya tartışmalarının en önemli isimlerinden biri olan Gramsci'nin mirasına odaklandı. Feyza Pınar Kılınç "Bir Tutkal Olarak Milliyetçi Hegemonya" başlıklı yazısıyla AKP siyasetinin milliyetçi hegemonik zemine kayışını tartıştı. Fikret Soysal "Stalin ve Hegemonyanın Kuruluşu" başlıklı yazısıyla Stalin siyasetinin ürettiği hegemonyayı ve atmosferi yazdı. Hüseyin Arif Sarıyaşar dosya kapsamında Bağımsız Maden-İş örgütlenme uzmanı Mert Batur ile bir söyleşi gerçekleştirdi. Sinan Kızılkaya "Kürtler Temsil Edilme Hakkına Sahip Midir?" başlıklı yazısıyla Kürt toplumunun yaşadığı temsil krizini yorumladı. Zeki Kılıçaslan "Brezilya'da Sınıflar Mücadelesi, Kurtuluş Teolojisi ve "Dine karşı Din"" başlıklı yazısıyla toplumsal tabandan güç bulan ve bir hegemonya üreten siyasete karşı ortaya konulan "Dine Karşı Din" görüntülerini Brezilya örneği üzerinden değerlendirdi. Burak Kalpaklıoğlu "Euro 2024'ün Ardından, Futbol ve Milliyetçilik İlişkisi" başlıklı yazısıyla futbol, milliyetçilik ve hegemonya ilişkisini masaya yatırdı. Hüseyin Arif Sarıyaşar "Gramsci'nin Mirası ve Kültür Savaşı" başlıklı yazısıyla hegemonya ve temsil krizi tartışmalarına katkı sundu.

SAYI : 05 TEMMUZ-AĞUSTOS 2024

halka.dergi0@gmail.com

@halkadergi

@halkadergi

Bu sayıda dosya dışında Yusuf Akşeker, "Türkiye'den İsrail'e BTC Hattı Üzerinden Yapılan Petrol Sevkiyatının Durdurulması Hukuki ve Siyasi Bir Zorunluluktur!" başlıklı yazısıyla İsrail'e yapılan petrol sevkiyatının ve durdurulması gerekliliğinin hukuki incelemesini yaptı.

Halka Dergi'nin sonraki sayılarında yine görüşmek üzere, selamlar.

BU SAYIDA

1 | TAKDİM

3 | HALKA’NIN GÜNDEMİ

9 | DOSYA: Hegemonya ve Temsil Krizi

MUSA AKBAL

10 | Meclisli Çalışma

AKANDA TAŞTEKİN

14 | Hegemonyanın Bitmeyen İnşası: Gramsci’den Miras Kalanlar

FEYZA PINAR KILINÇ

19 | Bir Tutkal Olarak Milliyetçi Hegemonya

FİKRET SOYSAL

22 | Stalin ve Hegemonyanın Kuruluşu

28 | Mert Batur: “Egemenler, her türlü işçi kesiminin her türlü sendika ile kapsanamayacağını bildiği için somut duruma uygun olan hangisiyse onunla yol yürümeyi tercih ediyor.”

SİNAN KIZILKAYA

35 | Kürtler Temsil Edilme Hakkına Sahip Midir?

ZEKİ KILIÇASLAN

38 | Brezilya’da Sınıflar Mücadelesi, Kurtuluş Teolojisi ve “Dine karşı Din”

BURAK KALPAKLIOĞLU

47 | Euro 2024’ün Ardından, Futbol ve Milliyetçilik İlişkisi

HÜSEYİN ARİF SARIYAŞAR

50 | Gramsci’nin Mirası ve Kültür Savaşı

YUSUF AKŞEKER

54 | Türkiye’den İsrail’e BTC Hattı Üzerinden Yapılan Petrol Sevkiyatının Durdurulması Hukuki ve Siyasi Bir Zorunluluktur!

GÖRSEL LİSTESİ:

Kapak görseli: Hugo Gellert’in (1892–1985) *Machinery and Large Scale Industry* 46 adlı eseri, 1933.

Sayfa 3a: Kayseri’de gerçekleşen pogromda ateşe verilen bir dükkan. [Kaynak: Ajanslar]

Sayfa 3b: Bangladeş’teki olaylar sırasında çekilen bir görüntü. [Kaynak: <https://www.gzt.com/>]

Sayfa 4a: Davullu zurnalı bir halay görüntüsü. [Kaynak: <https://www.gunegdoguokspres.com/>]

Sayfa 4b: Sokak hayvanlarının katledilmesinin önünü açan yasaya karşı düzenlenen bir eylemden.

Sayfa 4c: Merih Demiral’ın Avusturya-Türkiye maçı sonrasında yaptığı hareket.

Sayfa 5a: 12 yaşındayken çalışırken hayatını kaybeden Ahmed Haskiro.

Sayfa 5b: İran’ın yeni Cumhurbaşkanı Mesud Pazeşkiyan.

Sayfa 5c: Özel Sektör Öğretmenleri Sendikası’nın bir eyleminden çekilen bir fotoğraf. [Kaynak: <https://www.birgun.net/>]

Sayfa 6a: Esitaş işçilerinin nöbeti sırasında çekilen bir fotoğraf. [Kaynak: <https://www.kadimsici.org/>]

Sayfa 6b: Bir market alışverişi fotoğrafı. [Kaynak: Ajanslar]

Sayfa 7a: Emek ve Adalet Platformu’nun Polonez işçilerini ziyaretinden bir fotoğraf. [Kaynak: @emekadalet (X Platformu)]

Sayfa 7b: Çiğli Belediyesi işçilerinin CHP önündeki nöbetinden bir fotoğraf. [Kaynak: <https://www.izgazete.net/>]

Sayfa 8a: İsmail Haniye, esir takası görüşmeleri sırasında tutuklu FHKC lideri Ahmed Saadet’in fotoğrafını taşıırken.

Sayfa 8b: Filistin için Bin Genç hareketinin SOCAR önünde yaptığı bir eylemden. [Kaynak: @filistinicinbin (X Platformu)]

Sayfa 9: Charles William Jefferys’e ait *Burning of the Parliament Buildings in Montreal in 1849* isimli tablo.

Sayfa 10: Sir George Hayter’a ait 1833 yılında yapılmış bir tablo. [Kaynak: <https://www.virtualstephens.org.uk/>]

Sayfa 14: Gramsci için yapılmış bir illüstrasyon. [Kaynak: <https://www.plutobooks.com/>]

Sayfa 19: Francis Bacon’a ait *Self-Portrait*

Sayfa 22: Joseph Stalin, 1933. [Kaynak: <https://jacobin.com/>]

Sayfa 28: Hayatını kaybeden 301 madenci için yapılan anma etkinliğinden. [Kaynak: <https://12puato.com.tr/>]

Sayfa 35: Bir eylemde çekilen zafer işareti fotoğrafı. [Kaynak: Ajanslar]

Sayfa 38: Judy Duarte’ye ait bir çalışma. [Kaynak: <https://thecontinental.org/>]

Sayfa 47: EURO 2024 müsabakalarında Türkiye Milli Takımı.

Sayfa 50: Marco Borelli tarafından çekilen Gramsci murali fotoğrafı. [Kaynak: <https://newrepublic.com/>]

Sayfa 54: Filistin için Bin Genç’in çağrısıyla SOCAR önünde yapılan bir eylemden. [Kaynak: @filistinicinbin (X Platformu)]

Göçmenlere Yönelik Pogroma Hayır!

30 Haziran akşamı Kayseri’de göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı yerlerde pogrom girişimleri başladı. Sosyal medyada yayılan Suriyeli bir erkeğin bir kız çocuğunu taciz ettiği iddiası üzerinden başlayan olaylarda, Suriyelilerin evleri ve iş yerleri yağmalandı ve yakıldı. Kayseri’ye giden İçişleri bakanının hiçbir mağdur göçmenle görüşmediği söyleniyor. Yetkililer olayları sakinleştirmek için “Mağdur şahıs Türk değil. Şu anda şüpheli şahıs gözaltında” gibi bir açıklama bile yaptılar. Kayseri’de başlayan olaylar,

sosyal medyadaki ırkçı propagandanın da etkisiyle birçok ilde göçmenlere yönelik linç girişimlerini ateşledi. Antalya’da sokakta yürüyen Ahmet Handan El Naif bir grup tarafından bıçaklanarak öldürüldü. Olaylara karışan binden fazla kişi gözaltına alındı. Türkiye’de yaşanan pogrom sonrasında Suriye’nin kuzey şehirlerinde protestolar yaşandı ve şiddetle bastırıldı. Türkiye’de maruz kaldıkları şiddet ve yağmadan dolayı polise başvuran göçmenlerin de sınır dışı edildikleri haberleri dolaşıyor. Aynı zamanda yaklaşık üç bin Suriyelinin bu olaylardan sonra Kayseri’yi terk ettiği söyleniyor. Irkçı saldırılara ve pogrom girişimlerine karşı göçmenlerin yanındayız!

Bangladeş’te Halk “Kayırmacılık” Yasasına Karşı Sokakta!

Bangladeş’te son bir aydır hükümet karşıtı protestolar, ülkeyi 15 yıldır yöneten “Demir Leydi” lakaplı Şeyh Hasina Vecid’in koltuğunu bırakmasına ve ordunun geçici hükümet kurulması için müdahale etmesi ile sonuçlandı. Ülke genelinde Temmuz ayında başlayan gösterilerde binlerce kişinin gözaltına alındığı ve yüzlerce kişinin öldüğü kaydediliyor. Olaylar, Awami Birliği’nin başkanı Şeyh Hasina’nın ciddi oranda genç işsizliğin yaşandığı ülkede 1971 yılındaki bağımsızlık mücadelesinde gazi olanların yakınlarına, kamu işlerinde kontenjan açılması

için çıkardığı yasa sonrasında başladı. Bangladeş son yıllarda rakamsal verilere göre ekonomik olarak hızla gelişirken, 18 milyondan fazla işsiz olduğu, ciddi yolsuzluk iddialarının dolaştığı, insan hakları ihlallerinin günden güne arttığı, basın özgürlüğünün gerilediği ve artan refahın sadece hükümete yakın kesime yaradığı şeklinde değerlendirmeler var. Kayırmacılık yasası olarak değerlendirilen kontenjan uygulaması ise ülkede bardağı taşıran son damla oldu. Yıl başında 4. seçiminde de tartışmasız bir zafer elde eden ve karşıtları tarafından otoriterlikle suçlanan Şeyh Hasina’nın olaylar sonrasında Hindistan’a kaçtığı söyleniyor.

Kürtlerin Halayına ve Diline Sistematik Taciz!

Temmuz ayında Kürtçe müzikle halay çekenlerin örgüt propagandası yaptığı iddialarıyla ülke genelinde tutuklandıkları haberleri gelmeye başladı. Bu fiiller, yasalara göre ifade özgürlüğü kapsamında sayılmasına rağmen, hukuk hiçe sayılarak Kürt halkı taciz ediliyor. İstanbul'da çeşitli ilçelerde yapılan düğünlerde Kürtçe şarkılarla halay çektikleri için 18 kişi gözaltına alındı ve bunlardan 11'i tutuklandı. Ayrıca bazı Kürt illerinde, belediyelerin kendi sorumluluk alanlarında yer alan yol yazılarındaki Kürtçe ifadelerin, valiliklerin emriyle silinme girişimleri yaşandı. Devletin onlarca yıldır sürdürdüğü inkar politikasının bir parçası olarak, Kürtlerin, dillerine ve kimliklerine yönelik başlatılan bu saldırıların karşısındayız!

Sokak Hayvanlarını Katletme Yasası Meclisten Geçti!

Sokakta yaşayan ve gündelik hayatımızın çok önemli bir parçası olan sokak hayvanlarının öldürülmelerine imkân tanıyan yasal düzenleme kamuoyunun büyük tepkisine ve toplumdaki ciddi hoşnutsuzluğa rağmen meclisten geçti. Yeni yasal düzenleme güçsüz duruma gelmiş olan ve tedavisi mümkün olmayan hayvanların "uyutma" adı verilerek katledilmelerine olanak tanıyor. Yasal düzenlemeye birçok belediye başkanı ve veteriner karşı çıktıklarını belirtti. Bazı belediyelerden ise yasanın uygulanmasına başlanmamış olsa da toplu katliamların yaşandığına dair bilgiler geldi. Bir başka iddia, köpeklerin "uyutulması" için kullanılacak ilaçların eski AKP'li bakanların ortaklığı bulunan şirketlerden tedarik edileceğini söylüyor. Birçok ilde, hayvan katliamını önünü açan yasayı protesto eylemleri başladı.

İrkçilerin Bozkurt İşareti Futbol ile Popülerleşti!

EURO 2024 turnuvası sırasında son 16 maçlarında Avusturya ile karşılaşan Türkiye Milli Takımı maçı Merih Demiral'ın golleriyle 2-1 kazanmıştı. Maçtan sonra Demiral sevincini bozkurt işareti yaparak ortaya koydu. UEFA bu hareketi nedeniyle, nefret suçlarını önlemek için aldığı karar gereği, ırkçı mesajı nedeniyle Demiral'a iki maç müsabakalardan men cezası verdi. Bu olaydan sonra Türklerin tarihinde yer almayan bu işaretin ülke genelinde sahiplenildiğini gördük. 70lerden beri gelen ırkçı çetelerin öne çıkardığı, şiddet ve tehdit barındıran bu hareketin kolaylıkla sahiplenilmesi ülkedeki siyasal atmosfere dair ciddi işaretler taşıyor.

Göçmen Çocuk İşçi Ahmed Çalışırken Öldü!

Adana'da okullar kapandıktan sonra merdiven altı bir tekstil atölyesinde çalışan 12 yaşındaki Ahmed Haskiro geçtiğimiz Haziran ayında, çalışırken hayatını kaybetti. AB tarafından finanse edilen ve kapısında "Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler ve Türk Vatandaşları İçin İstihdam Desteği Projesi" yazısı görülen iş yerinde asansör boşluğunda ezildi. Adana Seyhan'da bir tekstil atölyesinde ortacı olarak çalışan ve asgari ücretin çok altında maaş alan Ahmed, Türkçe bilmeyen annesiyle birlikte yaşıyordu. İŞKUR desteği de alan ancak usta başları dışında işçilerin sigortasız çalıştırıldığı belirtilen işyerinde ölüme neden olan asansörün bir süredir bozuk olduğu söyleniyordu. Bu olay Dünya Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Günü'nden (12 Haziran) bir gün önce gerçekleşti. Patronların kâr hırsı için, çocuk işçilerin sömürüldüğü, iş cinayetlerinde katledildiği bir düzeni kabul etmiyoruz!

İran'ın Yeni Cumhurbaşkanı Göreve Başladı!

İran'ın yeni Cumhurbaşkanı seçildi. Reformcu kanatta yer alan ve gençliğinde İran İslam Devrimi için çalışan Mahabadlı Mesud Pazeşkiyan Türk bir babanın ve Kürt bir annenin çocuğu. İlmî lider Hatemi döneminde Sağlık Bakanlığı da yapmış olan Pazeşkiyan, İran'da rejimin tamamen değişmesini savunanlar tarafından Ayetullahların kontrolündeki sistemin restorasyonu için anlamlı görüldüğünden desteklenmiyor. 5 Temmuz'da seçildikten sonra kendisi yapılan göreve başlama törenine misafir olarak katılan Hamas'ın siyasi lideri İsmail Haniye, törenden sonra kaldığı otelde bombalı saldırıya uğrayarak vefat etti. Pazeşkiyan ülke içi siyasetin ve dış siyasetin yoğun olduğu bir dönemde göreve başlamış oldu.

Öğretmenlerin Taban Maaş Mücadelesi Sürecek!

26 Mayıs'ta öğretmenler, Özel Sektör Öğretmenleri Sendikası'nın çağrısıyla, taban maaşın Öğretmenlik Meslek Kanunuyla düzenlenmesi talebini yükseltmek için Milli Eğitim Bakanlığı önünde toplandılar. Polisin sert müdahalesine rağmen barikatların kaldırılmasını sağlayan öğretmenler, meclis parkına kadar yürüyüp 53 gün sürecek olan Öğretmen Nöbeti'ni başlattılar. Nöbet boyunca kurum baskınları, pankart sarkıtma eylemleri, bakanlık önü basın açıklamaları ve türlü yaratıcı eylemlilikler ile gündem oluşturan öğretmenler, ÖMK meclis komisyon görüşmelerinde bulunarak yasa yazım sürecine müdahil olmaya çalıştılar. Onlarca ilin meydanlarında süren nöbetler 17 Temmuz'da ÖMK görüşmelerinin ertelenmesiyle sona erdi. Öğretmenler önümüzdeki süreçte de haklı talepleri için mücadeleye devam edecek!

Esitaş İşçileri Sendikaya Rağmen Direnişte!

Kocaeli Dilovası'nda bulunan Esitaş Artech fabrikasında işçiler bir süredir Birleşik Metal-İş sendikasında örgütleniyordu. Şubat ayında sendika yetkisi için gereken yasal çoğunluk sağlanınca patron bir sendika üyesi işçiyi işten attı, bunun üzerine işçiler üretimi durdurarak fabrikayı bir gün işgal etti. Bu güçlü direnişin sonucunda işten atılan işçi geri alındı, patron sendikayı kabul etti ve TİS görüşmeleri başladı. Bu süreçte, işçiler, ücret ve çalışma koşullarına dair talepleri konusunda sendika ile çeşitli çatışmalar yaşamaya başladı. İşçilerin en acil talebi ise, elektrik trafo

üretimi yapılan fabrikaya havalandırma ve klima sisteminin bir an önce yapılmasıydı. Hem üretim alanındaki yüksek sıcaklıklardan hem de kullanılan kuvars tozundan dolayı çok sayıda işçi sağlık sorunu yaşadığı için, bu talep işçi sağlığı ve güvenliğine dair acil karşılanması gereken bir talep olarak ortaya çıkmıştı. Patronun maliyet hesabı yaparak bu talebi karşılamayacağını öğrenen işçiler, 10 Haziran'da mesaiye girmeyerek bu durumu protesto ettiler. Bunun üzerine, işyeri temsilcileri sendika tarafından bir gecede görevden alındı ve 145 işçi Kod 49 ile tazminatsız bir şekilde işten atıldı. İşçiler sendika şubesinden herhangi bir destek göremedi, kendi imkânları ile fabrika önünde direnişe başladı. İşçilerin direnişi devam ederken, Temmuz ayının son haftasında fabrikada toplu sözleşme imzalandı. Bunun üzerine, sendika şubesi direnişçi işçileri görüşmeye davet etti. 145 işçinin 120'si açtıkları davaları geri çekmeyi kabul etti ve bunun karşılığında işten atıldıkları kodlar kaldırıldı, kıdem tazminatları verildi. Anlaşmayı kabul etmeyen bir grup işçi ise, fabrika önünde direnişe devam ediyor. Esitaş direnişi, Türkiye'deki sendikaların toplu sözleşme süreçlerinde işçilerin taleplerini görmezden geldiklerinin, sözleşme sürecini riske atan işçi gruplarını bir şekilde tasfiye etmeye çalıştıklarının ve kitlesel işten atmalara dahi göz yumabildiklerinin en somut ve yakıcı bir örneği oldu. TİS çıkarlarını işçilerin çıkarlarından üstün gören, direnişçi işçileri tasfiye eden, işten atılmasına göz yuman bir sendikacılık anlayışını kabul etmiyoruz!

Asgari Ücretliye Zam yok, Şirketlere Teşvik Var!

Bir süredir büyük şirketlerden silinen vergi borçları ve bu şirketlere hazineden aktarılan milyarlarca lira teşvikler gündemde. Evrensel Gazetesi'nin belgelediği üzere, son üç yılda, büyük inşaat şirketleri, sanayi odası başkanlıklarını yürüten şirketlerin sahipleri ya hiç vergi vermedi ya da servetlerine oranla çok küçük rakamlarda vergi ödedi. Buna karşılık, açlık sınırının 19 bin TL, yoksulluk sınırının 62 bin TL'ye ulaştığı ekonomik koşullarda, Temmuz'da 17 bin TL olan asgari ücrete zam yapılmadı, en düşük emekli maaşı 12 bin 500 TL oldu. Yüksek enflasyon koşullarında, ev kiralarnın ortalaması 15-20 bin TL'ye çıktı, en temel market alışverişi bile binlerce lira tutuyor. Asgari ücretle geçinmenin, insanca bir yaşamın imkânı kalmamış durumda. Mücadeleci sendikaların, Haziran ve Temmuz ayları boyunca örgütlediği "Temmuz'da Zam Şart" kampanyası da bu talebi kitleselleştirmeye çalıştı. AKP'nin sermaye yanlısı ekonomik politikaları ile patronların payına teşvik, halkın payına yoksulluk düşüyor.

Polonez İşçileri Direniyor!

Polonez Et, 30 yıldır İstanbul Çatalca'da, işlenmiş et ürünleri üreten bir firma. Dominos, Dardanel, BİM, A101, Migros gibi markalara üretim yapıyorlar. Yaklaşık 360 kişinin çalıştığı fabrikada 150'nin üstünde kadın işçi çalışıyor. Sürekli fazla mesai yapmaya zorlanan, yıllardır zam alamayan işçiler Temmuz ayında TÜRK-İŞ'e bağlı Tek Gıda-İş Sendikası'nda örgütlenmeye başladı. Bir hafta içinde, fabrikadaki işçilerin çoğunluğu sendikaya üye oldu. Bunun üzerine patron, 13 öncü işçiyi işten attı, fabrikanın eski çalışanlarını kağıt üstünde kayıtlı göstererek sendikal yetkiyi engellemeye çalıştı. Fabrikadaki işçiler ise, atılan arkadaşlarının işe geri alınması ve sendikal haklarının tanınması için iş

yavaşlatma ve iş durdurma eylemleri yapmaya başladı. Fabrikada 4-5 gün üretimi durduran, patronun baskılarına ve "teşvik"lerine aldırmayarak örgütlü güçlerini gösteren 100'e yakın işçi ise bir hafta sonra çeşitli kodlarla tazminatsız şekilde işten atıldı. Şu anda, fabrika önünde yaklaşık 135 işçinin direnişi devam ediyor. Bu süreçte, işçiler fabrikaya fason işçi sokulmasını engellemeye çalıştıkları için polisin biber gazlı saldırısına ve şiddete maruz kaldılar, fakat polis şiddetini yaşadıkları gece tekrar fabrika önüne gelerek Çatalca Kaymakamlığı'na kitlesel bir yürüyüş gerçekleştirdiler. Bu kitlesel direniş sayesinde, polis barikatlarıyla çevrilen direniş alanını yeniden kazanmış oldular. İlk günden beri sağlam bir örgütlülük ve irade sergileyen Polonez işçilerinin direnişini selamlıyoruz. İşten atılan Polonez işçileri derhal işe geri alınsın, sendika ile görüşmeler başlasın!

CHP'li Belediyelerde İşten Atmalar Devam Ediyor!

CHP'nin çeşitli belediyelerinden işten atılan işçilerin direnişleri devam ediyor. 10 Haziran'da İzmir Çiğli Belediyesi'nde 107'si kadın 147 Genel-İş üyesi işçi hiçbir sebep gösterilmeden işten atıldı. Belediye başkanının çeşitli şekillerde hedef gösterdiği işçilerin direnişi, belediye ve CHP Genel Merkezi önünde geceli gündüzlü devam ediyor. 12 Temmuz'da ise Dersim Nazımiye Belediyesi'nden 15 işçi işten çıkarıldı. İşçiler belediye önünde işe iade talebiyle direnişe başladı. Son olarak, 2 Ağustos'ta İzmir Kemalpaşa Belediyesi'nde 127 işçi hiçbir açıklama yapılmadan işten

atıldı, işçiler direnişe başladı. Bu üç vakada da işçilere belediyenin mali sıkıntıları gerekçe gösterildi. İşçilerin oyuyla seçilen, seçim öncesi türlü vaatler sıralayarak destek isteyen CHP belediyeleri, seçim sonrasında işçileri işten atarak "tasarruf" yapmaya çalışıyor, krizin faturasını emekçilere kesiyor. Belediye önlerinde hakları için direnen işçilerin yanındayız. Belediyelerde işten atmalar dursun, atılan işçiler derhal işe geri alınsın!

Hamas Lideri İsmail Haniye İsrail Tarafından Katledildi!

2017'den beri Hamas'a liderlik yapan İsmail Haniye, 31 Temmuz günü Tahran'da uğradığı suikast sonucu şehit oldu. Haniye'nin cenazesi Katar'da defnedildi. İran, kendi evinde misafirine yönelik yapılan saldırıdan sonra İsrail'den intikam alacağına dair açıklamada bulundu. ABD ve İsrail ise, Direniş Ekseni'ni misilleme yapmamaları için uyardı. İran, henüz sözünü ettiği saldırıyı gerçekleştirmedi. Haniye'nin vefatından bir gün önce ise Hizbullah'ın üst düzey komutanlarından biri olan Fuad Şükür, Beyrut'ta suikastla öldürülmüştü. Haniye'nin vefatıyla Direniş Ekseni'nin saldırıları da arttı. İsrail'in son dönemde gerçekleştirdiği suikastlar İran'ı bölgesel bir savaşa çekmek istemesinin sonucu olarak görülüyor. İran'ın ve Direniş Ekseni'nin bölgesel savaşa girmesi, İsrail için olumlu bir gelişme olarak görülecek. İsrail Hamas'a karşı açtığı savaşta katliamları dışında askeri bir güç sergileyemiyor. Savaşın bölgeye yayılması, İsrail'in müttefiki olan ABD ve diğer ülkelerin savaşa dahil olması için bahane olacaktır. İsmail Haniye'nin öldürülmesinden sonra yerine geçecek liderin kim olacağı tartışılmaya başlanmıştı. Yahya Sinvar oybirliğiyle Hamas'ın yeni lideri olarak seçildi. Sinvar, Aksa Tufanı operasyonunu başlatan komutanlardan biriydi. Yıllardır Gazze'de savaşın kalbinde yaşamaktaydı. Hamas'ın lider olarak Yahya Sinvar'ı seçmesi, son dönemlerde İsrail basınından yayılan Hamas arasında ayrılıkların olduğu söylemlerine cevap olarak görülmekte. Yahya Sinvar'ın lider oluşu direniş inadına da işaret ediyor. İsrail ise, son dönemde de hastaneleri ve kampları bombalayarak katliamlarına devam etmekte. Filistin direnişi kazanacak, Siyonist İsrail yenilecek!

İsrail'in Soykırımına Karşı Türkiye'deki Filistin Eylemleri Devam Ediyor!

Azerbaycan petrolü aylardır Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattıyla İsrail'e taşınmaya devam ediyor. SOCAR'ın alt grubu olan BOTAŞ, Türkiye Varlık Fonuna bağlı biri şirket. Filistin için 1000 Genç hareketi aylardır petrolün kesilmesi için yaptıkları eylemleri, SOCAR ve BOTAŞ'ı protesto ederek sürdürdüler. İsrail'le iş birliğini sonlandırmayan Koç Holding ve ona bağlı alt şirketler ise "Koç Holding Siyonist Pazardan Çekil" pankartıyla şirket önüne gidilerek protesto edildi. Hamas'ın Siyasi Büro Şefi İsmail Haniye'nin şehit edilmesinden sonra ise Filistin için 1000 Genç hareketi Şehit Haniye'yi anmak ve Filistin direnişini yükseltmek için "İsmail Haniye Onurumuzdur" sloganıyla İsrail Başkonsolosluğu'na yürüdüler. İsmail Haniye vefat etmeden önce, 28 Temmuz'da Gazze'ye ve esirlere destek için kitlesel eylem çağrısı yapmıştı. 3 Ağustos Cumartesi günü Şehit İsmail Haniye'nin çağrısıyla Filistin Eylem Komitesi, "Filistinli Esirlere Özgürlük" sloganıyla İsrail Başkonsolosluğu önünde eylem yaptılar. Filistin halkının direnişini bu topraklara taşıyanları selamlıyoruz.

HEGEMONYA VE TEMSİL KRİZİ

Meclisli Çalışma

MUSA AKBAL

Önemli ve değerli her iş bir meclisi gerektirir. Değerini yükseltmediğin hiçbir şeyin hayrını göremezsin. Güzel olanı teklife dönüştürerek yapmayı tahsil ve talim etmeye niyetli ciddi ve özgür kişilikler, meclisler halinde çalışırlar.

İnsanlar hayırlı işlerde iş bölümü ve güç birliği oluşturmak zorundadır. Meclisler halinde çalışmanın gereği, dayanışmanın ve neticesinde oluşacak güvenin sağlam zeminini kurmaktır. Aldatma ve ayartma olmadan kurulan meclisler, iyilikleri açığa çıkarır, eksiklikleri giderir. Meclisler halinde çalışmanın çekirdeğinde özgür kişilik ve sorumluluk idraki vardır. Doğruluk, özgür ve eşit insanların yaptığı açık müzakerelerle ortaya

çıkır. Böylesi süreçten sonra yüklenilen sorumluluklar özgür aklın verdiği emrin emaresiyle, sizden kaynaklı olacaktır. Meclisler, düşüncelerin netleştiği, önerme, müzakere ve karar hakkının kısıta tabi tutulmadığı, yeğâne meşruiyet mahfilleridir.

Meclisler kurma insanlar arasındaki rabitanın en güvenli biçimidir; insani birlikteliğin sahici kategorisidir. İnsanlar işlerine, emek-

lerine ve geleceklerine sahip çıkacaklarsa konu, zaman ve mekân fark etmeksizin meclisler halinde bulunmak durumundadır. İnsanın emeğine ve eylemine yabancılaşmaması için, aktif katılımlı ve karar alımlı meclislerin varlığı zarurettir. Meclisli çalışma, özgür ve sorumlu kişiliklerin varoluş tarzıdır. Bu şahsiyetler, eşitlik ve birlik temelli yaşamı içselleştirmiş, halesi emek, gayesi sulh olanlardır.

Meclislerin ruhu, birliktelik ve adalettir.

Adalet ve birlikteliğe aykırı olan her maraz meclisin hayatine yönelmiştir. Meclisler, eşit ve hür bizlerden müteşekkildir. Amacı ve anlamı, özgürce, insanlık vazifelerinin yerine getirilmesidir. Rahmet ve bereket buradadır. Birlikteliğin canlılığı meclis-

lerle sağlanır.

Kendiliğinden hiçbir şey oluşmaz. Durmak ve her şeyin daha iyisinin olabileceğini göstermek canlılık işaretidir. İnsanlıkla ilgili, hayatının herhangi bir aşamasında, hayırhah bir niyet ve fikir serdedenlerin hatırdan çıkarmaması gereken kişilikli duruştan ve hareket tektoniğinden dolayı, meclisli çalışmalar mecburidir. Bu tarz çalışmalar insanların hali tabiisine de uygundur.

Maslahat, meclisleri insanlara açmakla ve insanların meclislere açılmasıyla sağlanır. Çünkü bilinç, topluca hareketliliğin içinden çıkar. Anlatmayla veya tek taraflı sunumla bilinç gelişmez. Esasen katılma ve yapma makamındayken insan gerçekten anlama ve ifade kabiliyetine kavuşur. Eksiklerimiz, imkânlarımız, ardımızda bıraktıklarımız ve ufukta tespit edeceğlerimiz ancak gayret ile mümkündür.

Hayatın her alanına yayılmış uygulama olarak geliştirelebilecek meclisli çalışma, kapalı konsey yapılarından ayrı ve onların dışındadır. Hakikatlere sahip zannındaki yapıların, kişiliklerin, adı ve sıfatı fark etmeksizin, kendilerine has kıldıkları ve belirledikleri imtiyaz ve yükseklik payesinin dışına çıkarak ancak meclislerin hakikatine ulaşabiliriz.

Maslahat, meclisleri insanlara açmakla ve insanların meclislere açılmasıyla sağlanır. Çünkü bilinç, topluca hareketliliğin içinden çıkar. Anlatmayla veya tek taraflı sunumla bilinç gelişmez. Esasen katılma ve yapma makamındayken insan gerçekten anlama ve ifade kabiliyetine kavuşur. Eksiklerimiz, imkânlarımız, ardımızda bıraktıklarımız ve ufukta tespit edeceğlerimiz ancak gayret ile mümkündür. Bilgide veya uygulamada sınırları zorlayan, yaparak ve benzeterek, bilinmesi ve olması gerekene ilerlemenin tek imkânıdır, meclis hainde çalışma. Ben karar verdim, ben yaptım hadsizliğinden biz düşündük, biz karar verdik ve biz yapacağımız makamına yükselmenin başka bir yolu yoktur. Tekillikler ölümler içindir. 'Bene' hasredilen her şey ölmüştür.

Meclisler daraltma yeri değil açma yeridir. Genişletmek müzakere ediyoruz, karar alıyoruz ve yapıyoruz, demektir. İnsanların sadece görüş beyan ettiği ama karara ortak olmadığı yapılara meclis denmez. Bu karar ister önceden alınmış olsun isterse müzakerelerden

sonra meclisin dışında alınmış olsun fark etmez, karar doğru alınmamıştır. İyilik, bütünlüğü kurmaktan geçer. Kendine yaptığı olumlu atıfları başkasına yapamıyorsa sende bir bütünlük fikri yok demektir. Meclisler geçmişin yük ambarları değil, geleceğin müzakere edildiği, tasarlandığı ve şekillendirildiği oluşumlardır.

Her meclis kendisini geliştirmeye aday bir filizdir. İnsanların meclisler halinde çalışmalarının amacı, kendilerini kuşatan, sınırlayan ve marjinalleştirilme ve yok sayılma gayretlerine reddederek ilerleme ve aşama kaydetmektir. İlerleme bir niteliksel aşkınlığın içinden ve özünden kalkarak, gerçekten, geri dönüşü olmayacak biçimde, kusurları gideren ve yol açan bir usulde, genişleme ve derinleşmedir. Örneğin, eşitliği hak eşitliğinden toplumsal eşitliğe, sömürden toplumların eşitliğine kadar götürmek; özgürlüğü bireysel çıkar ve imtiyazlı hak arayışından, onu insani varlığın bitmeyen enerjisini bütün toplumlara ulaştırmak gibi. Bu tavrın, eksiklik ve üstünkörülik kabul etmez ahlakla koşulsuz ilişkisi vardır.

Odaklanmayı, toplumun tamamının hareketlenmesine kaydırmak, şereflice ve etkince biz olma süreçlerinin işlediği ve gerçekleştiği yerler olarak meclisler kurmak insani ve toplumsal bir yükümlülüktür. Toplumsal hareketliliğe katılma, bilincin oluşma koşulu olmasından kaynaklanır bu yükümlülük. Bu meclislerde gözetilecek tarz, söze daha güzel karşılıklı bulunmaktır; susmak, katkıda bulunmamak doğru yol değildir. Birkaç kişinin arzusu istikametinde yapılan toplantılar meclis hüviyetinde olamaz. Çünkü, önceden ve kendiliğinden düzenlenmiş kişisel görevler ve tayinler yoktur. Meclislerde işler ikrar ve kararla gelişir.

Meclisler gelmek ve katkıda bulunmak isteyenlere açık oluşumlardır. Hiç kimse özel ve ayrıcalıklı değildir. Tanışarak, temizlenerek, aydınlanarak insanlar, kendilerini ve işlerini güzel kılabilir. İnsani ve toplumsal her meseleye takatsizlik iletir belki böyle son bulacaktır. Hak, atfedilmişlerde, yakıştırılmışlarda değil tavrı yerinde ve güzel olandadır. Sözümona seçkinlerin, öne zıplayanların cahilce temayülllerinin ve tamahlarının yol açtığı sorunlarla maluldür alemdeki girişimlerin çoğu. Meclislerini genişletip yayamayanların meclis oluşturmalarında fayda olmayacaktır. Çünkü, insanların zayıf ve anlayışsız olduklarına dair mırıldanmalarla hiçbir faydalı tasavvur geliştirilemez. Bu, insanı tanı-

mayan, hakkaniyete uymayan erdemsiz bir tutumdur. Bilme, anlama ve yapma erdemine herkes eşit uzak yakınlıktadır. İnsanlar birbirlerini etkilerler ve kendilerini geliştirirler. İlişki tarzları insanların halini belirler. Müzakereci ilişkilerde, insanların düşünceleri birbirlerine doğru istikamette yakınsar.

Meclisli çalışma, insanların sesinin kıvama gelmesine, cesaret kazanmasına, dikkatlerini doğru ve faydalı olana yöneltmesine imkân sağlayacaktır. Kısaca, insanın insana insanca yaslanmasına meclisli çalışma denir. Meclislerde bilgiler değerlendirilir, hak gözetilir ve sabır tavsiye edilir. Meclislerin olmadığı hallerde insan güçsüz ve sahipsiz kalır. Yetersizliklerle karartılan ve uzatılan zamanlar insanlardan neyin uzaklaştırıldığı ve ona neyin yaklaştırıldığı da belli eder.

Zaman size hangi yanlış yollarda dolaştığınızı da öğretir. Safça yapılan yüceltmelerle biçimlenen kişisellikler veya kötü, daha az kötü muğlaklığından kaynaklı temsili dramatik tutarsızlıklar, gizli eğilimlerin meşrulaştırılması ve takatlerin tüketilmesinin nedenidir. Doğruluğun yönlendirmesi bellidir; iyi veya daha iyi. Bu muhteva, sinir sistemini harekete geçirir. Çalışmanın ödülü iki günü kapsar. Bugün varlığını hissettirdiğin güzellik yarın elinde olacak olandır.

Hayırlı amaçla başlayan ama sonu getirilemeyen veya yoldan çıkışların nedeni eşitsizlik gedikleri veya eşitleme hedeflerindeki uzun gecikmelerdir. Meclisli çalışma karışıklığının temel güdüsü, eşitsizlik ve tehirciliktir. Eşitsizliğin ve gecikmelerin hâkim olduğu yapılarda ya bir akıl tutulması ya da fesadın prizmasından geçmiş bir akıl kırılmasıyla muhatap olursunuz. Tutarlılık ve nedensellikleri kavrama felce uğradığından insani vazifeler trajediye dönüşür. Geçmiş, geçmiştir. Toplumsal dönüşümün koşullarının içinde iktisadın, siyasetin, kültürün insanileştirilerek evrenselleştirilmesi gerekliliği vardır. Aksi halde başka evrenselleştirmelere muhatap olursunuz. Muhatap olduğunuz ise eşitsizlik eşikleri ve bunla paralel gelişen değer oluşturma ve kullanma pratikleridir.

Toplumcu bir siyasetin önemli koşulu, bağımsız ve özgür alanlar biriktirmektir. Aksi tavır otoriter nezaretçiliktir. Özünde insanın insanı ezmesi vardır. Otoriter nezaretçilik, alanını bağımsızlık ve özgürlük aleyhine provokasyonlarla genişletir.

Akıl temaşaıyla yetinmediğinde, katılmak, müdahil olmak ister; olanı biteni gözlerken iyi ve daha iyinin varlığını, her şey nasılsalar ve nasıl gidiyorlarsa daha iyi tarzda da olabildi kabul ile alanları açmanın imkânlarını zorlar.

Bir yapıyı fonksiyonel kılan onun devrimci vasfıdır. Devrimcilik asgari iki alanda gelişir. Birincisi anlatılan ideolojilerin ve uygulamaların gerçeğin ne kadarını kapsadığını ve tek alternatifin yapılanların olmadığını eleştirebilme keyfiyeti, yani tarih dışılığı ve eksik akılcılığa itirazdır. İkincisi bu itirazların içinden somut bir toplumsal çözümleme yaparak gerekli aksiyonları yapmaktır. Bu yüzden meclisler, hazır kalıplar, intisaplar ve kısa vadeli hedefler üzerinden oluşmaz. Meclislerin devamını sağlayan insanlığın ve toplumların yücelmesi diyalogudur. Meclisler, var olanı aşma ve geliştirme amacının dışında kaldığında varlığının anlamını yitireceği oluşumlardır. Muhafaza edilecek tek husus sürekli yeni ve ilerici olabilmektir. İnsanlar, meclislerde olacak olanı ve olması gerekeni işaret ederek ihtiyaç ne ise onu kuvveden fiile hemen ve tehir etmeden çıkarabiliyorlarsa anlamlı ve kalımlı olabilecek oluşumlardır. Çünkü sıhhatin kendi mecrası vardır. Bu mecranın dışında yollar maslahata uymaz. Önemli olan, toplamda bir yönelime ve fonksiyona sebep olmaktır.

Meclisli çalışma, insanların sesinin kıvama gelmesine, cesaret kazanmasına, dikkatlerini doğru ve faydalı olana yöneltmesine imkân sağlayacaktır. Kısaca, insanın insana insanca yaslanmasına meclisli çalışma denir. Meclislerde bilgiler değerlendirilir, hak gözetilir ve sabır tavsiye edilir. Meclislerin olmadığı hallerde insan güçsüz ve sahipsiz kalır.

Hayırhah niyetlerle başlayan, devam eden ve sönüm-
lenen, sorunları olan birçok kurum ve düşünce ocak-
ları vardır ve olacaktır. Bütün bunlara insaf ve itidal
penceresinden bakmakta kimseye bir şey kaybettir-
mez, ancak pratik ve ideolojik derinliklerde olanları
hatırlatmak ve ortak çabadan uzaklaşmamak esastır.

Temsili demokrasilerin insanlığın beklentilerini kar-
şılamaındaki zaafı ortadan kaldırmanın yolu top-
lumun bütününün meclisler tarzında çalışmaya ve

örgütlenmeye, alan ve konu ayrımı yapmadan, yönlendirilmesidir. Meclisler herkese rahmet ve mağfiret makamıdır. İşlerin gizlendiği değil beyan ve belirgin kılındığı yerlerdir. İnsanlar bu tür meclislerde bir arada olmaya kendilerini zorlamalıdır. Meclisler, insanoğlunu mihnetten rahmete ulaştıran geniş yoldur.

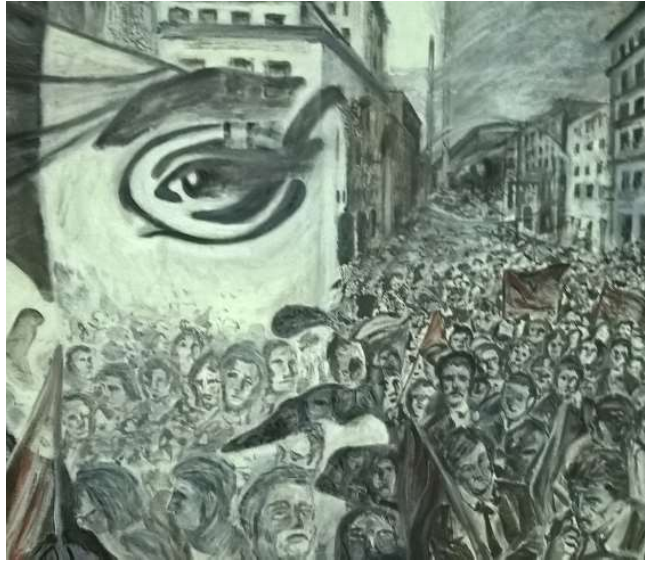
O halde, vazgeçilmeyecek usul nihayeti bidayete yerleştirmektir.

Hegemonya'nın Bitmeyen İnşası: Gramsci'den Miras Kalanlar

AKANDA TAŞTEKİN

Antik Yunancada 'otorite, lider, egemen' anlamlarındaki 'hēgemon' köküne uzanan hegemonya kavramının siyasi ağırlık kazandığı günden bugüne yüklü bir tarihi var. O dönemde yönetme yöntemleri, iktidar ve bilgiyi ifade eden hegemonya, 1850lerden itibaren modernleşen devletlerdeki yönetim biçimlerine bir referans olarak kavramsallaştırılıyor. (Fontana, 2008, s.80-84)

Daha sonraları Plehanov, Lenin ve Troçki gibi Rus sosyalistleri kavramı burjuvazi ve proletaryanın öncü rolünü tanımlarken kullanıyor. (Hamson, 1966; Boothman and Fontana, 2008) Hegemonya kavramının kul-

lanım biçimleri farklılaşsa da bu dönemde sosyalist harekette temel kaygı işçi sınıfının hegemonyasını kurma tartışmaları çerçevesinde şekilleniyor. Kelimenin etimolojisi ya da 'soykütüğünü' takip etmek çetrefilli bir iş ancak nihayetinde bugün hegemonya kavramına yapılan çoğu referansta akıllara düşen ilk isim Marksist filozof ve teorisyen Antonio Francesco Gramsci. Gramsci hege-

monyayı 'rıza ile üstünlük kurmak' olarak tanımlarken o güne dek yapılmış hegemonya tartışmalarını da altüst eden yeni bir çerçeve sunuyor.

Kavramın Gramsci'yle birlikte geçirdiği dönüşümü anlamak için dönemin tarihsel konjonktürüne göz atmak zaruri. Gramsci'nin hegemonya kavramının olgunlaştığı

dönem, yani emperyalizm ve finans kapital dönemi, ulus devletlerin de ideolojik olarak kendini inşa ettiği bir dönem. Bir yandan ulus devletlerin yükselişi, İtalyan faşizmi, bürokrasi ve merkezileş-

menin ivme kazanması, işçi sınıfındaki hareketlilik ve bu bağlamda kitle siyasetinin olgunlaşması, diğer yandan ise Gramsci'nin bu dönemde içinde yer aldığı siyasi hareket ve birikime getirdiği eleştiriler, Lenin'den ödünç aldığı hegemonya kavramını kuramsallaştırmasında oldukça etkili oldu. Gramscici hegemonyanın teorik temelleri tam da iki dünya savaşı arasındaki bu kasvetli

Başka bir deyişle ekonomik faktörler ve sınıf çatışmaları önkoşul faktörler olsa da sosyalist bir devrim için yeterli değildi. Bu nedenle, ekonomik faktörlerin devrimleri üreten kritik faktörlerden daha az önemli olmadığı bilinciyle siyasi, ideolojik ve kültürel denklemlere odaklanmak gerekiyordu.

dönemde somutlaştı. Kapitalist sistemin hem siyasi hem de ekonomik olarak bütüncül bir güce erdiği, somutlaştığı, tekelleştiği, alternatifinin hayal dahi edilemeyeceği bir süreçti bu. Dünya tarihi 19. yüzyılın sonlarında ulus devletlerin yükselişine, 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar da güçlü bir ivmeyle bunun pekişmesine tanıklık etti. Eğitim ve sağlık sisteminin kitleleşmesi, merkezileşmesi, bürokratikleşmesi, 'refah devleti' kavramı ve sosyal devlet denilen olgunun nüveleri bu dönemde atıldı. Ulus devletler artık 'ulus'un kılcal damarlarına kadar nüfuz eden yapılar haline gelmişti. Mantık dört işlem matematiğe dayalıydı: Bürokrasi ne kadar kurumsallaşırsa nüfusu yönetmek ve artı değer üretmek o kadar kolaylaşacaktı.

Gramsci kapitalizmin bu incelikli dönüşümü ve kurumsallaşmasını sıkı sıkıya tahlil edebilmişti. Ekonomiyi merkeze koyan ve ikincil herhangi bir değişkeni önemsizleştiren kuramsal tartışmaların karşısında durdu. (Bobbio, 1979, s.24) İkinci Enternasyonal'in ekonomik krizlerin ve sınıf savaşının proletarya lehine sonuçlanacağı doktrinini ve Kautsky'nin Marksizm yorumunu doğrudan reddetti. Bu Marksist yoruma göre kapitalist üretim tarzının gelişmesiyle birlikte proleter devrimin kaçınılmaz olduğu iddia ediliyordu. (Kautsky, 2022) Kautsky'nin ekonomizmi Marksist teorisinin son derece indirgemeci bir yorumuydu. Dahası, bu indirgemeci eğilim siyaset ve ideolojiye herhangi

bir otonomi tanıtmıyor, siyaset ve ideolojiyi kati suretle ekonomiye tabi kılıyordu. (Mouffe, 1979, s.173-176) Gramsci ise bir başka gerçekliğe inanıyordu. Alman devrimci ve siyasetçi Friedrich Engels'in Louis Bonaparte'in On Sekizinci Brumaire'inin üçüncü Almanca baskısına yazdığı önsözde belirttiği gibi, Karl Marx Fransa'ya özgü sınıf çatışmalarının dinamiklerini analiz edebilmiş ve sınıf çatışmalarının aşağı yukarı benzer bir anlatı örgüsüne sahip olduğunu fark edebilmişti. (Marx, 1972, s.8-9) Marx'ın bu çalışması, sınıf çatışmalarının karmaşık, sofistike ve dolayimli yapısını; farklı ekonomik, ideolojik ve siyasi bağlamlarının değiştirici gücünü ve farklı koşulların biricikliğini ortaya koyuyordu. Gramsci de Marksist teoriyi bu şekilde savunuyor ve Marx'ın her koşulda kendine özgü okuma biçimine itibar ediyordu. Başka bir deyişle ekonomik faktörler ve sınıf çatışmaları önkoşul faktörler olsa da sosyalist bir devrim için yeterli değildi. Bu nedenle, ekonomik faktörlerin devrimleri üreten kritik faktörlerden daha az önemli olmadığı bilinciyle siyasi, ideolojik ve kültürel denklemlere odaklanmak gerekiyordu. Gramsci'ye göre ancak o zaman işçi hareketinin son derece güçlü ve belirleyici olduğu Almanya ve İtalya'da neden insanların faşizme gönül verdiğini ya da sosyalist devrimin neden kapitalizmin en vahşi haliyle vücut bulduğu dönemin Avrupasında değil de Rusya'da gerçekleştiğini anlamak mümkün olabilirdi.

Rusya'daki sosyalist devrim, ortodoks Marksistlerin asla hayal edemeyeceği bir sonuç doğurdu; sosyalist sonucu getiren siyasi müdahaleydi. Lenin'in ekonomi temelli bir güçlü ekonomik yönelimli perspektifin sorgulanması açısından çok önemliydi ve daha sonra Gramsci hegemonya teorisini inşa ederken Lenin'in Kautsky'nin ekonomizmine yönelik eleştirilerinin yanı sıra siyasi pratiklerinin de izini sürdü. (Shandro, 2004, s.4) Hegemonya kavramı bu dönemsellik içinde tam da bu çerçevede şekilleniyordu: Kapitalist üretim tarzını devirebilecek devrimci stratejiyi inşa etmek ve iktidarı ele geçirmek ancak hegemonik araçlarla mümkündü ve hegemonik araçlar sadece doğrudan şiddet değil, aynı zamanda zora karşı rıza, tepeden inme kurallara karşı 'kendiliğindenlik', diktatörlüğe karşı ise 'demokrasi'ydi. (Shandro, s.4-6) Eğer sosyalistler iktidara gelmek istiyorlarsa işçi sınıfının hegemon-

yasını inşa etmek zorundalardı – Bu hegemonya sadece siyasi değil aynı zamanda ideolojik ve kültürel, sadece yukarıdan aşağıya değil aynı zamanda aşağıdan yukarıya da olmalıydı. İşte Lenin bu hegemonya inşasını örtük olarak işlerken bu hegemonyayı eleştirel bir perspektifte somutlaştıran, kuramsallaştıran ve bir noktada ölümsüzleştiren Gramsci oldu. Elbette Gramscici hegemonyanın kavramsal olarak Lenin’in tarif ettiği işçi-köylü ittifakı ve kitleselleşme çerçevesinden oldukça farklılaştığını göz ardı etmek hatalı olacaktır. (Shandro, s.205)

Peki ya ‘sivil toplum’un özerkliği?

Kapitalist sistemin devlet ve sivil toplumla birlikte siyasi ve kültürel hegemonyayı nasıl inşa ettiğini anlamlandırırken Gramsci üstyapıyı iki temel düzeyle tanımladı; birincisi siyasi iktidar ya da devlet, ikincisi ise genellikle ‘özel’ olarak adlandırılan sivil toplumdur. (Gramsci, 1992, s.12) Ancak Gramsci siyasal toplum ve sivil toplumu birbirinden keskin bir çizgiyle ayırmadı. Devleti sadece hükümet aygıtı değil, aynı zamanda hegemonyanın özel aygıtı ya da sivil toplum olarak tanımladı. (s.261) Gramsci, siyasal toplum ile sivil toplumu organik ve diyalektik bir ilişki içinde tahayyül etti. Sivil toplum kitle iletişim araçları, gazete ve radyolar, kültürel dernekler, spor kulüpleri, özel okullar, sendikalar, siyasi partiler, kısacası tüm kültürel ve toplumsal kurum ve pratikleri içeriyordu. Sivil toplum siyasal toplumun kabulü için vazgeçilmezdi. Devlet politikaları ancak bu politikaların sivil toplum nezdinde rızası sağlandığında sürdürülebilirdi. Bu kabul, egemenin hegemonyasını kuran kabuldü.

Burada Gramsci çalışan teorisyenlerin sıklıkla karşılaştığı temel bir sorun ortaya çıktı; Gramsci için sivil toplum ve siyasal toplum ayrımı ne kadar keskin ve belirleyiciydi? Gramsci’ye yönelik farklı yorumlamalar ve çelişkilerin ilk nedeni Gramsci’nin çalışmalarının önemli bir kısmının kendisinin mahkumiyeti esnasında yazılmış olmasından kaynaklanıyor. Benito Mussolini ve faşizm eleştirileri nedeniyle hapse atılırken en ünlü eseri olan *Hapishane Defterleri*’ni ölümüyle sonuçlanacak olan mahkûmiyet yıllarında yazdı. Gramsci’nin bıraktığı miras, onu okuyanların, tartışanların ve teorize edenlerin sıklıkla getirdiği bir

eleştiriye maruz kaldı: Metinler parçalı ve dağınıktı, sistematik değildi. Dahası, bazı terminolojik belirsizlikler mevcuttu. Ancak diğer yandan hapishanedeki koşulları ve iki savaş arası dönemin baskılarıyla yazılmış olduğu da göz önünde bulundurulmalıydı.

Bu bağlamda Gramsci’nin sivil toplumunu sadece emek ve sermaye arasındaki bir çelişki alanı olarak düşünmek son derece yanıltıcı. Gramsci “özel” olarak tanımladığı sivil topluma sadece kültürel örgütleri ya da medyayı değil, örneğin aile mefhumunu da dahil etti. (Hall et al., 1985, s.8) O halde sivil toplum, ekonomik yapı ile devlet arasında yer alan ve toplumsal cinsiyet, ırk ve din gibi doğrudan sınıfsal nitelik taşımayan ve sınıf mücadelesiyle doğrudan bağlantılı olmayan diğer mücadele biçimlerine açık bir alandı. Başka bir deyişle, sivil toplum farklı türden tahakküm, güç ilişkileri ve genel olarak sınıfların hem ekonomik, hem siyasi hem de ideolojik düzeyde hegemonya mücadelesi verdiği bir çatışma alanıydı. Sivil toplumun sınırlarını çizen, var olma koşullarını belirleyen siyasal toplum, yani devletti, ama bu hiçbir özerkliği olmayan, devlet yapısına tabi bir tahakküm ilişkisi değildi. Gramsci sivil topluma ‘verilen’ özerkliğin altını çizdi: Partiler, sendikalar ve kültürel derneklerin otoritesini tanıdı ve egemen sınıfın hegemonyasına dahil etti. (Gramsci, 1992, s.54) Teorik olarak yeniden ifade etmek gerekirse Gramsci’nin ifadesiyle “bütüncül

O halde sivil toplum, ekonomik yapı ile devlet arasında yer alan ve toplumsal cinsiyet, ırk ve din gibi doğrudan sınıfsal nitelik taşımayan ve sınıf mücadelesiyle doğrudan bağlantılı olmayan diğer mücadele biçimlerine açık bir alandı. Başka bir deyişle, sivil toplum farklı türden tahakküm, güç ilişkileri ve genel olarak sınıfların hem ekonomik, hem siyasi hem de ideolojik düzeyde hegemonya mücadelesi verdiği bir çatışma alanıydı.

devlet” sadece teknik hükümet aygıtı ve yasal kurumlar anlamında değil, sivil toplum ve politik toplumun birleşimi olarak da tanımlandı. (s.267)

O halde Gramscici bir perspektifte sivil toplum ve siyasi toplumu birbirine nüfuz eden, birbirini bütünleyen, güçlendiren, organik ve diyalektik bir ilişki içerisinde tanımlamak yanlış olmayacaktır. ‘Bütüncü devlet’ kavramı bu iki toplumu düğümler. Sivil toplum, devletin eğitim, kültür ve din alanlarında incelikli olarak iktidar kullanım biçimlerini işletebildiği bir alan iken siyasi toplum ordusu, hapishanesi ve hukuk sistemiyle devletin zorlayıcı aygıtı olarak faaliyet gösterir. (Chandhoke, 1995, s.149) Chandhoke buna paralel olarak devletin kriz anlarında ceza kanunları ve kurumlarıyla bedenleri disipline ettiğini, haricinde ise sivil toplumun devletin zorlayıcı gücüne doğrudan ihtiyaç duymadan zihni uysal tuttuğunu ve disipline ettiğini söyler. (s.149) Gramsci’nin de baskıcı, doğrudan zor ve şiddet kullanımına dayalı, kitleleri kapsamayan, “demokratik” olmayan bir devleti hegemonik olarak zayıf ve başarısız bulacağını söylemek yanlış olmaz. Bu noktada kitlelerin rızasını alamamak Gramsci için bir başarısızlık öyküsüdür.

“

Gramsci’nin hegemonya kavramsallaştırması siyasette, sosyal bilimlerde, kültürel çalışmalarda geriye koca bir uzlaşmazlık mirası bıraktı. Bu uzlaşmazlığın odağı sadece çalışmalarıyla sınırlı kalmadı; Gramsci üzerine daha sonra yapılan çalışmalarda Gramsci’nin klasik Marksist mi, post-Marksist mi, ‘kültürcü’ mü olduğu hep tartışlageldi.

AKP ve toplumsal muhalefet: Hegemonyanın altını oymak mümkün mü?

Gramsci’nin hegemonya kavramsallaştırması siyasette, sosyal bilimlerde, kültürel çalışmalarda geriye koca bir uzlaşmazlık mirası bıraktı. Bu uzlaşmazlığın odağı sadece çalışmalarıyla sınırlı kalmadı; Gramsci üzerine daha sonra yapılan çalışmalarda Gramsci’nin klasik Marksist mi, post-Marksist mi, ‘kültürcü’ mü olduğu hep tartışlageldi. Misal Althusser kendisini yeterince sistematik olamamakla eleştirdi, başka çevrelerde bunun tam zıddı olarak siyasi-sivil toplum ikiliğinin fazla yapısal olduğuna dair itirazlar yükseldi. Hegemonya kavramı da bitmek bilmeyen bir tartışma konusu oldu. Burada hegemonya kavramsallaştırmasına yönelik tüm eleştirileri hakkıyla tartışmak elbette mümkün değil. Ancak bu hegemonyanın daha pratik bir düzeyde bize ne anlattığıyla kısaca ilgilenmek Türkiye siyasetindeki hegemonik refleksleri kavramak açısından faydalı olabilir.

Yakın dönem Türkiye siyasi tarihinde bugünün siyasi ve kültürel hegemonyasının nasıl konsolide edildiğini anlamlandırmak için AKP iktidarının oldukça gerisine dönmek gerekiyor. Bugün güncel siyasetteki her soruna “AKP hükümeti” teşhisi koymak, AKP’nin miras aldığı ve devam ettirdiği devletin resmî ideolojisine dair yapılabilecek tahlilleri ıskalıyor. Konu Kürt meselesine ya da Suriye topraklarına Türk Silahlı Kuvvetleri’ni (TSK) yerleştirmeye geldiğinde AKP-CHP ayrımı silikleşiyor; kırmızı çizgilerin dokunulmazlığının herkes farkında. Ancak menfaat doğrultusunda değişiklikler de mümkün, yani esneme payı her zaman var. Bana kalırsa AKP dönemi kendi hegemonik gücünün inşasında eğer diğerlerinden bir miktar farklılaşabilirdiye bunu aşındırdığı tüm değerler ile başardı. Dün evet dediğine bugün hayır diyebilecek esneklikte bir siyaset yürütüyor ve buna “dönemin koşulları” deyip geçiyor. AKP bugün keskin stratejik manevraları ve tutarsız siyasi dönüşlerini kitlesine kanıksatmış durumda. Tam da son dönemdeki İsrail-Filistin krizi AKP’nin dış politikadaki geniş manevralarına iyi bir örnek. Bu örnek aynı zamanda Gramscici bir sivil toplumun Türkiye’de şu anda var olup olamadığına dair okkalı bir soru olarak karşımıza çıkıyor.

Diğer yandan feminist hareket, LGBTİ+ hareketi, öğrenci hareketleri, sığınmacılarla dayanışma platformları, Filistin'e destek eylemleri, grevler ve işçi eylemleri gibi karşı-hegemonik mücadele alanları Türkiye'de ivme kazanıyor. Dönem dönem bu toplumsal muhalefet ve hareketlilik sönükleşse de bu eylemlerin yaptırım gücü azımsanamayacak kadar hayati. Türkiye'nin İsrail'le ticari anlaşmalarını askıya almak zorunda bırakılması tam da bu eylemlerin uyguladığı toplumsal basınçla mümkün oluyor. Ancak Türkiye, Gezi döneminin iktidarda tırmandırdığı histerik korku ile sokağa çıkmanın kriminalize edildiği, eylemlerin yasaklandığı, slogan atmanın dahi suç sayıldığı bir atmosfere sürüklenmiş durumda. İktidar baskı ve şiddet yoluyla tüm karşı-hegemonik mücadele alanlarının tepesine bindi. Sivil toplum odağında medya ve basın da tamamen kuşatılmış durumda. Tüm baskıya rağmen eleştirel yayıncılık faaliyeti sürdürme gayretinde olan herkesin önüne ise türlü siyasi ve finansal bariyerler çekiliyor.

Politik ve kültürel hegemonik üstünlüğü sarsmak kolay değil. Mevcut Türkiye koşullarında yıkıcı bir toplumsal muhalefet mevziisi olgunlaşmadı. Buna ek olarak sivil toplumun ve toplumsal muhalefetin varlık gösterebildiği direngen alanlar özellikle 2015 yılından beri epey budandı. AKP hükümeti sivil toplum reflekslerini fazlasıyla yıpratmış olsa da 1 Mayıs'ta Taksim'i zorlayan, Filistin için sokaklara dökülen, sokak hayvanlarıyla ilgili yasal düzenleme için her gün meydanlarda buluşanların direncini kıramadığı kesin. Hegemonik güç bir yandan kemikleşmiş kurallar ve normlar üzerinde yükselirken gövde gösterisi yapıyor; medyasıyla, basın yayın organlarıyla, kültürel kurumlarıyla, sivil toplum örgütleriyle iktidarının meşruiyetini yeniden ve yeniden inşa ediyor. Diğer yandan ise bu gövde karşı-hegemonik müdahalelerin sürekli olarak tehdidi altında. Sığınmacılar meselesi, yoksulluğun derinleşmesi, işsizlik gibi kriz başlıkları deprem etkisi yaratıyor. Bu alanları zorlayan her türlü kar-

şı-müdahale ve karşı-hegemonya mücadelesi ise iktidarın kırılğanlığını ve değişimin imkânını hatırlatıyor.

Kaynaklar:

- Norberto Bobbio, "Gramsci and the conception of civil society", *Gramsci and Marxist theory* (Ed. Chantal Mouffe), Routledge & Kegan Paul, Londra-Boston, 24, 1979.
- Derek Boothman, "Hegemony: Political and Linguistic Sources for Gramsci's Concept of Hegemony", *Hegemony: Studies in consensus and coercion*, (Ed. Richard Howson ve Kylie Smith), Routledge-Taylor & Francis, 2008.
- Neera Chandhoke, "Civil Society, The Hegelian, Marxian and Gramscian Traditions" *State and Civil Society: explorations in political theory*, Sage Publications, New Delhi, 148-154, 1995.
- Erika Engstrom ve Ralph Beliveau, *Gramsci and media literacy: Critically thinking about TV and the movies*, Lexington Books, Londra, 2021.
- Benedetto Fontana, "Hegemony and power in Gramsci" *Hegemony: Studies in consensus and coercion* (Ed. Richard Howson ve Kylie Smith), Routledge-Taylor & Francis, 2008.
- Antonio Gramsci, "Notes on Italian history", *Selections from the prison notebooks* (Ed. Quintin Hoare & Geoffrey Nowell-Smith), International Publishers, New York, 54, 1992.
- Antonio Gramsci, "Problems of history and culture" *Selections from the prison notebooks*, Lawrence & Wishart, Londra, 1999.
- Leopold H. Haimson, *The Russian Marxists and the Origins of Bolshevism*, Beacon Press, Boston, 1966.
- Karl Kautsky, *The class struggle (Erfurt program) (1892)*, Charles H. Kerr Publishing, 14-18. 2022.
- Karl Marx, *The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte*, Progress Publishers, Moskova, 8-9, 1972.
- Chantal Mouffe, "Hegemony and ideology in Gramsci", *Gramsci and Marxist theory* (Ed. Chantal Mouffe), Routledge & Kegan Paul, Londra-Boston, sf. 173-176, 1979.
- Alan Shandro, *Lenin and the logic of hegemony: Political practice and theory in the class struggle*, Brill, Leiden, 2004.
- Akanda Taştekin, *Journalism in exile: Critical journalism of diaspora from Turkey in the European Mediascape*, Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 2024.

Bir Tutkal Olarak Milliyetçi Hegemonya

FEYZA PINAR KILINÇ

Gramsci'ye göre egemen sınıflar hakimiyetlerini yalnızca sahip oldukları zor ve güce dayalı bir devlet organizasyonu ile değil, aynı zamanda kendi çıkarlarının ötesine geçen entelektüel, ahlaki ve kültürel bir liderlik ve rıza ile kurarlar. Bu liderlik ve rıza; güç ve zora eşlik ettiği müddetçe iktidarlarını koruyabilirler. Bu anlamda hegemonya, devletin organizasyonel yapısının ötesine geçmesi sivil toplum alanında çeşitli kurumlar, fikirler ve ağlarla ilişkiye girilerek, topluma liderlik edilmesiyle inşa edilir. Toplumun farklı katmanlarında ideolojinin her yeri kaplayan örtüsünü örten ve tekrar tekrar rıza üretmeyi sağlayan şey hegemonyadır. Ve modern devletler toplumlarda rıza üreten yapıların temelini hegemonya araçları ile oluşturur.

üzerindeki artan etkisi hegemonya üretme stratejilerini de dönüştürür. Kimi zaman hâkim sınıf kendi çıkarlarından kısmen vazgeçerek egemenliğini korumak adına diğer sınıfların taleplerini karşılayacak reformlar yapar. Hâkim sınıfın kendi çıkarlarından kısmen feragat ederek razı ettiği farklı sınıfları kendi iktidarına eklemlemesi ve bu gruplarla kurduğu uzlaşya Gramsci tarihsel blok ismini vermektedir. Tarihsel blokların oluşması, egemenlik stratejilerini bütüncül bir şekilde dönüştürür ve kimi tarihsel momentlerde hâkim sınıfın çıkarlarına ters hareket ettiği görülür. Ancak tarihsel bloğun bu pazarlık hali toplum nezdinde iktidarın uzlaşmacı ve evrensel ve ulusal ilerlemeyi temsil eden bir iktidar olduğu izlenimini pekiştirir.

Hegemonya çeşitli sivil toplum araçlarıyla, bir toplumun tarihsel şartlarına ve gerekliliklerine göre farklı şekillerde inşa edilebilir. Sendika, parti ve diğer toplumsal grupların yükselen talepleri ve devletin sivil toplum

Şüphesiz ki Gramsci'nin bu analizi, mekanik Marksizm'in ekonomizm ve tarihsel determinizme bağlı okumalarının pençesine düştüğü 'devleti ve iktidarı egemen sınıfın ekonomik çıkarlarına göre düzenlenmiş bir

Ne var ki 90ların sonuyla birlikte İslamcılarının artan toplumsal entegrasyonu sonucunda İslamcılık da sistemin uyumlu bir parçası haline gelmeye başlamıştır. Cihan Tuğal tarafından Gramşiyen teorik çerçeveye ilişkili olarak “pasif devrim” olarak tanımlanan bu süreç, ismiyle müsemma olarak gerçek bir devrimi imlememektedir.

aygıttan ibaret görme’ indirgemeciliğini aşma amacı taşır. Ona göre modern devlet sivil toplum ve politik toplumu kaplayan, çok katmanlı bir nüfuza sahiptir. Ancak bu teorik çerçevenin en önemli katkısı, modern devletin iktidar stratejisini “hâkim sınıfın toplumu kendi çıkarları doğrultusunda kusursuz bir biçimde güdümlenmesi” olarak ele almamasıdır. Devlet tam etki kapasitesine ulaşmış bir hegemonya kurduğunda, bu hegemonya toplumdaki düşman ve muhalif grupları egemen grubun iktidarına eklemlemeyi başarmış, etkisini kolektif bir rızaya ve ortak bir iradeye dayandırmış olacaktır. Ancak tam kapasitesine ulaşmış bir hegemonya kusursuz bir güdümlenme ya da bir yanlış bilinç hali değildir. Gramsci’nin düşüncesinde rıza, çelişkileri ve tutarsızlıkları birlikte barındırır. Tüm bu teorik çerçeve Türkiye’de İslamcı bir politik hareketin, nasıl çelişkiler ve tutarsızlıklarla örülü bir biçimde milliyetçi hegemonya aracılığıyla rıza ürettiğini anlamak açısından önemli bir tablo oluşturmaktadır. Dikkatli bir okur (ya da daha önce Cihan Tuğal ismini duymuş birileri), şimdiden bu teorik yapbozu Türkiye bağlamına yerleştirmekte zorlanmayacaktır fakat tabloyu milliyetçi hegemonyayı anlamak açısından da daha açık bir biçimde ortaya koymakta fayda olduğunu düşünüyorum.

Her ne kadar Türkiye siyasetinde dönem dönem farklı ideolojik cephelerin popülerlik kazandığı, güç akü-

müle ettiği görülse de Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucu ideolojisi olarak Kemalizm, Türkiye’nin merkezini milliyetçilik ilkesi ile tayin etmiştir. Türkiye siyasetinin çepçuruklarına itilmiş, sistem dışı bir ideoloji olarak adanmış İslamcılık ise 90larda kitlesel seferberliğini genişletmiş ve sivil toplumun çeşitli alanlarında nüfuzunu artırmıştır. Ne var ki 90ların sonuyla birlikte İslamcılarının artan toplumsal entegrasyonu sonucunda İslamcılık da sistemin uyumlu bir parçası haline gelmeye başlamıştır. Cihan Tuğal tarafından Gramşiyen teorik çerçeveye ilişkili olarak “pasif devrim” olarak tanımlanan bu süreç, ismiyle müsemma olarak gerçek bir devrimi imlememektedir. Önceleri sistem dışı bırakılan İslamcılık edindiği kitlesel seferberliğin politik pazarlık gücüyle hem sistemde iktidar bloğunun başına geçmiş hem de sistem içi bir siyaset güder hale gelmiştir. Böylece İslamcılığın sistemi değiştirme tehdidi taşıyan devrimci gücü sistem içi hale getirilerek pasifize edilmiştir. Bu pasif devrimin etkisiyle İslamcı hareket daha önceleri sistem dışı bırakılmış kitlelerin sesi olan politik konumundan, sistemin yerleşik kurallarına ve rejimin sınırlarına tabi hale gelmiş, rejim ile bir sentez oluşturmuştur.

Bu sentezin ilk oluşum sürecine, AKP’nin ilk dönemlerine bakıldığında, ekonomik olarak neoliberal, özgürlükler anlamında muhafazakâr demokrat bir politik konumlanma ile çeşitli politik grupları kendi iktidar bloğuna angaje eden bir siyasetin yürütüldüğü görülmektedir. Bu süreçte İslamcılığın artan mobilizasyonu ile birlikte AKP iktidarına destek artmış; yıldan yıla artan oy oranı, sivil toplum alanında genişleyen etkinliği ve dominasyonu AKP’nin toplumsal liderlik pozisyonunu elde etmesini sağlamıştır. Peki bir iktidar bloğu, rıza üretme kapasitesi ve toplumsal liderlik gücü tehlikeye girerse ne yapar? Yüzünü nereye döner? Elbette rejimin merkezine, milliyetçiliğe.

Cumhuriyet rejiminin temellerini atan Kemalist ideolojinin sivil toplumun her köşesine tohumlarını saçtığı milliyetçilik, tüm tarihsel ilerleme ve gerilemelerine rağmen, sahip olduğu merkezi konumunu Türkiye’de korumuştur. Gramşiyen kavramlarla ifade edecek olursak milliyetçi hegemonya sivil toplumun sosyal, entelektüel, ahlaki ve politik alanlarında her zaman var olmuş ve çeşitli sentezlerle Türkiye’de etkisini sürdürmüştür. Milliyetçi doktrin, Türkiye Cumhuriyeti’nin erken dönemlerinde rejimin bir garantisi, ortak irade

Türkiye’de yetişen bir çocuk eğitiminin ilk yıllarından itibaren milliyetçi doktrinle şöyle ya da böyle tanışmıştır. Rejimin entelektüellerinden öğrendiği yüksek kültürde, ulusal dilinde, milli edebiyatında, okulunda öğrendiği “doğru” düşünme biçimlerinde, milli ahlaki kodlarında, yer ve mekanla ilişkilenmesini, ben ve bizi kurmasını sağlayan milli tarih anlatısında milliyetçilik ideolojisinin tohumları farklı veçheleriyle yer alır

ve rıza yaratmanın en önemli fikri kaynağı olarak kurulmuş ve milliyetçi hegemonya rejimin eğitim kurumlarının inşasından, entelektüellerinin yaratımına, anayasal düzenden askeri düzene her aşamada kurucu bir rol oynamıştır.

Türkiye’de yetişen bir çocuk eğitiminin ilk yıllarından itibaren milliyetçi doktrinle şöyle ya da böyle tanışmıştır. Rejimin entelektüellerinden öğrendiği yüksek kültürde, ulusal dilinde, milli edebiyatında, okulunda öğrendiği “doğru” düşünme biçimlerinde, milli ahlaki kodlarında, yer ve mekanla ilişkilenmesini, ben ve bizi kurmasını sağlayan milli tarih anlatısında milliyetçilik ideolojisinin tohumları farklı veçheleriyle yer alır. Gramsci’nin hegemonyayı sivil toplumun her alanında farklı seviyelerde ve yoğunluklarda işleyen bir düşünsel ve toplumsal liderlik olarak tanımlaması, salt politik alana hapsedmemesi milliyetçiliğin toplumsal etki alanını anlamak ve mevcut milliyetçi hegemonyayı tarihselleştirerek anlamlandırmak açısından mühimdir. Milliyetçilik, rejimin rıza üretme potansiyeli olarak sivil toplumun her köşesine yerleştirdiği bir tohumdur, kimi zaman toprak altında dursa da uygun zamanda, ihtiyaç halinde yeşermek üzere zamanını ve sulanmasını bekler.

Türkiye’de siyasetin ana hattını belirleyen Kemalist devrimin karşısında yer alan, ideolojisi ve sistem dışı-

lığı ile ‘karşı devrim’ olma potansiyeli taşıyan bir bloğun dönüp dolaşıp vardığı yerin Kemalist ideoloji ile üç aşağı beş yukarı aynı yere düşmesi, yine milliyetçi söyleme kendini endekslemesi elbette tesadüf değil. “Karşı devrimcilikten” pasif devrime giden süreçte AKP iktidarı tavizler vererek farklı toplumsal kesimleri kendisine eklemlemesine ve bu süreçte nispi kazanımlar elde etmesine rağmen bir noktada nüfuzunu ve ortak irade yaratma kapasitesini kaybetti. İşte bu noktada toplumsal ve tarihsel olarak en güçlü olan, beri durulması adeta mümkün olmayan milliyetçilik ile sentez, AKP’nin iktidarının korumasını sağladı. Böylece AKP, politik alanda azalan itibar ve desteğini, özellikle de yeni jenerasyonlara sunamadığı politik, ahlaki ve entelektüel liderliğini; halihazırda tohumları ekili olan bir milliyetçi hegemonya ile ikame etme yoluna gitti.

AKP’nin siyasi ve kültürel liderliği elde etmek istediği, kitlesel seferberliğe dayandığı karşı devrimci moment; iktidara geldiği ve rejimle işbirliği içine girdiği, bununla birlikte rejimde nispi değişimler gerçekleştirebildiği bir pasif devrim momentine dönüşmüştür. Bu pasif devrim momenti nihayetinde, AKP’nin, eskiden karşısında yer aldığı kurucu ideolojinin kaynaklarından biri olan milliyetçi hegemonyaya sırtını dayadığı bir iktidar bloğuna dönüşmesine sebep olmuştur. İslamcılığın sunması beklenen yeni bir çeşit toplumsal birlik ya da ulus kavramının yarattığı karşıtlıklar içerisine sıkışmamış yeni bir sivil toplum inşası, AKP’nin yıldan yıla ivme kazanan millileşme süreci ile sular altına gömülmüş oldu. Çözüm sürecinin bitişinden, düzen içi muhalefetle ilişkilenme biçimine, Gezi olaylarından, 15 Temmuz’a kadar birçok örnek üzerinden okunabilecek olan yerli ve millileşme süreci, İslamcı karşı devrim hayalinin, muhafazakâr milliyetçi bir rejim tahkimine dönüşmesine sebep oldu. Gelineen noktanın milliyetçi hegemonyanın bir başarısı olduğunu, iktidardan ana muhalefete bütün düzen içi siyasetin makbul sınırlarını da milliyetçi hegemonyanın belirlediğini söylesek ileri gitmiş olmayız. Milliyetçi hegemonyanın zemini oluşturduğu bir düzenle giderek daha fazla sisteme entegre olan İslamcılık ya da AKP siyaseti günün ise sonunda “ne Kemalizm’den ileri gitmiş ne de Kemalizm’in gerisine düşmüş” [1]

[1] “Kemalizm bizi ileriye götürmez, biz Kemalizm’den geriye düşmeyiz.” Yalçın Küçük.

Stalin ve Hegemonyanın Kuruluşu

FİKRET SOYSAL

Rus devriminden sonra başlayan iç savaşın 1921 baharında Beyaz Ordu'nun direnişinin kırılmasıyla yeni bir dönem başladı. Kızıl Ordu Çarlık İmparatorluğu'nun savaş öncesinde sahip olduğu toprakların beşte dördünü yeniden hakimiyeti altına aldı. Bu büyük bir başarıydı ve Troçki'nin payı yüksekti. Yeni devletin ilk "Kızıl Bayrak Nişanı" Troçki'ye verildi. Onu "Zafer'in Babası" ilan etti.

Fakat müthiş bir açlık vardı, iç savaş bütün sistemi tahrip etmişti. Büyükşehirlerde elektrik santalleri haftanın ancak iki günü çalışıyordu. İnsanlar sularını kaynatarak içiyor, bunun için ağaçları kesiyor, hatta mobilyalarını yakıyorlardı.

1921-1922 kışında Volga Nehri boyunca uzanan tarım kuşağı tarihin en feci kıtlığını yaşadı. Sonraki bir buçuk yılda iki ile üç milyon insan hayatını kaybetti. Yamyamlık bile görüldü. Lenin ve Troçki bu kitlesel açlık karşısında "savaş komünizmi" programından vazgeçtiler. NEP ile 1923-1924'e

gelindiğinde kitlesel açlık yüzünden büyük zarar gören toplumsal yapı toparlanmaya başladı.

1922 kışında Lenin artan bürokrasi ihtiyacıyla bir parti sekreterliği kurdu. Sekreteryanın ilk komiseri Stalin oldu. Stalin'in görevi güvenilir komünist personel sağlamaktı. Fakat Stalin kendi yandaşlarını yerleştirdi.

Lenin'in ölümünden sonra "Lenin kayıtları" diye anılacak olan fakat Lenin'in hedefinin aksi yönde bir yöntem izlendi. Lenin kayıtları tezgahdaki işçilerin partiye üye yapılarak işçilerin partide daha fazla temsil edilmesini

amaçlıyordu. Fakat bu Stalin'in bilinç ve liyakate bakmadan kendi yandaşlarını partiye doldurmasıyla sonuçlandı. Lenin nitelikli, sadık önderlerden oluşan bir parti istiyordu ve bunu devrimden sonra da sürdürdü. Lenin işçilerin kültürel düzeyi yükseldikçe kamu yönetim işlevinin basitleşeceğine inanıyordu. Parti ile devletin ayrı olması gerektiğini düşünen Lenin'in aksi bir durum vardı.

Troçki'nin sürekli devrim tezine karşı Stalin 'tek ülkede sosyalizm'i ileri sürdü. SSCB'de sosyalizm kurulamaz mıydı? Stalin, bunu ulusal duyguları harekete geçiren büyük Rusya özlemlerini açığa çıkaran bir yöntemle ortaya koydu. Kitlelere pozitif ve tanımlanabilir bir hedef gösterdi. Rusya'daki devrimin başarısının diğer ülkelerdeki sosyalist devrime bağlı olduğu görüşü partinin temel doktriniydi.

1920'de parti üyelerinin %53'ün bir Sovyet kurumunda çalıştığı ve %27'sinin Kızıl Ordu üyesi olduğunu söyleniyordu. Farkına varılmadan parti devlet işlerini yürüten ve denetleyen büyük bir aygıtla dönüşmekteydi.

Lenin kayıtları hem çok sayıda insan alırken bir yandan istenmeyen üyelerin tasfiyesine yol açtı. Tasfiye ve kayıtlar parti sekreterliğince denetleniyordu. Dolaşısıyla Stalin'in elindeydi. Bu süreç parti aygıtının ve Stalin'in gücünü arttırıyordu. Lenin'in elit partisinin yerine Stalin'in kitle partisi, parti bir karar aldığı anda üyelerin hepsinin tartışmasız desteklemesini dayatıyordu. Bu, partiye bağlılık anlamına geliyordu, parti yanılmazdı.

Lenin daha 1920lerde bu tehlikeyi görmüş, "havalara girme" tehlikesine karşı uyarmıştı. Yanılmaz fermanlar yayınlayan, muhaliflere sessizlik dayatan merkezi bir parti örgütü Lenin'in hiçbir zaman istediği şey olmadı. Lenin son aylarında hem devlet hem partideki bürokrasiyle mücadele ile meşguldü. Stalin'e güvenmiyordu, vasiyetinde de bunu belirtmişti. Stalin'in sekreterlik gibi kritik bir mevkide bulunması Lenin için büyük bir tehlikeydi. Stalin'in şansı diğer liderlerin de vasiyetten yara almasıydı. Kamenev ve Zinovyev Stalin'in görevden alınmasına karşı çıktı. Troçki sessiz kaldı. Krupskaya'nın vasiyetin herkese okunması yönünde-

ki talebi reddedildi. Zinovyev ve Kamenev Troçki'nin politbüroya girmesini engellemeye çalıştılar. Fakat Stalin'in muhalefeti üzerine bundan vazgeçtiler. Bu, Stalin'in her zaman sürdüreceği bir yöntemdi. Rakibini tasfiye edene kadar son derece dikkatli, kurnaz ve yavaş davranıyordu. Kimi zaman destekleyerek veya ona yönelik saldırılara karşı tek başına tavır koyarak güven sağlıyordu. Hiç beklenmedik bir anda ise darbeyi indiriyordu.

Stalin, Zinovyev ve Kamenev bir çeşit triumvira oldular ve Troçki'yi hedef tahtasına koydular. Troçki'ye karşı başlatılan karalama ve yıpratma kampanyası Zinovyev ve Leningrad delegasyonunun Troçki'yi partiden çıkarmayı önermelerine kadar gitti. Stalin ise Troçki'nin askeri işlevlerini bırakmasını yeterli görüyordu.

Troçki'nin sürekli devrim tezine karşı Stalin 'tek ülkede sosyalizm'i ileri sürdü. SSCB'de sosyalizm kurulamaz mıydı? Stalin, bunu ulusal duyguları harekete geçiren büyük Rusya özlemlerini açığa çıkaran bir yöntemle ortaya koydu. Kitlelere pozitif ve tanımlanabilir bir hedef gösterdi. Rusya'daki devrimin başarısının diğer ülkelerdeki sosyalist devrime bağlı olduğu görüşü partinin temel doktriniydi. Stalin, Rusya'daki devrimin dünya devriminin başlangıcı ve öncülüğü olduğunu söylüyordu. Bunun karşısında olanlar Rus halkına güvenmeyen korkaklar olarak yaftalanıyordu. Tek ülkede sosyalizm vatansever duygulara hitap ediyordu ve Rusya'yı en başa koyuyordu.

Kendine yeterli ve sanayi olarak kalkınmış bir Rusya artık temel hedefti. Buna karşı çıkanlar hain olarak görülüyordu. Köylüye gösterilen hoşgörülle sanayileşme sürecinin nasıl uzlaştırılacağı partiyi bir açmazla karşı karşıya getirdi. 1925 yılı boyunca Stalin, diğer liderler arasında kurnazca manevralar yaparak bu iki politika arasında açık çatışmadan kaçındı. Sınai büyüme sağlamak ve ağır sanayiye canlandırmak için büyük sermaye gerekiyordu. Tarım ürünlerinden finans sağlama umudu boşa çıktı. Köylüler ürünlerini stokladılar ve bunu paraya çevirmek istemediler. Hasadın pazarlanması idare açısından tam bir fiyaskoydu. Kriz partiyi böldü. Sanayileşme ve planlamanın mı yoksa NEP'in köylü merkezli piyasa ekonomisinin mi hâkim olacağına dair uzun ve şiddetli bir mücadele başlıyordu.

Bu gelişmeler Stalin'in yükselişinin arka planını oluşturdu. 1925 yılı dönüm noktası oldu. Troçki'ye karşı oluşan triumvira da çatırdamaya başlamıştı. Troçki bu süreçte partiye karşı kişilerin haklı olamayacağını savunan çekingen bir tutum izledi. Troçki'nin tutukluğu triumvirayı bir arada tutan son bağı gevşetmişti. Aralarındaki ayrışma tahıl toplama meselesinde patlak verdi. Zinovyev tek ülkede sosyalizme cepheden saldıran bir yazı yazdı. Bu Stalin'e savaş ilanı demektir. Zinovyev ve Stalin arasındaki mücadele Zinovyev'in kontrolündeki Leningrad parti örgütüyle Stalin'in denetimindeki Moskova Parti Merkezi arasındaki mücadeleydi aynı zamanda. Kamenev Moskova il teşkilatının başındaydı, ama bu örgüt parti merkezinin gölgesinde kalıyordu. Kamenev kısa sürede saf dışı kaldı.

Savaş alanı 1925 yılının son beş günü süren 14. parti kongresiydi. Zinovyev ve Stalin karşı karşıyaydı. Buharin ve Zinovyev arasındaki Buharin'in "köylü"yü kayıran tezi üzerine tartışmalarında Kamenev Buharin'e saldırdı. Stalin yarım ağızla Buharin'i destekledi. Kongrenin ekonomik temelli görüntüsü altında kişisel meseleler ön plandaydı. Kamenev Stalin'in şahsına saldırdı. Krupskaya, muhalefet lehine konuşarak çoğunluğun haklı olduğu tezine meydan okudu. Fakat çoğunluk kazandı. Stalin eski ve sadık arkadaşlarını partiye doldurmuştu. Leningrad parti örgütünün başına Kirov getirildi. Bu tam bir darbeydi. Zafer Stalin'indi.

Troçki daha etkin bir muhalefet izlemeye karar verdi. 1926 yılında Zinovyev, Kamenev ve izleyicileri bir "birleşik muhalefet" oluşturdular. Sonuç Stalin'in partideki gücünü gösteriyordu. Zinovyev politbürodaki, Kamenev hükümetteki yerini kaybetti. Birleşik muhalefete parti içinde ciddi bir sempati olmasına rağmen aktif destekçi sayısı birkaç bin kadardı. Bu kişiler partinin hışmına uğradı. Muhalefetin eleştiri dışında çizgisinin olmaması, Zinovyev'in kararsız mizacı ve uzlaşmacı tutumu Stalin'e meydan okuyan Troçki'ye uymuyordu. Troçki, Stalin'i "devrimin mezar kazıcısı" olarak suçlayınca politbürodan çıkarıldı. Muhalefet yalnızca hizipçilikle değil "sosyal demokrat sapma" içinde olmakla suçlandı. Stalin her zaman yaptığı gibi uygun zamanı bekliyordu. Troçki taşıdığı imza sayısı sebebiyle "83'ler Bildirgesi" adını alan bir bildirme yayınladı. Parti lider-

liğini "küçük burjuva tek ülkede sosyalizm teorisini" ikame etmekle ve sağcı unsurları kayırmakla suçladı.

Troçki devlete sadakatsizlikle suçlandı. Stalin için teorinin doğruluğu, alınan tutumunun ne olduğunu değil önemli olan. Kaba kuvvete ve bu sebeple partideki kişi sayısına bağlı güce inanıyordu. Bu sayısal çoğunlukla Troçki sadece kabul edilmiş doktrine uymamakla değil hainlikle de suçlandı. Stalinist hegemonyanın en önemli özelliği devreye girdi; önce kuşatmak ve çaresiz bırakmak sonra pişmanlıklarını göstermelerini istemek. Muhalefet partiyi bölmek ve yeni bir parti kurmak gibi bir arzularının olmadığına yönelik bir deklarasyon imzaladılar.

Troçki'ye karşı yürütülen mücadele Stalin'in hegemonya araçlarını uygulama ve yetkinleştirme olanağı verdi. Muhalefetin basına ulaşması yasaklandı. Troçki'nin gazetelere verdiği makaleler geri çevrildi. Troçki ve destekçilerine dönük saldırılar cevap hakkı verilmeksizin basında yer aldı. Muhalefetin toplantıları holiganlar tarafından basıldı. Muhalefetin tanınmış simaları SSCB'nin uzak bölgelerine ya da dış görevlere atanarak etkisizleştirildi.

Stalinist hegemonyanın kuruluşunda devrimin önemli ve hatta bir dönem efsaneleşmiş önderlerini tasfiye

“

Troçki devlete sadakatsizlikle suçlandı. Stalin için teorinin doğruluğu, alınan tutumunun ne olduğunu değil önemli olan. Kaba kuvvete ve bu sebeple partideki kişi sayısına bağlı güce inanıyordu. Bu sayısal çoğunlukla Troçki sadece kabul edilmiş doktrine uymamakla değil hainlikle de suçlandı. Stalinist hegemonyanın en önemli özelliği devreye girdi; önce kuşatmak ve çaresiz bırakmak sonra pişmanlıklarını göstermelerini istemek.

etmek, böylece partide tek düşüncenin ve kişinin egemenliğini sağlamak ilk adımdır. Fakat Stalin için varlığı takıntılı bir şekilde tehlike arz eden kişiler için diğer yöntemler devreye girdi. Moskova'dan ve partinin etkili olduğu bölgelerden uzaklaştırmak, yalnızlaştırmak diğer aşamaydı. Troçki partiden atıldı, fakat susmadığı için zorla sürüldü. Zinovyev ve Kamenev ise daha az tehlikeli bulunduğu için merkezde kaldılar. Parti fetişizmi kişilerin yaşamlarını o kadar belirliyordu ki artık parti ile bütünleşmiş olan Stalin'in kişiler hakkında verdiği karar onların yaşamları hakkındaki karar demekti. Bu atmosferde herkes Stalin'in kurduğu hegemonyanın sınırları içinde hareket etmek zorundaydı. Bu, düşüncenin, devrimci arzuların ve ütopyanın ölümü demekti. 1921'de hizipçilik yasaklanmıştı. Fakat o sıralar partinin görüşlerinden farklı düşünmek devlete sadakatsizlik anlamına gelmiyordu. 1927 itibarıyla artık parti ve devlet arasında ayrım kalmamıştı. Politik ve ekonomik durumun sıkı ve bölünmez bir iktidarı zorlaması sebebiyle bu daha da güçlendi. Tek ülkede sosyalizm bu sıkı ve bölünmez iktidarın ideolojik temeliydi. Buna karşı herhangi bir söz bile artık devlete de sadakatsizlik anlamına geliyordu. Devlet gücü parti talimatlarını hayata geçirmek için kullanılıyordu. Parti ve devlette ise tüm iktidar tek bir kurumda, Politbüro'da toplanmıştı, bu mutlak bir iktidardı. Mutlak iktidar basını kontrol ediyor, farklı görüşlerin ifadesini

Tek kişinin veya bir parti aygıtının hegemonyası her zaman insanın güçsüzlüğü, acziyeti ve tükenişi üzerine kurulur. Totalitarizmin popülizme benzeyen tarafı budur: insanların meseleleri düşünmesine fırsat vermeden onlara hazır ve basit reçeteler sunmak. Bu çoğu zaman komplolarla doludur veya her sorunu yükleyebilecek düşmanlarla. Günümüzde dış güçler olarak kitlelere anlatılan ve içeride mutlak çürümeye dönüşen bir mekanizmadır bu.

yasaklıyor, hatta edebi akımlara bile karışıyordu. Tüm Rusya Proleter Yazarlar Birliği (VAPP) 1926'dan sonra kültürel devrim adıyla edebi ürünlerin denetimini ele geçirdi. Edebiyatın bile denetlenmesi bizzat Stalin tarafından planlanan bir şey değildi, fakat alt düzeydeki küçük diktatörlükler üst otoriteye yaranarak ve onun yöntemlerini taklit ederek rakiplerini tasfiye ediyorlardı.

Hukuk tamamıyla SSCB Yüksek Mahkemesi'ne bağlıydı. Birleşik Devlet Siyasal Yönetimi (OGPU) Çeka'nın yerini alarak tam bir denetim sağladı.

İktidarın merkezileşmesi hukuk konusundaki yaklaşımın değişikliğini getirdi. Sınıf egemenliğinin bir aracı olan hukukun devletle birlikte ortadan kalkacağına ilişkin Marksist yaklaşım terk edildi. Devrimci hukuk adına kanunun ve düzeninin sağlanması temel hedef oldu.

Muhalefetin yenildiği yılı izleyen 1928 yılı, güçlü ve despotik iktidarın katı düşünsel ortodokslikla birleşmesi ve bunu halka zorla dayatması ve karşı çıkanların ise şiddetle cezalandırılması demekti.

Tek kişinin veya bir parti aygıtının hegemonyası her zaman insanın güçsüzlüğü, acziyeti ve tükenişi üzerine kurulur. Totalitarizmin popülizme benzeyen tarafı budur: insanların meseleleri düşünmesine fırsat vermeden onlara hazır ve basit reçeteler sunmak. Bu çoğu zaman komplolarla doludur veya her sorunu yükleyebilecek düşmanlarla. Günümüzde dış güçler olarak kitlelere anlatılan ve içeride mutlak çürümeye dönüşen bir mekanizmadır bu. Stalin de böyle yaptı; kitlelerin önüne basit ve kaba gerçeği koydu. Büyük Rusya başarılabildi ve bunun karşısındaki bütün görüşler yok edilmesi gereken şeylerdi. İç savaşın yıkıntıları, kitlesel açlık, düzene duyuran arzu Stalin tarafından kitlelerin nezdinde tuhaf bir güvene, huzur veren hedeflere dönüştü. Tek ülkede sosyalizm bu düzen, güven ve huzur maskesinin Rusçulukla birleşmesi sayesinde tartışılmaz bir hedef haline geldi.

Stalin siyaseti kaba gerçeğin, iptidai ihtiyaç ve arzuların somut bir projeye dönüşmesinin ve böylelikle etrafındaki herkesi esir almanın siyasetidir. Vasatlığın

inceliklerle hesaplanmış, mecburiyetin zoru altında güven ve huzur enjekte edilmiş biçimdir. Stalinist yöntem avını izler, onu çembere alır -bir ateş çemberidir bu- bu çember dışında yaşam olanağı olmadığına ikna eder, sevecen-babacan bir tavır takınır, kaba gerçeği ortaya koyar, ütopayı siler, inancı rafa kaldırır muhatabına diz çöktürür ve yok eder. Bu yöntemin meşruiyeti zamana yayılan bir delil toplama süreci, kişiye yapılan sistematik zihinsel baskı ve başka çare olmadığına dair kanının herkesçe onaylanmasıdır.

Galiyev'i ele alalım. Milletler Halk Komiserliği'nde Stalin ve Galiyev yoğun mesai geçirmiş çalışma arkadaşlarıdır. Stalin tasfiyeyi en başta kafaya koymuştur. Galiyev'in iç savaştaki kritik rolü önemlidir ve bu rol yerine getirilene kadar partideki en yüksek görevde olan Türk'tür. Galiyev Tatarlarla Ruslar arasında iç savaş sürecinde yer yer ortaya çıkan çatışmaları önleyerek uzlaşma sağlar. Tatar gücünü, iç savaşta hem de en kritik bölgelerde devrimin hizmetine sunar. Stalin partide sevilen cesur bir kişi ve Galiyev'in üstü olarak ona her zaman iltifat eder, hediyeler verir, dostluk gösterir. Galiyev'in ikinci kez evlenmesini öneren ve sonra nikah şahidi olan odur. Stalin güven verir, daha sonra tasfiye edeceği kişilerle bir geçmiş, özel zamanları olmuştur. En sıkıntılı zamanlarda yoldaşlık edilmiş çok şeyler paylaşılmıştır. Stalin kabadır, köylüdür, yöntemleri serttir, fakat Galiyev örneğinde olduğu gibi arkadaşlarına bu denli acımasız davranacağı kimsenin aklına gelmez. Bu sebeple Galiyev mahkeme süreçlerinde hep umutlu olmuştur. Stalin'in mutlaka, bir şekilde onu anlayacağını düşünür. İlk tutuklanmasından sonra Stalin'le görüşür. Oysa Galiyev hakkındaki bütün suçlamalar, komplolar Stalin tarafından organize edilmiştir. Galiyev de bilir bunu, yine de görüşmek istemesi sadece Stalin'in gücü ve oluruyla partiye dönebileceğini düşünmesinde değil, Stalin'e duyulan tuhaf bir güven sebebiyledir.

Stalin'in piposunu yakarak rahat bir şekilde görüşmesi ve ona makul yollar önermesi bu güveni gösteriyor. Zaten birinci tutuklamadan sonra parti kongresinde yapılan görüşmede onun affedilmesini sağlayan Stalin'dir. Mekanizma şöyle işler: Stalin'in adamları tarafından biriktirilen deliller ortaya konur, Stalin de bunu destekler. Kimseye itiraz etmez, fakat Stalin çıkar ve

Stalinist yöntem avını izler, onu çembere alır -bir ateş çemberidir bu- bu çember dışında yaşam olanağı olmadığına ikna eder, sevecen-babacan bir tavır takınır, kaba gerçeği ortaya koyar, ütopayı siler, inancı rafa kaldırır muhatabına diz çöktürür ve yok eder. Bu yöntemin meşruiyeti zamana yayılan bir delil toplama süreci, kişiye yapılan sistematik zihinsel baskı ve başka çare olmadığına dair kanının herkesçe onaylanmasıdır.

affedilmesi gerektiğini söyler. Böylelikle kendisini destekleyen tek kişi Stalin'dir. Oyunu kuran da bozan da Stalin'dir. Ona mecburdur. Hegemonya her anlamda bu mecburiyetin, suçluluk duygusunun, ağır psikolojik şiddetin üzerine kurulmuştur. Hayatta devrim dışında hiçbir şeyi kabullenmeyen, öyle ki yaşamın diğer yönlerini devrim karşıtı bir pozisyona indirgeyen, böylelikle neşeyi önemsizleştiren devamlı bir öfke şiddet ve yıkıcılık anlamında Bolşevik'tir. Fakat hiçbir ütopya barındırmaz. Tarihin en büyük ütopyası sosyalizmi tutkuyla kurmaya girişmiş Bolşevikleri düşündüğümüzde ise adeta bir anti-Bolşevik'tir. Kaba gerçek, bürokrasi, disiplin, kurallar ve bunların sağladığı huzurdur Stalin.

Stalin'in kurduğu hegemonyada kaba gerçeği, iptidai ihtiyaçlarla bütünleşmiş korkuları ortaya koyması kadar, bütün bunları gerçekleştirebileceği partiyi denetlemek ve orada sayısal çoğunluğu elde etmek temel önemdedir. Stalin başlangıçtan itibaren entelektüellere hiç güvenmedi. Komünist Parti'de genel sekreterlik görevi ile beraber devletin kritik mevkilerine kimisi eski yıllarda mafyatik örgütlenmeden beraber olduğu arkadaşlarını getirdi. "Gürcü Mafyası"nın üyelerinden biri olan Grigori Orconikidze'yi ağır sanayi komiseri yaptı. Yine eski arkadaşlarından Kliment Vorosilov Troçki'nin yerine savunma komiseri oldu. 1917'de tanıştığı Feliks Cerjinski Çeka'nın kurucusuydu. Eski yoldaşlarından bir başkası Andrey Vişinski "Büyük Terör" sırasında başsavcılık yaptı. Stalin, böylelikle Kafkasya'nın aşiretlere dayalı ve kan davası güden siyasetini Kremlin'e taşımış oluyordu.

Alain Badiou'nun da aralarında bulunduğu birçok kişi için 1929 yılı artık özgürlük ve eşitlik vadeden sosyalizmin ve onun reel karşılığı olan Rus Devrimi'nin bitişi anlamına geliyor. Bu tarih Stalin'in rakip olarak gördüğü Bolşevik liderleri tasfiye ettiği, parti ile devlet aygıtını bütünleştirdiği, bu aygıtta da kendi yandaşlarını yerleştirmiş olduğu bir dönüm noktasıydı. Bu tarihten itibaren sosyalizm kalkınma ve totaliter anlayışın beraber ilerlediği bir diktatörlüğe, tek adam rejimine dönüştü. Stalin'in düzen vaadi ve tek ülkede sosyalizmle Rus ulusal gururu arasında kurduğu bağdan kaynaklanan büyüklük hissi, kitleler nezdinde güven veren ve korkularla oluşmuş alternatifsiz bir düzen haline geldi.

Stalinist hegemonya insanların mecburiyetleri ve korkuları üzerine kuruludur. Bu, iptidai seviyedeki ihtiyaçların devamlı olarak canlı tutulması demektir. Bunun doğal sonucu hayvan-insancı rejimin mutlak iktidarındır. Komünizmin bir devlet biçimine dönüşmesi ve totalitarizmle anılması Stalin'in hegemonya araçlarının ve yöntemlerinin dehşetinden kaynaklanmaktadır. Komünist seçeneğin insani potansiyeli geliştiren, herkesin herkeste eşitliğini öneren özgürlükçü potansiyeli Stalinist hegemonya sebebiyle izleri kolay silinmeyecek büyük bir yara almıştır. Sonuç olarak özgürleşmeci siyasetin Stalinizmle ve Stalinizmin çeşitli ve bazen belirsiz versiyonları ile hesaplaşması büyük önem arz etmektedir.

Mert Batur: “Egemenler, her türlü işçi kesiminin her türlü sendika ile kapsanamayacağını bildiği için somut duruma uygun olan hangisiyse onunla yol yürümeyi tercih ediyor.”

Söyleşen: Hüseyin Arif Sarıyaşar

Hegemonya ve temsiliyet krizini teorik olarak tartışmaya açmak istediğimizde sınıf mücadelesini ve krizin mücadele bağlamındaki görünümünü de göz önüne almamız gerekiyor. İşçi sınıfının büyük bir çoğunluğunun temsili Ak Parti hükümeti ve ardından meclisteki büyük muhalefet partilerinde bulunduğunu düşündüğümüzde, sınıf savaşını merkeze alan okuma biçimleri için büyük bir çıkmazla karşılaşırız. Bu sebeple rıza ilişkilerinin sınıf mücadelesinde nasıl inşa edildiğini, sendikal hareketin önüne nasıl handikaplar yerleştirdiğini, temsiliyet ilişkileri bağlamında sendikal mücadelenin potansiyelini kavrayabilmek adına sorularımızı Bağımsız Maden İşçileri Sendikası örgütlenme uzmanı Mert Batur’a yönlendiriyoruz.

Soma’da verilen mücadeleyi düşününce, Bağımsız Maden İşçileri Sendikasının ortaya koymuş olduğu pratik mücadelenin değerini ve de işçilerin mücadelenin biçimini ve sözünü belirlemesinin ne kadar önemli olduğunu

görüyoruz. Bağımsız Maden-İş yaptığı belli eylemler ve ısrarı sonucunda işçilerin lehine bir yasanın yapılmasına dahi vesile oldu. Öte yandan Soma katliamının yaşandığı süreçte farklı sol-sosyalist partiler, kitle örgütleri Soma halkıyla iletişime geçmeye çalışmıştı. Sonrasında 2024 yerel seçimlerine kadar, yani uzun bir süre AK Parti yerel yönetimde seçilmeye devam etti. Bilhassa muhalif kamuoyunda “Soma halkı bu faciaların asıl sorumlusunun AK Parti olduğunu görmüyor

mu, niçin bir değişikliğe gitmiyor” minvalinde birçok çıkış olduğunu gördük. Birçok çevre sermayenin talanından mağdur olan Soma halkının AK Parti’nin temsiline rıza göstermesinden rahatsız oluyordu. Bu durum aşına

olduğumuz, hepimizin aydınlanmacılık eleştirisinin de ötesinde cevaplarının olduğu bir şey. Fakat bu örnek rıza-temsili ilişkileri ve sınıfın sendikal mücadelesini konuşmaya başlamak için iyi bir nokta. Sence Soma özelinde AK Parti’nin inşa ettiği rıza mekanizmalarının nasıl çalıştığını, sendikal mücadelede bunun nasıl karşılıkları olduğunu Soma maden katliamı sonrasındaki Bağımsız Maden-İş örneğinden görebilir miyiz? Sen bu bağlamda nasıl bir çıkarım yapıyorsun?

Soma Katliamında Soma halkıyla ve madencilerle dayanışma ilişkisi kuran, beraber mücadele imkânları arayan çok sayıda sol, sosyalist, komünist, devrimci kurum oluyor. Ancak bu çaba ya olağan zamanların gerektirdiği gösterişsiz odaklanmayı, yoğunlaşmayı, sürekliliği kazanamıyor ve böylece iddiasıyla sınınanca sorumsuzluk sayılabilecek pratiklerle kendiliğinden yok oluyor ya DİSK'in küçük hesapçı satış pratiğine ortak olduğu için kendi varlık zeminini dinamitliyor.

Mert: Soma halkı ve madenciler, Soma Katliamının hesabını sormak için katliamdan hemen sonraki süreçte çok uğraşmış; günlerce, haftalarca süren sonsuz sayıda eylem, açıklama, yürüyüşlerle. O dönem Erdoğan'ın Soma'ya geldiği, bilindik "kader", "fıtrat" vb. laflarla bir açıklama yaptığı, bunun üzerine gelen fiili tepkinin büyüklüğü sebebiyle bir markete sığındığı, hatta bu tip protestoları engellemek için o dönem Başbakanlık Müşaviri olan Yusuf Yerkel yerde madenci tekmelediği basında da geniş yer bulduğu için biliniyor. Bunun on katını, yüz katını, her gün aralıksız yapıyor Soma halkı ve madenciler. Katliamdan sonra iki aya yakın işe gitmeyen, bütün eylemlere istisnasız katılan bir madenci kesimi var. AKP binasına, devlet binaları önüne sonsuz kalabalıkların yürüdüğü; polis ve jandarmanın bu eylemleri engellemek için şehrin giriş çıkışlarını kapattığı günlerden geçiliyor. Zaten yeraltı kömür işletmelerinde çalışan madencilere çift asgari ücretten düşük ücret verilemeyeceğini düzenleyen yasa bu büyük tepkiyi kontrol altına almak için çıkarıldı.

Bunlarla beraber, Soma'daki hâkim sarı sendika anlayışı da değiştirmek üzere örgütleniyor madenciler. Sarı sendika T. Maden-İş'in istisnasız her zaman olduğu gibi; Soma Katliamına giden süreçte de patron yanlısı tutumuyla işbirlikçi olması, 301'in ölümünde payı ve sorumluluğu sebebiyle madencilerin protesto

hedeflerinden biri oluyor. Onlar, yüzler halinde T. Maden-İş'ten istifa ederek DİSK'e bağlı Dev Maden-Sen'e üye oluyorlar. Bunun anlamını şuradan kıyas ederek düşünelim: Soma'dan yaklaşık bir yıl sonra Renault işçilerinin eylemleriyle karakterize olan "Metal Fırına" döneminde yine sarı sendikadan istifa eden işçiler DİSK'e bağlı Birleşik Metal'e geçerken "Onlara verilen aidat Türk askerine kurşun olarak döner" diyenlere karşı bunu yapmıştı. Yani Soma'daki sendika değişikliğini de sıradan bir tercih gibi düşünmemek lazım, bütün bu ablukaya rağmen sarı sendikalardan kurtulmak için de sonsuz çaba gösteriyor o dönem madenciler. Tabi DİSK de büyük ihanet ediyor madencileri kendisine örgütleyen öncü işçilere, buna sonra geliriz.

Özetle, madencilerin o dönem ortaya koyduğu sendikal ve siyasal reaksiyon şiddetle, rızayla, ihanetle, tehditle; egemenlerin her türlü hünerini seferber etmesiyle kontrol altına alındı. Katliamı takip eden bu olağanüstü dönem geçtiğinde ise geriye hayatını sürdürmek için yine madende çalışmaktan başka şansı kalmayan yalnız madenciler kaldı. Bu noktada ayağını Soma Katliamına sebep olan ekonomik, siyasal, sendikal zincire karşı olma iradesine basan bir güç olarak organize olmak için artık süreklilik, odaklanma vb. nitelikler gerekiyordu; bu da bizi Bağımsız'ın kuruluşuna götürecektir zaten.

Bağımsız'ın kuruluşuna giden çabayı dışarıda bırakarak bir parantez açalım: Soma Katliamında Soma halkıyla ve madencilerle dayanışma ilişkisi kuran, beraber mücadele imkânları arayan çok sayıda sol, sosyalist, komünist, devrimci kurum oluyor. Ancak bu çaba ya olağan zamanların gerektirdiği gösterişsiz odaklanmayı, yoğunlaşmayı, sürekliliği kazanamıyor ve böylece iddiasıyla sınınanca sorumsuzluk sayılabilecek pratiklerle kendiliğinden yok oluyor ya DİSK'in küçük hesapçı satış pratiğine ortak olduğu için kendi varlık zeminini dinamitliyor. Çok çok az sayıda ama onurlu bir çaba içerisinde olanların bir kısmı ise iktidarın siyasi operasyonları karşısında ayakta kalamıyor. Geriye sağıyla, soluyla düzen güçleri kalıyor. Bunlar içerisinde tercih yaparken de memleketin geneli nasıl davrandıysa yıllar boyunca öyle davranıyor Soma halkı da... Sonuçta son seçimlerde düzen muhalefetine güçlendiğini herkesle beraber sezip ona göre bir oy verme tercihi ortaya koydu. Nihayetinde ikisi de So-

ma'daki maden şirketleriyle sıkı ilişkili avukatlar olan belediye başkan adayları arasında bir tercih konuldu Soma halkının önüne. Bu da değişim iradesinin ege-menler açısından bir başka manipölasyon biçimi.

Siyasi kavrayış açısından da gerçekleşen bazı olayla-rın kendiliğinden siyasi sonuçlar doğuracağını düşün-mek, terk etmemiz gereken bir kısa devre düşünme alışkanlığı. Öyle olsa en büyük acıları yaşayan halkla-rın en büyük isyanları ortaya koyuyor olması gerekir ama öyle olmuyor; en çok ve en etkin örgütlenmelere sahip olan, en çok deneyim biriktirmiş, siyasi bilinci en çok sınanmış, birbiriyle en çok ilişki kurmuş vb. bir dizi özelliğe sahip olan topluluklar toplamda bakılın-ca önemsiz ya da tekil sayılabilecek olaylar karşısın-da dahi siyasi sonuçlar üretebilecek davranışlar ser-gileyebiliyor. Aksi durumda egemen güçler, kendisine yönelik bağımlılık ilişkisini tahkim etmenin sonsuz yolunu buluyor. Yani 301'in ölümü Soma'da ve ülkede büyük değişimlere sebep olmalıydı diye düşünen var-sa sorumluluğu kendinde arayacak, en azından bun-dan sonrasına hazırlık yapabilmek için...

Peki sence bu yerel bölgedeki temsil ilişkilerinin değişimi için, halkın içinde olduğu paradigmanın değişimi için sendikal mücadele yeterli mi? Sendika araç ola-rak nasıl bir durumda, bölgesel dönüşüm açısından bir kabiliyeti var mı?

“

Somalı madenciler kongreye katılmak üze-re salona gittiklerinde kongreye katılma-larını engellemek için DİSK önlükleriyle barikat kurmuş sosyalist partilerde örgütlü gençleri karşılarında buluyorlar. Barikati aşıp içeri girdiklerinde, salonda madenci-likle uzaktan yakından ilgisi olan tek grup kendileri oluyor.

Mert: Önceki soruda bıraktığımız yerin devamından bir örnek daha anlatayım, oradan temsil ilişkilerini tartışalım. Katliamdan sonra oluşan işçi ve halk tep-kisi içerisinde kuvvetlenen ilişkilerle Soma Madenci-ler Meclisi bir araya geliyor. Bu meclis, madencilerin az önce bahsettiğim sarı sendikadan koparak DİSK'e geçmesini ve böylece Dev Maden-Sen'in barajı geç-mesini de organize ediyor. Aralarında kaybettiğimiz kurucu genel başkanımız Tahir Çetin'in de olduğu meclis, DİSK'e bağlı Dev Maden-Sen için yönetim adayları çıkarıyor. Somalı madenciler kongreye ka-tılmak üzere salona gittiklerinde kongreye katılma-larını engellemek için DİSK önlükleriyle barikat kur-muş sosyalist partilerde örgütlü gençleri karşılarında buluyorlar. Barikati aşıp içeri girdiklerinde, salonda madencilikle uzaktan yakından ilgisi olan tek grup kendileri oluyor. Çeşitli ideolojik angajmanlarla be-lirlenmiş ve madencilerin sarı sendikalardan kaçarak gittiği tek adrese çöreklenmiş bir hazirun, devrimci sendikayı katliamdan sağ çıkmış Somalı madenciler-den koruyor. Şimdi; madencilerin kendi sendikaların-da söz ve yetki sahibi olmasını, kendi sendikalarını yö-netmesini, hepsini geçtim bunlara aday olmasını bile engelleyen akıl zinciri; nasıl olacak da yerleşik temsil ilişkilerine karşı, bırakalım devrimciliği, eleştirel bir hat kurabilecek? Temsil ilişkisi burada da baş aşağı duruyor.

Bağımsız Maden-İş'in mayası; öncülü sayılabilecek Soma Madenciler Meclisi'nin bu ve buna benzer sonsuz sayıdaki deneyimidir. Bugün Soma'da çalışan 15.000'den fazla madencinin ve bölge halkının, hü-kümetin ve patronların doğrudan tanıdığı bir nokta-ya geldiyse, bu süreçlerde sıkı sınanmalardan geçtiği için, kendi pozisyonunu ve sendikacılık tarzını bu yol-larda kavga ede ede geliştirdiği içindir. Yani Bağımsız; elbette bir sendikadır, mücadeleciler bir sendikadır, sarı ve bürokrat sendikalarla kavga eden bir sendikadır ama hepsinin özünde var olduğu zeminlerdeki yer-leşik egemen güç ilişkilerine meydan okuma, onları gücü oranında zorlama ve işçi sınıfı için yeni değerler, mücadele deneyimleri geliştirme iradesi taşımakta-dır. Zaten bu anlayışla; kurulduğu bölgede örneğin tekstilde, tarımda, gıdada, mağazada vb. çalışan işçi-lerin de bölge halkının da başı sıkıştığında başvurdu-ğu ve dayanışma gösterdiği bir güç odağı haline geldi. Yoksa ücret, işkolu, işyeri sendikacılığıyla, 6356 sendi-kacılığıyla; bırakalım temsil ilişkilerini fiili güçle zor-

lamayı, bilindik anlamda sendikacılık bile yapılamaz. Bu bilinçle hareket ettiği sürece Bağımsız, işçi hareketi içinde önemini ve etkisini koruyarak ilerletecek.

İşçi hareketini uzaktan da olsa takip eden herkesin görebileceği gerçek şu; sendikalı-sendikasız, çalışırken-işten atıldıktan sonra, az kişiyle-kalabalık vb. her çeşit fiili hak arayışlarının olduğu bölgelerde, ki OHAL ve pandemi dahil işçi hareketinde bir devamlılık kolayca takip edilebilir, toplumsal-siyasal değişimler oluyor. Bu değişimler çok büyük oranda düzen içi karakter taşıyor ama altını biraz kazıyıp yerinde ilişkilendiğinizde hesap kesme iradesi ile direnişler arasında nedensellik demek abartılı olabilir de açık bir bağlantı olduğu kesin. Yine Soma halkına ya da İliç halkına, madencilere, işçilere uzaktan akıl vermek yerine birlikte mücadelenin olanaklarını arıyorsak odaklanacağımız yer de sendikanın kendisinden ziyade bu son anlattığım kısım olmalı.

Yani burada bir değişimi mümkün kılacak araç olarak sendikal mücadele mümkün olsa da, alışılmış ve sarı sendikalaşan biçimden başka bir örnek gerektiğini söylüyorsun...

Mert: Kaybettiğimiz kurucu genel başkanımız Tahir Çetin bir röportajında anlatıyordu: “Türkiye solu dedi ki; ‘Biz yardım yaptık, biz onu ettik, bunu ettik. İşte bu işçileri AKP’ye vermeyecek oy diye düşündük.’ AKP’ye oy verir bu işçi. Neden? Çünkü AKP’den başka bir şey görmedi. Bugün o AKP olsun, sarı sendikalar olsun, patronlara karşı olsun işçiyi savunacak, işçinin hakkını da söke söke alacak sendika olduktan sonra AKP’ye de oy vermez, kendi hakkını yiyen siyasi partiye de oy vermez, geleceğini en iyi şekilde kuracak vaziye-te gelir. Sen evde oturacaksın, işçi ana muhalafete ya da istediğin partiye oy verecek. Bu böyle değil. Kıçını kaldıracaksın, o işçiye dokunacaksın, o işçiye yol göstereceksin. Elini tutmadığın bebek yürür mü?”

Tahir abi kendisi de anlattığı gibi mücadele içinde siyasallaşmış, kavrayışı hareketle beraber gelişmiş bir işçi önderi olarak “işçinin hakkını söke söke alacak bir sendika” derken, bunu yapabilecek bir güce sahip olmaya işaret ediyordu, ahlaki bir tavır ya da siyasi bir konum bildirmekle yetinmeye karşı güç siyaseti öneriyordu; yaşamıyla ortaya koyduğu en önemli değerlerden biri de budur. Eksikliğini çok derinden hissettiği ve inşa etmeye çalıştığı, arayışında olduğu şey de buy-

du. Bir hareketin ve mücadele deneyiminin, doğrudan yöneldiği hedef dışında siyasallaşma düzeylerinde de değişikliklere yol açtığını kendisi de deneyimleyerek görüyordu.

Örneğin İliç’te 13 Şubat’ta dokuz madencinin siy-nürlü toprak altında kalmasından sonra kamuoyunda Soma benzeri bir tartışma yapıldı. Dışarıdan bakılınca tepkisizlik olarak görülen gergin bekleyiş kendisini önce sarı sendika T. Maden-İş’e tepki olarak dışa vurdu, sonra da Anagold’la göbekten bağlı hale gelmiş, çok büyük bir patronaj ilişkisi geliştirmiş AKP’li belediye başkanının yerine MHP’li olan ama asıl seçilme sebebi şirketle bugüne kadar ciddi bir patronaj ilişkisine girmemiş adayın getirilmesi biçiminde görüldü. Nihayetinde ailelerin Anagold’a yürümesi vb. yarı-ey-lemler de açığa çıktı. Bunların hepsinin öncesinde işçilerin; maden patronlarının ve sarı sendikanın bugün halen süren bütün tehdidine ve baskısına rağmen çok ciddi bir direnç örneği ortaya koyarak birkaç gün içinde toplu olarak Bağımsız’a üye olması süreci var. Anadolu’nun ortasında, küçücük bir ilçede, egemenlerin istisnasız bir blok olarak karşısında durmasına rağmen bu iradeyi ortaya koymayı kavramadan, kestirme tahlillerle yol yürümek mümkün değil. Ne işçi hareketi açısından ne de devrimci hareketin önündeki olanakları kavrayabilmek açısından...

Ancak bütün örneklerde anlatmaya çalıştığım gibi; bunun tersi bir kolaycılığa da hayat izin vermiyor. Sonuçta bir sendika ne kadar mücadelecili olursa olsun nitelik olarak bir demokratik kitle örgütüdür. Sendi-

“

İşçi hareketini uzaktan da olsa takip eden herkesin görebileceği gerçek şu; sendikalı-sendikasız, çalışırken-işten atıldıktan sonra, az kişiyle-kalabalık vb. her çeşit fiili hak arayışlarının olduğu bölgelerde, ki OHAL ve pandemi dahil işçi hareketinde bir devamlılık kolayca takip edilebilir, toplumsal-siyasal değişimler oluyor.

kalar, örneğin derneklere göre kendine özgü avantajlara sahip kuvvetli bir işçi birliği kurulması açısından. Ancak yine kendine özgü sınırları ve dezavantajları da var. Bir demokratik kitle örgütü, somut duruma uygun olarak bir nitelik sıçraması geçirerek başkalaşmadığı sürece egemen güç ilişkilerini dağıtabilecek bir araç değil, böyle bir iddiası da olmaz. Güçlü bir demokratik kitle örgütü; yaygın ilişkileri, mücadele deneyimi, biriktirdiği bilgi dağarcığı vb. ile kendisiyle ilişki kuran her türlü siyasi çabayı etkiler ve ondan etkilenebilir. Bunun tek muhatabı da devrimciler değil ne yazık ki, egemenler de her türlü güçle onları etki altına almak için çaba sarf ediyor. O yüzden işçi hareketiyle sosyalist hareket arasında Lenin'in mezcetme olarak tarif ettiği karşılıklı ilişkiyi sağlıklı biçimde kurma görevi, özetle devrimci hareketin inşası görevi de yine ismiyle müsemma devrimcilerin sorumluluğunda. Bunun illa ki işçi hareketi olması gerektiği tartışmalı bir konu ama genel düzeyde en azından şöyle ifade edebilirim; ayağını güven ilişkisi içinde kendisini kanıtlayarak özellikli bir parçasına dönüştüğü büyük bir toplumsal örüntüye basmayan bu devrimcilik görevi karşısında hiçbir şansı olmuyor.

Sendikaların aslında bir kitle-meslek örgütü olması itibariyle tüm kimlikleri kesen bir yapıda olması beklenir. Fakat, bunun karşısında farklı sendikal konfederasyonlar olduğunu ve bu konfederasyonlar arasındaki farkın salt emek meselesine yaklaşımda değil kimliksel aidiyet bağlamında da olduğunu görüyoruz. Örneğin HAK-İŞ ve DİSK bağlamında. Emeğin örgütlenmesinde ve devrimcileşme süreçlerinde kritik bir araç olan sendikalar için temsiliyet handikapından sıyrılmanın imkânı var mı sence?

Mert: Bu konfederasyonlar arasında genel olarak bir sendikal rekabet ya da mücadele değil, işbölümü var. Egemenler, her türlü işçi kesiminin her türlü sendika ile kapsanamayacağını bildiği için somut duruma uygun olan hangisiyse onunla yol yürümeyi tercih ediyor. Bunu yaparken de işçi kesimlerinin dinî, siyasi, kültürel eğilimlerini göz önünde bulunduruyor. Yani diyelim Sivaslı maden işçisi için birini, Kütahyalı metal işçisi için diğerini, Konyalı gıda işçisi için ötekini devreye sokabiliyor. Ya da örneğin bir yerde Türk-İŞ'e bağlı bir sendikanın toparlanamaz kötü izleri varsa, başka bir konfederasyon devreye sokulabiliyor. Birinin tutamadığını, diğeri tutuyor. Arada bazen sürüşmelerin yaşanması da tabloyu inandırıcı kılması

Egemenler, her türlü işçi kesiminin her türlü sendika ile kapsanamayacağını bildiği için somut duruma uygun olan hangisiyse onunla yol yürümeyi tercih ediyor. Bunu yaparken de işçi kesimlerinin dinî, siyasi, kültürel eğilimlerini göz önünde bulunduruyor. Yani diyelim Sivaslı maden işçisi için birini, Kütahyalı metal işçisi için diğerini, Konyalı gıda işçisi için ötekini devreye sokabiliyor.

açısından teşhir değil tahkim niteliğinde geliyordur egemenlere... Hele bir de ilgili işkolunda kurulmuş mücadeleciler bir sendika varsa, onu boğma esasına dayanan bu işbölümü uzaydan bile görünür.

Elbette bu tablo içinde üç büyük konfederasyonun eşit olduğunu iddia etmiyorum. İşveren örgütleri en sıkı ilişki içinde olduğunu önce tercih ediyor, olmu-yorsa diğeri şeklinde terditli bir yaklaşımı oluyor. Yoksa mümkünse işyerinde hiç sendika olmamasını tercih ederler. Ancak, özellikle işçi hareketinin nabzının attığı büyük işyerlerinde işçinin sendikasız olması da başka bir risk barındırdığından; işçilerin doğrudan eylemini makul sınırlarda tutmakla görevli bir sendikanın varlığı da özel olarak tercih ediliyor.

Yani işçiyi sükunet altında tutmanın tek bir yolu yok, patron örgütleri bunu deneyimleyerek öğrendiler ve insan kaynakları adı altında kendilerini her gün geliştiriyorlar. Bu gelişmeleri, konfederasyonların bu işbölümündeki yerini, mafya bozuntusu sarı sendika Türk-İŞ'in, HAK-İŞ'in kuruluşlarını ve bağlantılarını, mücadele tarihiyle varlık kazanmış DİSK gibi örgütlerin nasıl içerildiğini, tümünün işçi hareketi üzerinde tam kontrol amacıyla geliştirilen yeni nesil sendikacılık, uzlaşma sendikacılığı vb. açılımlar etrafında nasıl koordine edildiğini; holdinglerin finanse ettiği zirvelerden, think-tank çalışmalarından, büyük toplantılardan ve bu örgütlerin temsilcilerinin yan yana poz verdiği fotoğraf karelerinden herkes rahatlıkla takip edebilir.

Eğer bu durumu bir sorun olarak tespit ediyorsak ve aşmak istiyorsak, bir dizi görev daha üstleneceğiz demektir. İşçilerin, egemenlerin bir aparatına dönüşmüş bu sendikalar üzerindeki denetimlerini fiili yollarla artırmak, buralarda ortaya çıkan gerilimleri egemenlerle mücadelenin bir parçası olarak görüp kopuşu hızlandırmak, işçilerin fiili-meşru-haklı mücadelelerini sendika ayrımı gözetmeksizin desteklemek, benzer tartışmalar içinde olan işçilerin birbiriyle temas etmesini sağlamak, sarı sendikacılıkla, bürokrat sendikacılıkla, sendika ağalığıyla, aidat yağmasıyla beslenen bu ihanet şebekeleriyle kesintisiz mücadele etmek, işçilerin imkânsızlıklar içinde dahi sıkı bir birlik ve mücadele çizgisiyle sonuç alabileceklerini gösteren örnekleri çoğaltmak ve görünür kılmak, bu deneyimlerden bazı ilkesel yaklaşımlar geliştirmek, sendikacılık müsameresine çomak sokarak bağımsız, birleşik, güçlü bir işçi hareketinin inşasını öne çıkarmak...

Böylece “devrimci sendika” bir çeşit “kızıl sendika”, “solcu sendika”, “solcu işçilerin sendikası” vb. olarak ya da bu kültürel bölünmeden payına düşenle yetinip sessiz uzlaşya dahil olarak değil; bu çarpık temsil tablosunu dağıtmaya odaklanan bir pratisyen konumlanışı olarak anlam kazanıyor.

Son olarak meseleyi daha teorik bağlama taşıyabileceğimiz bir soruya yönelelim. Gramsci burjuva devletlere karşı bir devrimci strateji teorisi üretmeye çalışırken devleti, etrafı hegemonyadan bir hendeikle çevrelenmiş şekilde tarifliyor. Yani çekirdeği devlet teşkil etse de devrilmesi için çevresindeki koruyucu rıza üretimi hendeğinin, sivil toplumun aşılması gerekliliğinden bahsediyor. Dolayısıyla burada hegemonyanın bahsettiği oligarşik yönetim ve sermayedar ilişkileriyle alakadar olduğunu görüyoruz. Soma havzasında iki önde gelen rakip adayın da maden sahiplerinin avukatları olması, bu yapıların sadaka ilişkileri kurması ve bunun rıza üretimini sağlaması gibi. Bu bağlamda bir araç olarak sendika ya da fiili meşru mücadele, Türkiye geneline baktığımızda bu rıza ilişkilerini delmenin neresinde duruyor? Malatya ve Antep’te BİRTEK-SEN pratiğini, Soma’da Bağımsız Maden-İş’in mücadelelerini düşününce, sendikal mücadele bu temsil ilişkilerini tersine çevirmekte işe yarar bir araç mı?

Mert: Teori alanında bir ayağımız arayışta olacak ama öteki ayağımızı doğru bildiklerimizden kaldırırken

çok daha muhafazakâr olacağız. Yani doğru bildiklerimizden öyle hızlıca vazgeçip arayış marjını bizi kişiliksiz kılacak kadar genişletmemeliyiz. Bunları elbette Gramsci için söylemiyorum, o takip ettiğimiz ve bir parçası olduğumuz teorik geleneğin önemli isimlerinden biri ama Gramsci ve benzerleri hatta Marx ve Lenin üzerinden çekilen ideolojik operasyonlara karşı da dikkatli olmalıyız. Bu isimlerin, o ya da bu koşulda yazdıklarını öne çıkararak ya da o veya bu konudaki yaklaşımını bütünün bir parçası olarak değil de hakikatin kendisi gibi sunarak yapılan saldırıya karşı tedbirli davranmalıyız diye düşünüyorum. Özellikle iktidar ve onun parçalanması konusunda düşünürken iki kez dikkatli olmalıyız.

Üretim sürecinin toplumsal yeniden üretimi, bize düşünmek için önemli bir zemin sunuyor. Bu bağlamda özellikle üretici güçlerin sürekli veya birbirini tekrar eden periyotlar halinde yeniden üretilmesi gerekir. Bu sürecin başlangıcı da emek gücünün belirli bir süre için satın alınmasıdır, böylece işçi kendisine çalışmasının sonunda ücret olarak verilecek birikimi ve geri kalan her şeyi üretir. Aldığı ücret yoluyla kendisini ertesi periyottaki çalışmaya hazırlar. Bu “geri kalan her şey” ifadesini de tamamlayalım: Bunun içinde işçinin kendi sefaleti de vardır, işçi kendisini işçileştiren üretim sürecinin toplumsal yeniden üretimi için gerekenleri de üretir. İşçiyi her gün silah zoruyla çalıştırmak

Teori alanında bir ayağımız arayışta olacak ama öteki ayağımızı doğru bildiklerimizden kaldırırken çok daha muhafazakâr olacağız. Yani doğru bildiklerimizden öyle hızlıca vazgeçip arayış marjını bizi kişiliksiz kılacak kadar genişletmemeliyiz. Bunları elbette Gramsci için söylemiyorum, o takip ettiğimiz ve bir parçası olduğumuz teorik geleneğin önemli isimlerinden biri ama Gramsci ve benzerleri hatta Marx ve Lenin üzerinden çekilen ideolojik operasyonlara karşı da dikkatli olmalıyız.

ve artı-değere el koymak da üretim sürecinin sürekli olmasını sağlar ama egemenler açısından hem çok pahalıdır hem de güvenli değildir. Bu sebeple koşullar işçinin “kendi özgür iradesiyle” üretim sürecine katıldığı biçimde dizayn edilir. Tam örnek değil ama anlaşılması açısından, dönelim başa, Soma’da tütün üretiminin tasfiye edilmesiyle köylülerin maden şirketlerinde işçi olmak için kendi başvurusu gibi.

Üretim sürecinin sürekliliğini sağlamak için ne gerekir? İşçinin bu çalışma ilişkisine razı edilmesi, uydu-ğu müddetçe ödüllendirilmesi, sinirlendiğinde teskin edilmesi, kafa tuttuğunda tehdit edilmesi, uyum sağlayamadığında veya uymayı reddettiğinde cezalandırılması, diğer işçileri terbiye etmek üzere teşhir edilmesi, üretim araçlarına sahip olanların her türlü yeni projesine itaat etmesi... Bunları mümkün kılmak için her türden araç; yani mahkeme, cezaevi, siyasi parti, eğitim kuruluşları, medya, seçim, polis, jandarma, yerel yönetim, sendika... Siyasi iktidar da bütün bu trafiği organize etmek ve çalışır halde tutmakla görevlidir. Bunlar için çok ciddi maliyetler çıkar. O da işçinin her gün işe gitmesinden karşılanır. Sefaletini üretme dön-güsünü tamamladık. Siyasi iktidar için bu sürekliliğin üretim sürecinin içinden ya da toplumsal yeniden üretiminden kesintiye uğrama riski fark taşımaz, o yüzden kendi varlığını, güç tekeli ve işlevini korumak için her türden değişikene göre konumlanır. Yani savaş veya iç savaş, ayaklanma, salgın hastalıklar, doğal afetler vb. her türden değişken...

Dönelim pratik konumumuza. Bu sürecin kesintiye uğraması doğru müdahalelerle yaygın bir siyasal-laşma imkânı yaratır. Örneğin sarı sendikacılığın kavranmasıyla, emperyalist hiyerarşik iş bölümünün kavranması birbirine zannedildiği kadar uzak değildir. Çünkü biriyle mücadele etmeye başladığınızda

karşınıza diğer unsurların dikildiğini görürsünüz, eğer ısrarınızı sürdürebilirsenez halkayı tamamlarsınız. Bu ısrarı sağlayacak bir öncü işçi müfrezesi, onların etrafında bir militan işçi grubu, onları izleyen ve destekleyen bir işçi kitlesi bunu sağlayabilir. Sendikanın ilke ve programı ise harç görevi görür. Bu anlamıyla iktidarı ele geçirme hedefindeki devrimcilerin sendikalarla ilişkisi Lenin’in seçimlere ilişkin genel yaklaşımına benzer bir pozisyonudur, yani seçimlere seçimleri teşhir etmek ve ilişki ağlarını yaygınlaştırarak destek toplamak için girilir. Bu, seçimler kazanılamaz demek değil, hedeflenen siyasi program seçim kazanılarak uygulanamaz demektir. Yani bizim kıyasımızda sendikal barajlar geçilebiliyorsa geçilmelidir, toplu sözleşmeler yapılabiliyorsa yapılmalıdır, direnişler kazanılabiliyorsa kazanılmalıdır vb. ancak bunlar işçilerin kendi sefaletini ürettiği üretim ilişkilerini değiştirmez. Onun için bu denkleme biraz da Lenin eklemek gerekir. Ve elbette “legaliteyi istismar” da siyasetteki diğer pek çok şey gibi bir güç sorunudur, içinde “legalite tarafından istismar” riskini de taşır.

Sonuçta; Antep ve çevresinde BİRTEK-SEN, Soma başta olmak üzere maden bölgelerinde Bağımsız Maden-İş ya da mücadeleci pratikleriyle tanınan DGD-SEN, PTT-Sen, İnşaat-İş, Tarım-Sen vb. örnekler işçilerin karşısında sınıksız bir birliktelikle duran oligarşik yapının yaygın ve gerçek teşhiri, onun geriletilmesi, zorlanması, imkân buldukça parçalarının dağıtılması gibi işlevleri üstlenmeye çalışıyor. Bu aynı zamanda şu demek; işçilerin en ufak bir hak kazanmak için dahi bizim “holdingci güçler” olarak isimlendirdiğimiz, teorik çerçevesini az önce anlattığım bu oligarşik yapının karşısına çıkmaktan başka şansı yok. O yüzden bu dışında kalınacak, haydi diyelim dışarıdan desteklenecek bir gündem değil. Özellikle de işçi hareketiyle yetinmeyeceksek...

Kürtler Temsil Edilme Hakkına Sahip Midir?

SİNAN KIZILKAYA

Sağ siyaset söyleminin hâkim olduğu ana-a-kım tartışmalarda “Kürtleri kim temsil eder” sorusu sıklıkla öne çıkarılır. Çünkü bir amaca yöneliktir. İnkâr ederek amacına ulaşamamış siyaset, bu sefer de Kürdün varlığını tanıırken onun güç sahibi olmasını engellemek için temsilini imkânsızlaştırmaya çalışır.

Muhatap olduğumuz ve karşısında cevap üretmeye mecbur olduğumuz sorular, aslında Kürdün medeni bir siyasi varlık olamadığını ima eder. Bu nedenle de kamusal tartışmalara eşit ve meşru bir aktör olarak dahil olamayacağını ve kamu gücünden bir paya hak sahibi olamayacağını imleyen içeriğe sahiptir.

**

Kürt direnişi, İmparatorluk’tan Cumhuriyet’e geçiş döneminin siyasi elitleri eliyle inşa edilen ulusun homojenliği ve ebediliği anlatısını boşa düşüren bir rol gördü. İnşa edilen yeni ulus tahayyülünün, onlara kendi isimleriyle eşit vatandaşlar olarak var olma hakkı

vermediği aşikâr olduğundan beridir bu direniş farklı yol ve aktörlerle sürdü. Defalarca yenilmesine rağmen itirazını devam ettirdi. Fakat diğer taraftan yeni düzen de yapısal karakterini katılaştırdı. Her seferinde itirazların maliyeti arttı ve direnişler daha uzun süreye yayıldı. Çünkü ulusun ideolojik tasavvurunun savunucusu olan elitler bu tasavvura katılım şartıyla statüler ve sermayeler dağıttılar, ekonomi-politik ve bürokratik bir

düzen kurdular, dışarda da bir medeniyet ve değerler dünyasına kendilerini dahil ettiler. Yakalanan istikrarın kaybı aynı zamanda Cumhuriyet elitlerinin kazanımlarının ve saygınlıklarının da kaybı olacaktı. İnşa edilen bü-

tün bu düzenin yeniden eşitlik ve müzakere temelinde kuruluşunu talep eden Kürt direnişi ise hem anlatıyı boşa düşürmekte hem de öyle veya böyle yapısal bir dönüşümü talep etmekteydi.

Tabii ki kurulu düzen çoktandır sadece elitlerin düzeni değil. Büyük toplumsal kesimlerin de hem dahil olduğu bir düzen hem de

kimlik paydaşlığı ile kaderini bağlı kıldığı bir aidiyet evreni. Şimdi bir daha yeniden kuruluşu veya tanzimin risklerini üstlenebilecek, geçiş dönemi krizlerini göze alacak bir siyasi aktör de ufukta görünmüyor. Haliyle bu durumda Kürt direnişinin Türkiye'ye dayattığı sorulara cevap vermektense soru soran direnişçi aktörlerin meşruiyetlerini tartışmaya açmak daha ehven görünüyor. Çünkü bu yolla çözüm umudu erteleniyor ve itiraz edenin mecali tüketiliyor.

**

Bu tercihler nedeniyle "Kürtleri kim temsil eder" sorusu sürekli karşımıza çıkartılır. Çünkü siyaset sahnesinde Kürtlerin bir topluluk olarak öyle veya böyle gücünü devrettiği bir aktörün varlığı, yeni bir etkileşimi kurmuştur. Artık bütün taraf ve aktörler bu etkiyi hesaba katmaya, bu güçle nasıl bir etkileşime gireceğine dair karar vermeye veya onunla karşıtlığını nasıl meşrulaştıracığını düşünmeye mecburdur.

Devleti temsil eden hâkim blok çoktandır bu güçle zıtlaşmaya karar vermiştir ve bunun için ahalinin rızasına yeniden muhtaçtır. Sağ siyasetin hâkim söylem olduğu yeni dönem Türkiye siyasetinde, bütün ana-akım mecralar, özellikle sağ siyaset söyleminden ayrılmayarak gücünü koruyan aktörlerin ittifakıyla ortak bir söylemi kurar ve şu soruyu tekrarlar; "Kürtleri kim temsil eder?"

Soru cevap aramaya yönelmez. Bunun yerine Kürtleri temsil iddiasındaki aktörün temsil iddiasını geçersizleştirmeye çalışır. Bu aktörün temsile hak sahibi olmak için gerekli medeni ehliyeteye sahip olmadığı ve rasyonel davranış normlarına uyumlu olmadığını iddia eder. Böylece yerine başkasını da koyamayacağı aktörün meşruiyetini tartışırken temsiliyeti muğlaklaştırılır. Sonuçta Kürtlerin haklarını savunanların meşruiyeti tartışmaya açılır. Artık inkâr edilmesi daha da zorlaşmış hakların iadesi geciktirilir. Mecburen tanınmış varlık daimî kavgaya mecbur bırakılır.

**

"Kürtleri kim temsil eder" sorusundan önce "Kürtler var mıdır" sorusuna verilen olumsuz cevaplar bir gelenek oluşturmuştur. Inkâr edilirken kurulan düzen, Kürtlerin varlığı şimdilerde kabul edildiğinde de onu pay sahibi kılmamaya matuf bir geleneğin üzerine oturur. İktidar-

dan pay vermemek, kendi diliyle bir dünya kurmasına müsaade etmemek için şimdi de temsile yetkin olmayan temsilciler tartışması açılır.

Kürdün varlığı zorla kabul edilmiştir. Fakat bu kabulün kurulu dengeyi bozmaması gerekir. Tanınma bir hak tazminine dönüşmemelidir. Lütfedilip varlığı kabul edilen ismin eşitlenmesi istenmemelidir. Geçmişteki zorbalığın tescili talep edilmemelidir. Daha önemlisi düzenin yeniden tanzimine yol verilmemelidir. Üstünler üstün olarak kalmalıdır. Bütün bu refleksler sağ siyasetin hegemonyasında bir araya gelir ve güç korunabildiği sürece tekrarlanır.

Sağcı hegemonya kendini daimileştirmek için Kürt topluluğun gücünü kendinde biriktirmiş politik aktörlerin halkı temsil iddialarını sürekli sınamaya çeker. Hegemon güç, ideolojisiz ve hakkaniyetli olduğunu ima eden söylemiyle temsil iddiasını daima sorguya açar ve toplumu da kendine şahit kılar. Aslında hak tanıma niyetli olduğunu bile ima eder ama temsil iddiasındaki aktörler ehil değildir. Bu haliyle yeni soru şudur; "Bunlar Kürtleri temsile layık mıdır?"

Bu sorunun cevabı elbette bellidir. Ama daha önemlisi sonrasında dile getirmeye niyetlendiği iddiadır. Temsilcilerin liyakatsizliğini iddia eder ve toplumu bunu teyit etmeye davet ederken Kürtlerin temsilini üstlenir.

“

Soru cevap aramaya yönelmez. Bunun yerine Kürtleri temsil iddiasındaki aktörün temsil iddiasını geçersizleştirmeye çalışır. Bu aktörün temsile hak sahibi olmak için gerekli medeni ehliyeteye sahip olmadığı ve rasyonel davranış normlarına uyumlu olmadığını iddia eder. Böylece yerine başkasını da koyamayacağı aktörün meşruiyetini tartışırken temsiliyeti muğlaklaştırılır.

Devlet bloku adına “Kürtleri de ben temsil ediyorum” iddiasına yol alır ve “haklarını da ben takdir edip, teslim edeceğim” der. Öyle ki Kürtçe şarkılarla halaya izin verdiğini ilan eder ama şarkı içeriklerine eğilerek daha düne kadar tekrarlanabilen bazı şarkılar için ceza tayin eder. Karşımıza gelen durum artık inkâr değil, sorumlu medenin yük üstlenmesidir. Kendini temsil edecek aktörü seçmeye ehil görülmeyen Kürtler adına karar vermeye niyetli, devlet adına icracı bir vasi vardır. Temsilci seçme arzusu bastırılmaya çalışılmış ve temsil yetkisi gasp edilmiştir. Öyle görünüyor ki, devlet bloku arasında bir çatırdama ve ahalinin rızasının kaybına değin, temsili kabullenmeyi reddeden bu gasp siyaseti bir süre daha etkin olacak.

**

Atlanmaması gereken bir unsur da temsili gasp eden bu siyasete yerelden verilen desteklerdir. Çünkü başkasının temsilini gasp etmek kendi başına sürdürülebilir bir siyaset olamaz. Dış bir onayıcı gerekmektedir. Bu onayıcı da yakınında, Kürt toplumunun içinden bulunur. İradesi üzerinde hâkim gücün tasallutu bulunan her toplulukta olduğu gibi Kürt toplumunun da çeşitli iç çatışmaları vardır ve bu çatışmalarda devletin desteği veya koruyuculuğuna ihtiyacı olduğunu düşünen

gruplar bulunur. Ya da son dönemlerde yükselmiş temsilci-savunucu grubun öncülük rolünü çıkarlarının aleyhine gören gruplar bulunur. Bu gruplar aracılığıyla, Kürtlerin nasıl temsil edileceği tartışması zaten yürüyordur. Temsil iddiasındaki yeni kuşak savunucuların özellikle otantik ve sahih olduğu varsayılan Kürt kültürüne uygun olmadığı sürekli tekrarlanır. Topluluk gücünü kendinde biriktirmiş aktörün “Kürtleri temsile uygun olmadığı” iddiası yerel aktörlerin söylemi olarak yükseltilir ve devlet blokunun temsili gasp siyasetinin onayıcısına dönüşür.

**

Karşımızda cevap verilmesi gereken soru, Kürtleri kimlerin temsil ettiği değildir. Bu soruya öyle veya böyle temsil hakkının tanındığı koşullarda Kürt toplumunun kendisi cevap verecektir. Eğer böyle bir soru varsa cevabı verme hakkı onundur. Karşımızdaki fiili durum temsil hakkının gaspı ve Kürtlerin herhangi bir aktör eliyle temsil edilebilirliğe hak sahibi kabul edilmezliğidir. Bu sağcı temsil gaspı nasıl krize çekilebilir, kendini temsil etmek isteyen bir topluluğun seçimi hegemon aktöre nasıl kabul ettirilebilir. Cevabını aramız gereken soru budur.

Brezilya'da Sınıflar Mücadelesi, Kurtuluş Teolojisi ve “Dine karşı Din”

ZEKİ KILIÇASLAN

Brezilya'da askeri yönetimden demokrasiye geçiş sürecinde, ezilenlerin haklarının savunulmasında ve ardından ise Brezilya İşçi Partisi'nin (PT) iktidara geliş sürecinde önemli etkisi olan Kurtuluş Teolojisi hareketi, dinî bir akım olarak özellikle 1980lerden itibaren yoksullar içinde muhafazakâr Evangelizm'in meydan okuması ile karşılaştı. Bu yazıda Brezilya'da kapitalist hegemonya ve toplumsal mücadeleler bağlamında bu iki dinî akımın rolleri ve etkileri üzerine durulacaktır.

Kurtuluş Teolojisi

Latin Amerika'da Katolik Kilisesi içinde gelişen, yoksulluk baskı ve sömürüye karşı ezilenlerden yana taraf olan bir Hristiyan dinî öğretisi olarak Kurtuluş Teolojisi, Katolik Kilisesi içinde reformların yapıldığı **2. Vatikan Konsili (1962-65)** ve daha sonra **1968'de Kolombiya'da yapılan Medellin Konferansı'ndan** sonra gelişmeye başlamıştır. Kurtuluş Teolojisi öğretisini benimseyen din adamları eşitsiz-

liğin, fakirliğin sorumlusunun sosyo-ekonomik sistem olduğunu söylemekte, yoksullara kurtuluş için mücadele etmelerini öğütmekte ve toplumsal mücadelelerinin içinde yer almaktaydılar. Bu kitlesel hareketin Latin Amerika'nın neredeyse tamamında, Brezilya İşçi Partisi ve dünyanın en büyük sosyal hareketi olan

Topraksız Kır İşçileri Hareketi'nde (MST), Meksika'da Zapatista Hareketi'nin oluşumunda ve Nikaragua'da Sandinista Hareketi'nde büyük etkileri olmuştur.

1950lerde durağanlık içinde olan ve kitlelere daha fazla ulaşma arayışındaki Katolik Kilisesi'nin “metodolojik yenilenme” arayışı başladı. Bu dönemde erişkin eğitiminde

Peder Pierre Faure'nin çalışmalarına referans veren ve Montessori ile Lubienska'nın fikirlerine dayanan pedagojik yöntemlerin uygulandığı görülmektedir. (Saviani, 2008) Yenileşme hareketi 1950lerin sonu ve 1960ların başında okul duvarlarının öte-

sine geçerek, popüler seferberlik sürecine başvurdu. 1950'li ve 1960'lı yıllarda Latin Amerika'da çok etkili bir Amerika baskısı vardı. ABD bütün Latin Amerika ülkelerinde CIA aracılığı ile radikal muhafazakâr unsurları destekliyor, askeri eğitim verdiği paramiliter güçler eliyle muhalefet öncülerini öldürüyordu. Löwy'e göre, tıpkı 1960'larda kıtadaki çoğu entelektüel gibi Katolik kesim içindeki bazı teologlar "Marksist" analizlerden ve önerilerden etkilenmeye başlamıştı. (Löwy, 1998) 1971 yılında Perulu rahip Gustavo Gutiérrez tarafından yazılan ve yoksul insanları, acınma ve sadaka nesneleri olarak değil kendi kurtuluşlarının öznelere olarak gördüğü *Kurtuluş Teolojisi: Perspektifler* başlıklı kitap, "Orta Amerika'daki devrimci patlama" ve "Brezilya'da yeni işçi ve halk hareketleri yaratmak" için temel teşkil etti.

Kilise Taban Toplulukları (CEBs)

1950-60 arası, birçok ülkede olduğu gibi, darbeyi yönetim etkili olduğu Brezilya da Katolik Kilisesi ile (yani dinî anlatıyı kullanarak) yoksul kitleler içinde sosyalizme ve Küba Devrimi'ne sempatinin artmasına engel olmak için ve kıtada yükselen Protestanlığa karşı harekete geçti. Papaz sayısının yetersizliği nedeniyle de kırsal bölgelerde seçim yolu ile görevlendirilen kişilerle dinî etkinin yayılması hedeflendi. Bölge kiliselerinin kapalı olduğu zamanlarda haftada 2-3 kez düzenli toplanan yerel dinî cemaatler oluşturuldu. Bu toplantılar zaman içinde inşa edilen basit barakalarda yapılmaya başlandı ve buralarda dinî görevler dışında yerel dünyevi sorunlar da gündeme alındı. Zamanla seküler kişilerin de katılımı ile birlikte sorunların tartışılması, kararlar oluşturup ortaklaşa çözüm için eyleme geçilen yerler haline geldi. (Dawson, 2011) 1968'de Medellin şehrinde toplanan Latin Amerika Başrahipler Kongresi'nde alınan "baskı ve sömürüye karşı aktif mücadeleye katılmak" ve "yoksullarla kilisenin ilişkileri açısından yeni yollar bulmak" kararlarının ardından **Kilise Taban Toplulukları (CEBs- Communities Ecclesial Base)** bu yeni yolun ana odağı olarak ilan edildi. Bu resmi onay, sonraki yıllarda CEBs'lerin diğer piskoposluk bölgelerine yayılmalarını sağladı. Bu topluluklar yoksul halkın yoğun biçimde yaşadığı alanlarda 50-200 kişiden oluşan, birlikte İncil okumaktan, bir toprak işgalinde rol almaya, bir grevi desteklemekten ya da bir işkence olayını protesto etmekten yetkililere hesap sorma eylemlerine katılmaya kadar çeşitli etkinliklerin

içinde doğrudan yer alan yapıları. Kilise Taban Toplulukları özellikle 1970'li yıllarda birçok Latin Amerika ülkesinde bütün sosyal direnişlerin içinde yer almıştır. Nikaragua ve El Salvador gibi ülkelerde CEBs katılımcılarının önemli kısmı genellikle devrimci mücadeleleri desteklediler. CEBs'ler en yaygın oldukları Brezilya'da ise demokrasiye geçiş sürecinin yavaşlığı ve derin muhafazakâr karakteri nedeniyle devrimci kalkışma eylemlerinden çok dayanışma ve yerel eylemler için odak oluşturdu. 1990'lı yılların başında Brezilya'da 7-8 milyon kişinin yer aldığı 100 binden fazla CEBs olduğu bilinmektedir.

Kurtuluşçu Hristiyanlar, devrimci hareketler, sendikal mücadeleler

Brezilya'da 1964'teki darbeden sonra iktidara gelen askeri hükümet 1968'den sonra önemli ölçüde baskıcı hale geldi. Devrimci hareket kriz içindeydi ve zayıflayan devrimci gruplar, kitlelerin eğitimini devrimci stratejilerinin içine entegre ederek kırsal alanlarda ve şehir çeperlerindeki Katolik Kilisesi'nin çalışmalarıyla birleştirdiler. Sosyalist güçlerin bu halka gitme hareketi Gramsci ve Paulo Freire gibi düşünürlerin geliştirdiği tezler sayesinde güçlendi. Bu harekette Paulo Freire'nin yöntemi esas alınmış, öğrencilerin bireysel ve

1950-60 arası, birçok ülkede olduğu gibi, darbeyi yönetim etkili olduğu Brezilya da Katolik Kilisesi ile (yani dinî anlatıyı kullanarak) yoksul kitleler içinde sosyalizme ve Küba Devrimi'ne sempatinin artmasına engel olmak için ve kıtada yükselen Protestanlığa karşı harekete geçti. Papaz sayısının yetersizliği nedeniyle de kırsal bölgelerde seçim yolu ile görevlendirilen kişilerle dinî etkinin yayılması hedeflendi.

toplumsal yaşam deneyimlerini kolektif olarak ele alabilecekleri ortamda “eleştirel bilinç” uyandırma sürecine yardım etmiştir. (Pena & Zientarski) 1970lerin başında CEBs'lere rejim tarafından yapılan baskılar doğrudan **Brezilya Piskoposlar Ulusal Konferansı'na (CNBB)** bağlı **Pastoral Toprak Komisyonu (CPT)**, **İşçi Pastoral Komisyonu (CPO)** ve **Yerli Misyoner Konseyi (CIMI)** gibi diğer bazı Katolik örgütlerin kurulmasına yol açan faktör oldu. Ardından 1975'ten itibaren toplulukların deneyimlerine ortaklaştırabildikleri 2-3 yılda bir ulusal genel toplantılar düzenlendi. Bu toplantılar CEBs'lere karşı yoğun bir ilgiye yol açtı ve CPT, köylülerin yasal haklarını savunmada, insan hakları ihlallerini belgelemede ve köylülerin örgütlenmesini teşvik etmede öncü rol oynadı. Vatikan 1970lerin sonuna kadar Brezilya'daki ilerici kiliseleri desteklemeye devam etti. CNBB'nin askeri hükümete yönelik eleştirileri derinleştikçe, CEBs'lere desteği de arttı. 1970lerin ortalarında, CEBs'ler Brezilya Kilisesi'nin merkez sahnesini işgal etti. (Scott Mainwaring, 1987)

Diktatörlük sertleştikçe Kilise sosyal hareketlerle ve resmi işbirlikçi geleneksel sendikalar dışında gelişen “**yeni sendikacılık**” (**daha sonra CUT'a dönüşen**) ile bağlantı kurdu. 1970lerin sonlarında, yeni Brezilya sendikalizminin kuruluş sürecinde, Kurtuluş Teolojisi'ni kuran aydınların harekete doğrudan bir katılımı söz konusu idi. Cumhurbaşkanı Ernesto Geisel (1974-1979 arası dönemde), Mart 1985'te demokrasiye dönüşle sonuçlanan siyasi liberalleşme sürecini başlattı. Geisel başkanlığının sonunda 1970lerin ortalarında büyük şehirlerde popüler hareketler hızla büyüyordu. Sao Paulo'da taban topluluk liderleri tarafından kötü yaşam koşullarına tepki olarak düzenlenen Yaşam Maliyeti Hareketi, 1977'de bir milyondan fazla imza topladı. 1978'de, Sao Paulo'daki hareket büyüdü ve hükümeti ve muhalefeti şaşırtan bir grev dalgası başladı. Tabandan gelen Katolik katılımcılar, Yeni Sendika Hareketi de dahil olmak üzere birçok popüler hareketin güçlenmesinde önemli katkı sağladılar. Kilise ile popüler hareketler arasındaki yakın bağlantılar, en iyi örgütlenmiş ve en bağımsız hareket olan Sao Paulo metropolündeki metal işçileri sendikası örneğinde bile görülebilirdi. Sendika 1978 ile 1980 yılları arasında üst üste greve gitti, ancak grevleri yasadışı ilan edildi, bazı liderleri hapsedildi ve sendika büroları kapatıldı. Mücadele bu durumdayken kilise, işçiler için bir toplantı yeri olarak kapılarını açtı. Ülke çapındaki CEBs'ler, ABC

1982 yılında Brezilya'nın orta batı bölgesindeki Goiânia'da, Kurtuluş Teolojisi'nden ilham alan Katolik Kilisesi'nin bir kolu olan Pastoral Toprak Komisyonu (CPT) tarafından düzenlenen bir toplantıya otuz kırsal işçi ve yirmi iki din adamı katıldı. Bu küçük işçi grubu, askeri diktatörlüğe karşı gerçekleşen ilk köylü protestolarına öncülük edecekti. CPT'nin desteği ve katılımıyla birlikte 1979'dan itibaren birçok eyalette köylüler büyük çiftlikleri işgal etmeye başladılar.

işçileri için fon topladı ve Piskopos Cláudio Hummes sendika için müzakerecilerden biri olarak görev yaptı.

Topraksız Kır İşçileri Hareketi (MST) ve Kurtuluş Teolojisi

1982 yılında Brezilya'nın orta batı bölgesindeki Goiânia'da, Kurtuluş Teolojisi'nden ilham alan Katolik Kilisesi'nin bir kolu olan **Pastoral Toprak Komisyonu (CPT)** tarafından düzenlenen bir toplantıya otuz kırsal işçi ve yirmi iki din adamı katıldı. Bu küçük işçi grubu, askeri diktatörlüğe karşı gerçekleşen ilk köylü protestolarına öncülük edecekti. CPT'nin desteği ve katılımıyla birlikte 1979'dan itibaren birçok eyalette köylüler büyük çiftlikleri işgal etmeye başladılar. Goiânia toplantısına katılanların çağrısı ile 1984 yılında, doksan iki köylü liderinin katılımıyla Paraná eyaletinin Cascavel kentinde Topraksız Kır İşçileri Hareketi (MST) kuruldu. (thet-ricontinental.org, Dossier No:75)

Kuruluşundan bu yana geçen kırk yılda MST, 450 bin aile için işgal edilen arazilerin yasal mülkiyetini kazandı. Buralardaki yerleşim sakinleri, yerel tarım üretim kooperatiflerinden bölgesel düzeyde faaliyet gösteren pazarlama ve hizmet sağlama kooperatiflerine kadar 1.900 köylü derneği ve 185 kooperatif kurdular.

Yerleşimlerde üretilen ürünlerin bir kısmı, MST'ye ait 120 adet tarım-sanayi sitesinde işlenmeye başlandı. Bu kazanımlara ek olarak, arazi haklarının yasal olarak tanınması için gerçekleştirdikleri büyük yürüyüşler gerçekleştirdiler. Yürüyüşlerde 15 bin toprak sahibi işçi her gün güzergâh boyunca çadır şehirler kuruyordu. Yürüyüşçülere banyo, yemek sağlayan mutfaklar ve çocukların yolculuk sırasında eğitimlerine devam etmelerine imkân tanıyan tesisler gibi hizmetler sunabilen hareket halinde şehirler oluşuyordu. MST gerçekleştirdiği bir yürüyüşte 100 bin destekçiyle başkente girdi ve bu eylem dönemin Devlet Başkanı Fernando Henrique Cardoso'nun neoliberal hükümetine karşı en önemli siyasi eylem oldu. Bu güç ve örgütlenme göstergisi, MST'yi Brezilya siyasetinde bugün de devam eden önemli bir aktör haline getirmiştir. (thetricontinental.org, Dossier No:75)

Brezilya İşçi Partisi (PT) ve Kurtuluş Teolojisi

Brezilya İşçi Partisi, Brezilya'nın askeri hükümetine karşı çıkan, karizmatik lider **Lula da Silva**'nın öncülüğünde yeni mücadeleci sendikacılar ve yeniden canlandırılmış Marksizmin coşkulu genç kadrolarıyla birlikte, yeni sol ve Kurtuluş Teolojisi'ne bağlı Katoliklerden oluşan heterojen bir grup tarafından 1980'de,

Brezilya İşçi Partisi, Brezilya'nın askeri hükümetine karşı çıkan, karizmatik lider Lula da Silva'nın öncülüğünde yeni mücadeleci sendikacılar ve yeniden canlandırılmış Marksizmin coşkulu genç kadrolarıyla birlikte, yeni sol ve Kurtuluş Teolojisi'ne bağlı Katoliklerden oluşan heterojen bir grup tarafından 1980'de, Sao Paulo'da kızlar için hizmet veren özel bir Katolik okulunda kuruldu.

Sao Paulo'da kızlar için hizmet veren özel bir Katolik okulunda kuruldu. 1980lerin ortalarına geldiğimizde PT, artık Birleşik İşçi Merkezi'nde (CUT) örgütlenmiş olan Yeni Birlikçiler ve Topraksız İşçiler Hareketi (MST), ile birlikte demokratik ve sosyalist bir Brezilya için çabalayan en büyük ve en meşhur toplumsal güçler arasındaydı. Dogmatik eski sol partilerin aksine, PT ideolojik olarak çoğulcu, iç demokrasi ve canlı tartışmalar güç kaynakları olarak görülüyordu. PT'nin çoğulculuğu aynı zamanda büyümesinin ve seçim çekiciliğinin de anahtarıydı. 1964'ten önce, çoğu halk örgütü hiyerarşikti ve kitlesel katılım sınırlıydı. 1970lerin hareketleri, özellikle Yeni Sendikalizm Hareketi gibi, sendika fabrika komisyonları gibi daha katılımcı mekanizmalar oluşturmaya çalışarak bu hiyerarşik yapıyı aşmaya çalıştı. PT ise popüler katılımı, taban demokrasisini, halk örgütlenmesini ve temel ihtiyaçları vurgulayan ilerici Katolik fikirleri öne çıkarmıştı. Genelde PT ile taban Kilisesi grupları arasında özel bir yakınlık vardı. Ülkenin birçok yerinde, taban cemaatlerinin Katolik liderleri PT'de baskın rol oynuyordu. Birçok piskopos ve papaz PT'yi yoksullar için "yeryüzünde Tanrı'nın Krallığı"nı kurmanın aracı olarak görüyordu. (Trejo & Bizzarro, 2018)

Araştırmalara göre 1984 yılında alt sınıf CEBs katılımcılarının %43'ü, 1988 de ise %55'i PT'yi desteklemiştir. Fakat bu oran herhangi bir partiyi destekleyenler arasında içinde %71'e kadar çıkmaktadır. (Trejo & Bizzarro, 2018) Frei Betto gibi bazı Kurtuluş Teolojisi önderleri CEBs'lerin siyasetten önce dua etmeye odaklanması gerektiğini savunurken Clodovis Boff ise CEBs'lerin etkinliklerini artırmanın bir yolu olarak parti politikalarına daha fazla dahil olması gerektiğini savundu. Taban örgütlerinin birçok lideri, parti sorununun o kadar önemli olduğunu hissetmişti ki kendilerini esas olarak partizan siyasete adadılar. Partiyi tercih eden taban cemaati liderlerinin çoğu PT'yi veya PMDB'yi (Brezilya Demokratik Hareket Partisi) seçti. Burada önemli bir ayrıntıya da vurgu yapmak gerekmektedir. Aslında Katolik rahipler bir sol parti inşa etmek için değil 1950-1970 yılları arasındaki ikinci Protestan yayılmasına karşı taban örgütlenmeleri üzerinden toplumla birleşmişlerdi. Bu toplumsal ağ yeni yerel liderleri ve sosyal hareketleri ortaya çıkarmıştı. Demokrasiye geçiş sürecinde bu ağ içindeki dinî aktörler kendilerine en yakın olan siyasi yapı olan PT'yi desteklemeye başlamışlar ve sanayileşmiş bölgeler dışına yayılarak PT'nin ulu-

1980lerde ve 1990larda, PT'nin açık söyleminin cazibesi, işçi sınıflarının ötesine geçerek orta sınıf unsurlarını da kendine çekti. Latin Amerika için Lula ve PT, seçim hakimiyetini kazanmayı, büyük sermaye hariç tüm toplumsal gruplara hitap etmesi amaçlanan hegemonik bir toplumsal dönüşüm söylemiyle birleştirilmiş bir iktidar yolu olan "Gramscian siyaset" in bir örneğiydi. PT ile ilişkili toplumsal hareketler, 1990larda başlayan uluslararası küreselleşme karşıtı harekette de önemli bir yer tuttular ve Dünya Sosyal Forumu'nun kuruluşunda merkezi aktörler oldular.

sal bir karakter kazanmasına yol açmışlardır. (Trejo & Bizzarro, 2018) Bu yönüyle PT'nin gelişiminde Avrupa kitlesel işçi-sol partilerinden farklı bir yol izlediği görülmektedir.

1980lerde ve 1990larda, PT'nin açık söyleminin cazibesi, işçi sınıflarının ötesine geçerek orta sınıf unsurlarını da kendine çekti. Latin Amerika için Lula ve PT, seçim hakimiyetini kazanmayı, büyük sermaye hariç tüm toplumsal gruplara hitap etmesi amaçlanan hegemonik bir toplumsal dönüşüm söylemiyle birleştirilmiş bir iktidar yolu olan "Gramscian siyaset" in bir örneğiydi. PT ile ilişkili toplumsal hareketler, 1990larda başlayan uluslararası küreselleşme karşıtı harekette de önemli bir yer tuttular ve Dünya Sosyal Forumu'nun kuruluşunda merkezi aktörler oldular. Brezilya'nın seçim sistemi, çok sayıda partinin ortaya çıkabilmesi ve meclise girebilmesine önemli imkân sağlamaktaydı. 2002 seçimlerinin ardından devlet başkanlığını kazanmış olmasına ve her iki yasama meclisinde de en iyi performansı göstermesine rağmen PT, sırasıyla üst ve alt meclislerin yalnızca %17 ve %18'ine sahipti. Bu durum hükümet sürecinde PT'yi yoksullara ve dışlanmışlara fayda sağlayan PT yasalarının geçirilmesi için Brezilya kongresindeki PT üyesi olmayan üyeleri rüşvet vererek farklı ilişkilere soktu. PT'nin temiz bir parti olarak ima-

jinin aşınmasının başlangıcının bu durum olduğu söylenebilir. Ayrıca PT karşıtı Brezilya'da çok güçlü medya tekeli kurmuş olan Globo Ağı bu süreci ateşlemişti.

Fakat PT'nin gerilemesinde en önemli faktörler hem PT hem de müttefik toplumsal hareketlerin kendi taban örgütlenmesinin bozulmasıydı. PT 2005 yılında parti örgütlenmesinin temel birimi olan *núcleos de base*'i örgütlemeyi bıraktı. Sosyal hareketler de Lula'nın seçilmesinin ardından örgütlenmelerini yavaşlattılar. İşçi sendikalarından kentsel konut ve hizmet hareketlerine kadar birçok hareketin canlılığını yitirdiğini ve bunun yerine "bekle ve gör" tutumunu benimsedikleri görülmekteydi. Topraksız Kır İşçileri Hareketi'nin liderlerinden Joao Stedile'nin bir röportajında belirttiği gibi aslında "Kitlelerin (kitle hareketlerinin) desteği olmadan yapısal değişiklikleri ilerletmek çok zor." (Stedile, 2023)

Bolsa de Familia politikası ile yoksul insan sayısının 50 milyondan 30 milyona düşmesine rağmen Hem PT hem de solcu toplumsal hareketlerin temel örgütlenmeyi terk etmesi, giderek sağcı güçler tarafından işgal edilen bir boşluk bıraktı. Evangelik kiliselerin yükselişi PT ve toplumsal hareket militanlarının ilerici kimlik politikalarıyla doğrudan rekabet eden muhafazakâr toplumsal değerlerin yeniden canlanmasıyla birlikte geldi.

Vatikan'ın Kurtuluş Teolojisine Saldırısı, Evangelik Kiliselerin Yükselişi ve "Dine Karşı Din"

1980lerden itibaren, Kurtuluş Teolojisi ve taban toplulukları ve Latin Amerika Piskoposluk Konferansı Vatikan ve Brezilyalı muhafazakâr din adamlarının saldırısına uğradı. Neo-muhafazakâr hareket, Latin Amerika'daki çoğu ülkeden daha zayıf ve Brezilya'da daha geç ortaya çıktı, ancak 1982 yılına kadar dikkate alınması gereken bir güç haline geldi. Kurtuluş Teolojisi, CEBs'ler, CPT ve CIMI ile birlikte, neo-muhafazakâr Kilise liderlerinin saldırısına uğradı. 6 Ağustos 1984'te, Kardinal Joseph Ratzinger tarafından yönetilen İnanç Doktrini Cemaati, Kurtuluş Teolojisini "Marksist kavramların 'körü körüne' kullanımına dayalı yeni bir sapkınlık olarak nitelendirdi." (Löwy, 1998) Brezilya'daki bu muhafazakâr uygulamanın yankılarından biri de 1985'te Leonardo ve Clodovis Boff kardeşlere uygulanan kilise üyelerine sessizlik yemini dayatılması oldu.

(Pena & Zientarski) Brezilya'daki neo-muhafazakâr hareketin ana tezi, Kilise'nin dinî bir kurum olarak siyasi katılımdan kaçınması gerektiği yönündedir. 1983 yılında ve Brezilya'daki neo-muhafazakâr hareketin lideri Rio de Janeiro Başpiskoposu D. Eugênio Salles şöyle diyordu: *"Brezilya Kilisesi için yeni bir dönem başlıyor. Brezilya kapalı bir toplum haline gelirken Kilise çok aktif bir role sahipti. 'Sessizlerin sesi' oldu. Bugün parlamento, basın ve partiler tamamen işliyor. Onlar konuşmalı, Kilise kendi işine bakmalı."* CBEs hareketi demokrasiye geçişten sonra geleneksel toplumsal muhalefet yapılarının daha fazla devreye girmesi ve Kilise merkezinin baskı ve sınırlamaları ile gerileme sürecine girdi. (Pena & Zientarski)

Dünyanın en büyük Katolik nüfusuna sahip ülkesi Brezilya ve Katolik kilisesi ile özdeşleşen Latin Amerika'da son 30 yılda dünya tarihinde pek görülmeyen bir biçimde Evangelik kiliselere kitlesel bir geçiş yaşandı. Resmi verilere göre Brezilya'da Evangeliklerin oranı 1991 yılında %9 iken bu oran 2010 yılında %20'ye çıktı. (Hewitt, 1990) ABD hükümetinin uluslararası dinî özgürlükler raporunda tanınmış bir anket kuruluşu olan Datafolya'ya dayandırılan verilere göre 2022 yılında Evangelik Hristiyanlar'ın oranı %26'yı, Katoliklerin oranı %49'u bulmuştur. (U.S. Department of State, 2022 Brazil Report) Bu oransal artış parlamentoya da yansımış ve Parlemantolar Arası Danışma Departmanı 2012 yılında 2008 yılına göre Evangelik kongre grubunun %50 artarak 513 milletvekilinin 63'ünü oluşturduğunu ortaya koymuştur. 2018 yılında devlet başkanı olan Bolsanaro Katolik olarak doğup Evangelik mezhebine geçen Brezilyalılar arasındadır, ((Antonopoulos, Ribeiro ve Cottle, 2020) ve (Hewitt, 1990)) Evangelik seçmenler %70 oranında Bolsanaro'yu desteklemişlerdir. Amerika'da da görüldüğü gibi Bolsanaro da Evangelist-Siyonist işbirliğinin gereği olarak Filistin meselesinde İsrail yanlısı bir politika gütmüştür. (Antonopoulos, Ribeiro ve Cottle, 2020) Brezilya'da Evangelikalizmin patlama gibi yükselişi benzersizdir ve dünyanın başka hiçbir yerinde görülmemiştir. Evangelikalizmin 2030 yılına kadar Brezilya'nın baskın dini haline gelmesi ve siyasi ve sosyal bir dev haline gelmesi tahmin edilmektedir. (Hennigan, 2016)

Latin Amerika'da sosyal ve ekonomik kurtuluş mücadelesinde motive edici bir güç haline gelen Kurtuluş Teolojisi 1960lı yıllardan itibaren Washington tarafından,

Dünyanın en büyük Katolik nüfusuna sahip ülkesi Brezilya ve Katolik kilisesi ile özdeşleşen Latin Amerika'da son 30 yılda dünya tarihinde pek görülmeyen bir biçimde Evangelik kiliselere kitlesel bir geçiş yaşandı. Resmi verilere göre Brezilya'da Evangeliklerin oranı 1991 yılında %9 iken bu oran 2010 yılında %20'ye çıktı. (Hewitt, 1990) ABD hükümetinin uluslararası dinî özgürlükler raporunda tanınmış bir anket kuruluşu olan Datafolya'ya dayandırılan verilere göre 2022 yılında Evangelik Hristiyanlar'ın oranı %26'yı, Katoliklerin oranı %49'u bulmuştur.

"Batı Yarımküresi" üzerindeki Amerikan hakimiyeti için ideolojik bir tehdit olarak görüldü ve Amerikan hegemonyasına yönelik bu meydan okumayı karşılamak için Amerikan Evangelik kiliselerine yönelindi. 1969'da Baptist mezhebinden olan ABD Başkan Yardımcısı Nelson Rockefeller'ın Başkan Richard Nixon'a gönderdiği bir memorandumda, "Latin Amerika'daki Katolik kilisesi artık ABD'nin güvenebileceği bir müttefik olmaktan çıktı" deniyordu. Gerard Colby ve Charlotte Dennet 1996 yılında basılan kitaplarında Rockefeller'ın ABD şirket çıkarlarına hizmet etmek için Amerikan Evangelik misyonerlerini ve özellikle de Summer Institute of Linguistics'i (SIL) araştırmalar yapmak, CIA ajanlarını taşımak ve dolaylı olarak Amazon havzasındaki yerli kabilelerin soykırımına yardım etmek için kullandığını açıklamıştır. (Colby & Dennett, 1996) 2011'de açılan bir CIA araştırma raporunda paralel tespitlere ulaşılabilmektedir. (CIA Research Paper, 1986) Rockefeller destekli misyonerlerin ilk büyük dinî dönüşüm başarısı, Guatemala'da general ve diktatör José Efraín Ríos Montt'un Pentekostal bir kilise üyesi olmasıyla gerçekleşti. (Hewitt, 1990) Montt, Guatemala televizyon ve radyo istasyonlarını kullanarak Pentekostal doktrini yayınladı ve Katolik Kilisesi ile Marksizm arasındaki hayali işbirliğini kınadı. Mike Rivage-Seul, "21. Yüzyılın İlk Dini Savaşı" adlı makalesinde aynı dinî dönüşü-

me Reagan'ın verdiği desteği ortaya koymuştur. (akt. Hewitt, 1990)

Brezilya'da yükselen dinî mezhep aslında Protestan/ Evangelist Hristiyanlığın bir kolu olarak nitelendirilebilecek olan neo-Pentekalizmdir. Ricardo Mariano'ya göre, en genel anlamda Protestanlığın neo-Pentekostal hareketi, Pentekostal eğilimlerin üçüncü dalgasını temsil eder (diğerleri: Klasik Pentekostalizm ve Deuteropentekostalizm) ve 1960 yılında Kanadalı misyoner Robert McAlister tarafından kurulan Yeni Hayat Kilisesi (Igreja Nova Vida) aracılığıyla Brezilya'ya ithal edilmiştir. Bu inanış "Kutsal Ruh" özel bir önem vermekte ve Katolikleri "sözde Hristiyan" olarak nitelendirmektedirler. (Pena & Zientarski)

Genel anlamda söylenirse Latin Amerika'da bu mezhebi karşı karşıya geliştiren iki Lütuf teolojisi karşı karşıya gelmektedir. Birisi sol popülizm biçimlerini besleyen Kurtarıcı ve Kurtuluşçu Lütuf teolojisidir (Kurtuluş Teolojisi) diğer ise Refah teolojisidir ve ana fikri, tamamen bu dünyaya ve bu yaşama odaklanmaktır. Bu nedenle söylemi, dünyevi varoluşa odaklanır ve Hristiyanların bu dünyada başarılı olacaklarına dair vaatlerde bulunur. Bu teolojiye göre, Tanrı'nın hizmetkarlarından istediği ana fedakârlık maddi niteliktedir: Dinî vergiyi sadakatle vermek, sevgi ve özveriyle cömertçe bağışlar yapmaktır. Refah teolojisinin özünde yatan insan ilişkileri modeli, temeli "girişimcilik" olan neoliberalizm ile aynıdır. (Pena & Zientarski) Refah teolojisi ile bağlantılı hareketlerin yükselişi, neoliberalizmin uygulanmasıyla aynı anda gerçekleşir ve aslında dinî mezhepler, eğitimde ve toplumda bu emperyalist sermaye aşamasına özgü dünya görüşünün uzlaşması için mücadele eder; bu nedenle, neo-pentekostalizm, siyasi partiler ve elektronik medyayla angaje olarak "yukarıdan" yeniden Hristiyanlaştırmayı hedefler ve bu bir "manevi savaş" yürütme yoludur. Bir açıdan da bu mücadelede de sağ ve sol popülizmler yarışmaktadırlar. Her tür popülizm en genelinde bir dizi talep ve uygulama etrafında bir "halk" inşa etmeyi amaçlar bu söylemde "halk" homojen olarak kabul edilse de pratikte kimin "halk"a ve kimin "elit"e dahil edilip kimin dışlandığı konusunda sağ ve sol popülizmler arasında bir çatışma vardır. Sol popülizm en genelinde sosyo-ekonomik olarak üst zengin sınıfları ve onların siyasal temsilcilerini karşıya koyarken sağ popülizmler ise "halktan farklı", "uzak" yaşayan aydın kesimleri/yönetici elitleri,

azınlık kozmopolit bazı finans güçlerini, farklı ulusal/ dinî/mezhebi kimlik, cinsel yönelime sahip olanları, göçmenleri, eğer o ülkede güçlü sendikalar ve meslek örgütleri varsa onların yöneticileri gibi kesimleri "elit" olarak kabul etmektedir. Brezilya'da bu anlamda Kurtuluş Teolojisi ve PT sol popülist siyasetlere, Evangelistlere dayanan Bolsanoro ise sağ popülist siyasetlere örnek olarak gösterilebilir. (Noble, 2011)

CEBs'lerin çöküşü ve onların desteklediği hareketler, Katolik Kilisesi'ni yalnızca en örgütlü kesimlerden değil, aynı zamanda işçi sınıfının en güvencesiz kesimlerinden de uzaklaştırdı. Kırsal işçilerin mücadelelerinde **Toprak Pastoral Komisyonu (Comissão Pastoral da Terra)** direnişin hizmetinde bir araç olmaya devam ederken, büyük şehirlerin gecekondu mahallelerinde ve kenar mahallelerinde ilerici Katolikliğin daralması, Pentekostal/Neo-Pentekostal yükselişe zemin hazırladı. (Pena & Zientarski)

Evangelik yükselişin zeminde yatan önemli faktörlerden biri 1990larda neoliberalizmin ilerlemesi, bunun işçi sınıfının en yoksul kesimleri için oluşturduğu yıkıcı sonuçlar ve bunlarla başa çıkmak için gereken psiko-sosyal destekten yoksun olan birçok insanın, kentlerin yoksul bölgelerindeki küçük kiliselerde acılarına ve iz-

Brezilya'da yükselen dinî mezhep aslında Protestan/Evangelist Hristiyanlığın bir kolu olarak nitelendirilebilecek olan neo-Pentekalizmdir. Ricardo Mariano'ya göre, en genel anlamda Protestanlığın neo-Pentekostal hareketi, Pentekostal eğilimlerin üçüncü dalgasını temsil eder (diğerleri: Klasik Pentekostalizm ve Deuteropentekostalizm) ve 1960 yılında Kanadalı misyoner Robert McAlister tarafından kurulan Yeni Hayat Kilisesi (Igreja Nova Vida) aracılığıyla Brezilya'ya ithal edilmiştir.

dıraplarına nesnel ve öznel yanıtlar aramasıdır. Somut olarak, eski “işçiler”in sınıf kimliği yavaş yavaş “kardeşler” kimliğiyle yer değiştiriyor.

Kurtuluşun yalnızca “Tanrı’nın Krallığı’nda” gerçekleştiği yaklaşımına sahip olan diğer Hristiyan geleneklerinin aksine, Evangelik kiliseler yeryüzünde ödüllerin olasılığını sunmaya başladı. Bu yeni bakış açısı, onurlu bir hayat sürme beklentisi olmayan yoksul işçiler için anlam sağlayan teolojik bir ilke olan fenomeni anlamak için önemli bir faktördür. Gelenekten bu teolojik kopuş, “refah teolojisi” olarak adlandırılır. Bu dünyada gerçekleşen ve inananlar için somut pratik sonuçları olan bireysel dünyevi başarılar elde etme seçimi olarak anlaşılabilir. İnanç, fedakârlıklar ve disiplin ne kadar büyükse, sağlık, iş ve dünyevi mallar açısından ölçülen o kadar çok nimet alınacaktır. Öte yandan Katolik Kilisesi dini yaymada geleneksel kalırken, Evangelik kiliseleri özellikle sosyal medya aracılığıyla Brezilya gençliğini başarılı bir şekilde kendine çekmiştir. Ayrıca birçok Evangelik kilise, tıpkı neoliberalizm gibi, genelde yoksullara yardım etmek için hükümet fonu oluşturulmasına şiddetle karşı çıkar. Fakat ABD’de genelde orta sınıf hareketi olan Evengelizm Brezilya’da bu Pentokalist yaklaşımla Katolik Kilisesi’nin neredeyse vazgeçtiği bir şey olan yoksullara eğitim, sağlık ve diğer sosyal destek çalışmalarına yönelmiştir.

Özellikle güneydoğu Brezilya’nın küçük-burjuva sol kesimleri, PT iktidar döneminde toplumsal cinsiyet eşitliği gibi kimlik temelli sosyal konular üzerinde odaklanıp işçi sınıfını ve toplumun en yoksul kesimlerini (%24) görmezden geliyor ve sınıf politikalarını terk ediyorlardı. Bilindiği gibi işçi sınıfının niteliği gereği, sadece iş yerlerinde değil, emeğin yeniden üretildiği sosyal mekanlarda (barınma, gıda, eğlence vb.) da örgütlenme ihtiyacı temel bir gerekliliktir. Bu durumda, yalnızca sendikalara dayalı yapılarla bütünleşmek, “bütün olarak işçi sınıfının” acil ve tarihsel mücadelelerini örgütlemek için yetersiz kalır. Nitekim PT iktidarının ilerleyen yıllarında MST’nin kendi özgün talepleri ile bağımsız hareketini tekrar yükselttiğine ve kentlerin çeperlerinde barınma imkânı olmayan işçilerin **Evsiz İşçiler Hareketi (Movimento dos Trabalhadores Sem Teto – MTST)** ile sınıf mücadelesini yükselttiğine şahit olundu.

Bolsonaro’nun Evangeliklerle olan bağları, 2018 se-

çimlerdeki zaferinde belirleyici oldu bu seçimde Evangeliklerin çoğunluğu Lula’ya karşı Bolsonaro’ya oy verdi. Bolsonaro, “Brezilya adlı bu vatanın kaderini değiştirmede belirleyici oldunuz” dedi ve Evangelist kiliselerin büyük “İsa Yürüyüşü’ne” katılan ilk başkan oldu. Bolsonaro hükümetinin halk için felaket uygulamalarından sonra 2023 seçimlerinde yeniden Lula’nın başkanlığı kazanması yoksul işçi sınıfı ve tüm kent yoksullarının sorunları üzerine yeniden kuvvetli şekilde durması ve karşı propagandaların aksine Evangelistler ve her dinî eğilim için din özgürlüğü garantisi yaklaşımı önemli oldu. Nitekim kentlerin yoksul alanlarında Evangelist kilise mensubu yoksulların anlamlı bir bölümü Lula için oy kullandığı görülmüştü.

Değerlendirme

Gerek bu yazı kapsamında gerekse Brezilya deneyiminin burada ele alamadığım yönlerine genel bir bakışla çıkarımım şudur;

1. Brezilya’nın son 40 yıllık toplumsal mücadele tarihi bize Katolikliğin bir yorumunun (Kurtuluş Teolojisi) toplumsal koşulların ve kendi ahlaki ilkelerinin gereği olarak geleneksel yorumdan farklılaşarak diktatörlüğe ve sömürüye karşı işçi sınıfı ve ezilenlerin mücadelesi içinde ve önünde yer alabildiğini göstermiştir. Hem uluslararası hem de ulusal egemen sistemin, geleneksel baskı metotlarını da kullanarak böyle bir hareketle başa çıkabilmek için başka bir mezhebi veya dinî yorumu (Evangelist Kilise) büyütüp devreye sokabildiğini göstermektedir. Böylesi bir durum hem Kurtuluş Teolojisi’nin yükselmesinde hem de ardından Evangelizm’in yükselişinde Brezilya’da toplumsal hegemonya mücadelesinin bir açıdan, “Dine Karşı Din” özelliğini taşıdığını da göstermektedir.
2. Brezilya deneyimi felsefi, ideolojik olarak çok farklı emek güçlerinin çoğulcu demokratik mücadele koşullarında sendikal, politik ve diğer toplumsal mücadele alanlarında başarılı bir sinerji ortaya koyabileceklerini göstermektedir.
3. Kitlesele siyasi partilerde, Parti’nin gelecek doğrultusunun ve her zorlukta yeniden ayağa kalkabilmesinin garantisi, liderler veya yöneticilerden çok demokratik çoğulcu parti taban yapılarının güçlendirilmesinin esas alınması ile mümkündür. Hükümet olma dönemleri, ilişkili toplumsal hareketlerin sönmemesi değil, aksine gerektiğinde hükümet uygulamala-

rına karşı da mücadele edecek bağımsız demokratik yapılarının güçlendirilmesi için fırsat olmalıdır.

Sonuç yerine

Michael Löwy “Marxism and Liberation Theology” adlı çalışmasında “Kurtuluş teologları Marksizm’den çok şey öğrenmişken, Marksistlerin onlardan öğrenecekleri bir şey var mı?” diye sorar. Ardından şöyle devam eder: “Kişi hâlâ -çoğu “Marksizm-Leninizm ders kitabı” ile birlikte- “materyalizm” ile “idealizm” arasındaki karşıtlığın, felsefenin temel sorusu olduğunu düşünmeli midir? Kurtuluş teologlarının devrimci idealizminin, burjuva iktisatçıların ve hatta bazı Stalinist “Marksistlerin” aptalca materyalizminden üstün olduğu doğru değil midir?” (Löwy, 1988)

Kaynaklar:

1. Dermeval Saviani, *História das ideias pedagógicas no Brasil*. 2. ed., Campinas: Autores Associados, 2008.
2. Michael Löwy, *Latin Amerika Marksizmi*, Belge Yayınları, 1998.
3. Andrew Dawson, “Dini Taban Cemaatlerinin Kökeni ve Yapısı: Brezilya Deneyimi”, (ed. Christopher Rowland) *Kurtuluş Teolojisi*, Ayrıntı Yayınları, 2011.
4. Anderson dos Anjos Pereira Pena & Clarice Zientarski, “Christianity of liberation, prosperity theology, and perspectives of class struggle in Brazil”, Link: <https://www.scielo.br/j/rbedu/a/hftyxN7gjVnVphtZWc7HK/?lang=en>
5. Scott Mainwaring, “Grassroots Catholic Groups And Politics In Brazil, 1964-1985 Working Paper #98”, August 1987. Link: https://kellogg.nd.edu/sites/default/files/old_files/documents/098_0.pdf
6. thetricontinental.org, Dossier No:75: “The Political Organisation of Brazil’s Landless Workers’ Movement (MST)” Link: <https://thetricontinental.org/dossier-75-landless-workers-movement-brazil/>
7. Guillermo Trejo & Fernando Bizzarro, “Religious Competition and the Rise of Leftist Parties: Why the Catholic Church Provided the Mass Base for the Workers’ Party in Brazil”, Mar 2018, Link: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3148471
8. W. E. Hewitt, “Religion and the Consolidation of Democracy in Brazil: The Role of the Comunidades Eclesiais de Base (CEBs)”, *Sociological Analysis*, Summer, 1990, Vol. 51, No. 2 pp. 139-152 Link: <https://openurl.ebsco.com/EPDB%3Aagd%3A9%3A21643049/detailv2?sid=ebsco%3Aplink%3Acrawler&id=ebsco%3Adoi%3A10.2307%2F3710811>
9. Paul Antonopoulos, Daniel França Ribeiro and Drew Cottle, “Liberation Theology to Evangelicalism: The Rise of Bolsonaro and the Conservative Evangelical Advance in Post-Colonial Brazil” *Postcolonial Interventions*, Vol. V, Issue 2, 2020. Link: <https://postcolonialinterventions.com/wp-content/uploads/2020/07/pi-5.2-paul3.pdf>
10. Tom Hennigan, “Evangelicals challenge Catholic Church’s dominance in Brazil.” 2016. Link: <https://theworld.org/stories/2016/07/30/evangelicals-challenge-catholic-churchs-dominance-brazil>
11. Gerard Colby & Charlotte Dennett, “Thy Will Be Done: The Conquest Of The Amazon Nelson Rockefeller And Evangelism In The Age Of Oil”, 1996. Link: <https://archive.org/details/ConquestOfTheAmazon>
12. CIA Research Paper, “Liberation Theology: Religion Reform and Revolution” April 1986, Yayına açıldığı yıl: 2011. Link: <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP97R00694R000600050001-9.pdf>
13. Tim Noble, “Liberation Theology and the Discernment Between Populisms”, *Political Theology*, 22:2, 111-124, 2011. Link: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1462317X.2021.1872918>
14. Michael Löwy, “Marxism and Liberation Theology”, *Notebooks for study and research*, Number 10, 1988. Link: <https://www.scribd.com/document/130586309/Michael-Lowy-Marxism-and-Liberation-Theology>
15. U.S. Department of State, “2022 Report on International Religious Freedom: Brazil” Link: <https://www.state.gov/reports/2022-report-on-international-religious-freedom/brazil>
16. João Pedro Stédile: “It will be very difficult to advance structural changes without the support of the masses”, 2023, Link: <https://www.pressenza.com/2023/06/it-will-be-very-difficult-to-advance-structural-changes-without-the-support-of-the-masses-collaborative-interview-with-joao-pedro-stedile-mst/>

Euro 2024'ün Ardından, Futbol ve Milliyetçilik İlişkisi

BURAK KALPAKLIOĞLU

14 Haziran'da başlayan ve 24 ülkenin milli takımlarının mücadele ettiği Avrupa Futbol Şampiyonası (Euro 2024) futbolseverleri pek tatmin etmedi. Özellikle son yıllarda futbol sahalarında oyunun iyice formüle döndüğü, bireysel yeteneklerin ve fark yaratan oyuncu sayısının azaldığı ve bu tarz oyuncuların yeteneklerinden faydalanıp onlara alan açmaktansa rakip takımın hata yapmasının bir taktik olarak benimsendiği bu dönemde

Euro 2024 turnuvası da futbolun bu sıkıcı dönüşümünden nasibini aldı. Birkaç heyecanlı nefes kesen maç ve birkaç heyecan yaratan yetenekli oyuncu dışında maçlar genelde monoton

savunma ağırlıklı oyun kurgularıyla geçti. Tabi hiç yıldız oyuncu da yok değildi özellikle birkaç genç yetenek turnuvaya damgasını vurdu diyebiliriz. İspanya Milli Takımından 16'lık yıldız adayı Lamine Yamal, 22'lik Nico Williams ve Türkiye Milli Takımından 19 yaşındaki Arda Güler turnavadaki dikkat çeken genç yıldızların en önde gelenlerinden oldular. Umarız ki bu genç yıldızlar futbolun içine düştüğü bu girdaptan çıkmasına daha uzun yıllar katkıda bulunurlar.

Tabi Avrupa Futbol şampiyonası ve milli takımlar deyince ulus kimliklerini ve milliyetçilik meselesinden bahsetmeden olmaz. Futbol üzerine bugüne kadar yazılmış en dikkat çekici kitaplardan birisini yazmış olan Simon Kuper'in de dediği gibi "Futbolun Asla Sadece Futbol" olmadığını çok daha fazlası olduğunu bu turnuvada da görmüş olduk. Aslında turnuvanın büyüklüğüne oranla "sahalarda görmek istemediğimiz"

çok fazla bir olayın yaşandığını söyleyemeyiz. Ancak yine de rakip milli takımın marşını ıslıklamak ya da rakip milli takımın taraftarların eğlendiği mekanları bas-

mak gibi olaylar da yaşanmadı değil. Ancak turnuvayı sadece kötü olaylarla anmak da haksızlık olur. Taraftarların Almanya sokaklarında formalarıyla oluşturdukları rengarenk görüntüler, özellikle Hollandalı ve Türkiyeli taraftarların maç günlerinde tribünlerde ve sokaklardaki performansları ve genç yaşlı demeden tribünleri dolduran farklı milletlerden binlerce taraftarı bir ay boyunca izlemek futbolseverler açısından oldukça keyifliydi. Ancak futbol tabii bu gü-

zelliklerle de sınırlı bir oyun değil. Futbol hayatın bir yansımasıdır diyebiliriz.

Çok farklı coğrafyalarda yeşil sahanın dışındaki siyasi, kültürel, etnik çatışmalar futbol sahalarına yansımış ve taraftarlar arasında da kendisine yer bulmuştur. Futbolun geniş kitleler üzerindeki bu etkisini otoriter-totaliter liderler de fark etmiş ve futbolu kitleleri kontrol ve disipline etmede de bir araç olarak kullanmışlardır. Özellikle iki dünya savaşı arası dönemde ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra futbol ile milliyetçilik arasındaki yakınlaşma ülkelerin milli takımları arasındaki karşılaşmalarda ortaya çıkmaya başlamıştı. Örneğin dünyada ve Avrupa'da milliyetçilik rüzgarının sert estiği dönemde Almanya ve İngiltere milli takımları 14 Mayıs 1938'de Berlin Olimpiyat Stadı'nda karşı karşıya gelmişti. Bu karşılaşma öncesinde İngiliz devletinin emriyle İngiliz oyuncuların müsabaka öncesi Nazi selamı vermesi uzun dönem boyunca hafızalardan silinmemişti. Futbol 1900'lü yıllarda öyle güçlü bir sosyal fenomen haline gelmişti ki iki devlet arasında savaş sebebi olmuştu. Daha öncesinde de ilişkileri gerilimli olan Honduras ile El Salvador Dünya Kupası elemelerinde karşı karşıya gelmiş kupa bileti El Salvador almış ve bu karşılaşma iki ülke arasındaki gerilimi daha da tırmandırmıştı. 1969'da iki ülke yüz saat süren bir savaşa girmiş ve 2.100 kişi hayatını kaybetmişti. İki ülke arasındaki bu savaş tarihe "Futbol Savaşı" olarak geçmişti.

Bunlara ek olarak birçok farklı ülkede futbol kulüplerinin toplumdaki politik, etnik ve sınıfsal çatışmaların da bir yansıması ve sembolü olduğu söylenebilir. Bunların en bilinen ve en eski örneklerinden biri İspanya'da krallığı temsil eden Real Madrid ve Katalonya bölgesini temsil eden Barcelona kulüpleri arasındaki rekabet... İspanya'nın en önde gelen iki kulübünün karşılaştığı maçlar sadece iki futbol takımının karşılaşması değil aynı zamanda İspanya'nın başkentinin yani merkezi rejimi ile özerk Katalonya bölgesinin karşılaşmasıdır. İspanyol diktatör Franco'nun iktidarından beri bu iki kulübün karşılaşması oldukça politik bir anlama sahip ve bütün dünyadaki futbol-severlerin ilgisini çekmeye devam ediyor. Barcelona taraftarları için stadyumları Nou Camp merkezi rejime muhalefet için bir imkân olmuştur. Franco'nun iktidarının üzerinden 49 yıl geçmesine rağmen, bugün

Real Madrid ve Barcelona rekabeti hâlâ aynı politik anlamını korumaktadır.

İskoçya derbisi olan Glasgow Rangers ve Celtic kulüpleri arasındaki rekabet de oldukça eski ve ateşlidir. Protestanların kulübü olan Glasgow Rangers ve Katoliklerin kulübü olan Celtic arasındaki rekabet mezhep temellidir. 100 yıldan fazla bir geçmişe sahip olan bu rekabet öylesine ateşlidir ki, yakın zamana kadar iki kulüp birbirlerinden oyuncu transfer etmemişlerdir. Son zamanlarda bu gerilimin biraz daha azaldığı söylenebilir de "Old Firm" olarak adlandırılan bu derbi taraftarlar ve kulüpler açısından diğer maçlardan çok daha önemlidir. Mezhepsel gerilimin yanında zengin Glasgow taraftarı ve çoğunluğunu işçi sınıfının oluşturduğu Celtic taraftarları arasında sınıfsal bir çatışmanın olduğunu da söyleyebiliriz. Bu karşılaşmalarda hâlâ yer yer Rangers taraftarlarının Celtic taraftarlarına hitaben "sizin hâlâ paranız yok" şarkısını söylerler. (Kuper, 2022, s.317)

Futbolun beşiği olan İngiltere'de, Almanya'da, İtalya'da ve özellikle Güney Amerika ülkelerinde benzer kimlik çatışmalarının futbola yansıdığı örnekleri çoğaltmak mümkün. Türkiye örneğine baktığımızda ise, futbol özellikle 80lerden bu yana batılılaşmaya çalışan bir ülkenin aynı zamanda batı ile hesaplaşmasının alanlarından birisidir. Özellikle Avrupa'da Türk kulüplerinin elde ettiği başarılar gazete man-

Çok farklı coğrafyalarda yeşil sahanın dışındaki siyasi, kültürel, etnik çatışmalar futbol sahalarına yansımış ve taraftarlar arasında da kendisine yer bulmuştur. Futbolun geniş kitleler üzerindeki bu etkisini otoriter-totaliter liderler de fark etmiş ve futbolu kitleleri kontrol ve disipline etmede de bir araç olarak kullanmışlardır.

Bu turnuvada Merih Demiral'ın gol sevinci olarak bozkurt işareti yapması ve bunun üzerine iki maç ceza alması turnuvaya damga vurdu. Türkiye'de yaşanan haksızlık duygusu ve bunun üzerinden oluşan sosyal medya mobilizasyonu bu turnuvayı önceki turnuvalardan daha farklı kıldı. Futbol yine sadece futbol olarak kalmamış, futbol olmaktan çıkmış ve bir anda bizim hakkımızı yiyen çifte standart uygulayan Avrupa ile hesaplaşmamızın bir arenası haline dönüşmüştü.

şetleri üzerinden okunduğunda Batılılaşma ile hesaplaşmanın birçok örneğine rastlanabilir. Örneğin 90lı yıllarda Galatasaray'ın Avrupa'da elde ettiği başarılar ve 2000 yılında UEFA kupasını kazanması ve Türkiye'ye ilk kez Avrupa'dan kupa gelmesi gazetelerde "Avrupa'nın Fethi" manşetleriyle okuyuculara duyurulmuştu. Burada Avrupa'nın fethedilen bir yer olarak sunulması Türkiye'nin batılılaşma geçmişine ilişkin oldukça manidardır. Yine Galatasaray örneğinden baktığımızda kulübün maçlarında "Avrupa Avrupa duy sesimizi, işte bu Cimbom'un ayak sesleri" tezahüratlarıyla taraftarlar takımlarına Avrupa maçlarında destek vermişlerdir, hâlâ da veriyorlar. Buradaki örnekleri diğer kulüplerin başarıları üzerinden çoğaltmak da mümkün. Dolayısıyla, diğer ülkelerdeki örnekler gibi Türkiye'de de kendi özel batılılaşma (ya da modernleşme) tarihi içerisinde futbol oldukça politik bir anlama sahip. Özellikle Avrupa Futbol Şampiyonası gibi Milli Takımın ülkeyi Avrupa'da temsil ettiği bir turnuva toplumun milli duygularındaki yoğunluğunda bir artışa da yol açtı. Bu duygu yoğunluğunun sadece Türkiye'ye özgü olduğunu söylemek tabii ki de doğru olmaz, ancak şurası bir gerçek diğer spor organizasyonlarına kıyasla, futbol için uluslararası turnuvalarda toplumdaki milli duyguların ve

milliyetçilik dozajının çok daha fazla arttığını söyleyebiliriz.

Bu turnuvada Merih Demiral'ın gol sevinci olarak bozkurt işareti yapması ve bunun üzerine iki maç ceza alması turnuvaya damga vurdu. Türkiye'de yaşanan haksızlık duygusu ve bunun üzerinden oluşan sosyal medya mobilizasyonu bu turnuvayı önceki turnuvalardan daha farklı kıldı. Futbol yine sadece futbol olarak kalmamış, futbol olmaktan çıkmış ve bir anda bizim hakkımızı yiyen çifte standart uygulayan Avrupa ile hesaplaşmamızın bir arenası haline dönüşmüştü. Bu olay özelinde en ilginç olan nokta Merih Demiral'ın bozkurt selamının Türkiye'de çok geniş kesimler tarafından sahiplenilmesi ve bu olay üzerinden UEFA tarafından çok ciddi mağduriyete maruz kalındığı algısıydı. Bozkurt işaretinin Türkiye'de birleştirici bir sembol olmasından tutun, bunun tarihimizde yeri olan çok eski bir ifade olduğu yorumları dahi yapıldı. Bozkurt işaretinin bu kadar sahiplenilmiş olmasında futbolun yarattığı çekim gücünün etkisi yadsınamayacak bir gerçek sanırım. Türkiye'de yükselen milliyetçilik rüzgarının etkisi olsa dahi futbolun dışında hayatın başka bir alanında bu işaretin bu kadar geniş bir kitle tarafından hoşgörülle karşılanması görülecek şey değildi. Dolayısıyla Merih Demiral örneğinde de futbol ve milliyetçilik ilişkisinin etkisinin ne kadar güçlü olduğunu görmüş olduk. Ancak şunu da eklemek gerekir ki, futbol müsabakalarında siyasi sembollerin kullanılmasına karşı yaptırım uygulayan futbolun patronu UEFA'nın Çetnik selamı yapan Sırbistanlı futbolculara ve 2006 yılında attığı golden sonra Nazi selamı veren Lukas Podolski'ye ceza vermemesi örnekleri bu kurumun adalet terazisine ilişkin haklı bir güvensizlik ve öfkenin oluşmasına yol açtı.

Kaynaklar:

Simon Kuper, *Futbol Asla Sadece Futbol Değildir*, İthaki Yayınları, İstanbul, 2022.

Gramsci'nin Mirası ve Kültür Savaşı

HÜSEYİN ARIF SARIYAŞAR

Marksist gelenek, siyaset sahnesinde kurucu olabilmek için burjuvazi ve proletarya temsillerinde kamplaşmış bir krizi öngörür. Bir diğer deyişle, "işçilerin birliği sermayeyi yenecek" sloganı düşünülen siyaset sahnesinin Marksistler açısından en sade muradını işaret eder. Böylece dünyayı inşa edenler olarak işçilerin birliği, bir avuç artı değer hırsızının rahatını bozar ve üretim ilişkilerini tersine çevirebilecek bir gücü elde edebilir. Marksizm, işçi sınıfının kapitalizmi yıkabilecek esas güç olduğu iddiasıyla sosyalist mücadele içinde hegemonyasını kurmuş, devrimcilerin bu yöntemi pratik olarak ileri taşımasıyla dünyada çeşitli zaferler elde etmiştir.

Basite indirgenmiş haliyle bu yöntem, siyasi temsilleri de iki kampa indirgeme eğilimindedir. Bir tarafta patronların ve sermaye sınıfının temsili, öte yanda işçi sınıfının partisi. Bu iki kampın siyasi temsilleri açık seçik tespit edilirse geriye iki unsur kalmaktadır: işçilerin örgütlenmesi ve mevcut burjuvazinin egemenliğini tesis eden zor aygıtı olan devletin fethi. Strateji tartışmaları, hegemonya, rıza üretimi ve Gramsci'nin mirası

meseleye bu noktada dahil olmaktadır. Söz konusu sınıfın örgütlenmesiyle zor aygıtı olarak devletin fethedilmesi ne ölçüde birbirine bağlıdır, hangi dinamiklerle var olur; ikisi birbirine öncelenebilir farklı yöntemleri gerekli kılar mı?

Bunların karşısında burjuva demokrasinin hâkim kılınmaya çalışıldığı çoğu devlet

hükümeti ya bir sınıflar barışını öngören ya da kültürel ve ideolojik kamplara bölünen bir siyaset sunmaktadır. Sınıf çatışması bugün birçok batılı demokraside ve bilhassa Türkiye'de büyük kamplaşmaların ana eksenini teşkil etmiyor. Bunun yerine bir

kültürel çatışma üzerinden şekillenen, kültürel temsillerin konsolide ettiği kitleleri ve onların temsilini kazanan partileri sözcü olarak izliyoruz. Siyaset sahnesinin aktörlerini ve bizzat sahnenin sınırlarını çizme kabiliyetini tartışmak halihazırda hegemonyayı tartışmanın temel ayakları oluyor. Bu sebeple Gramsci'nin siyaset sahnesine dair çizdiği tablonun çıktılarını ve sosyalist mücadelede bu arka plan ihmal edilerek ortaya konulan kültür savaşı tutumunu bu yazıda açıklamaya çalışacağım.

Hegemonyanın Açılımları ve Gramsci'nin Katkısı

Hegemonya yoğunluklu olarak Gramsci'nin katkılarıyla beraber sosyalist strateji tartışmalarında yer edinse de kavramın kökünü Gramsci'ye dayandırmak yanıltıcı olur. *Hapishane Defterleri*'nden önce 1917 devrimine kadar Rus devrimciler için önemli sloganlardan biriydi hegemonya.^[1] Ancak esas anlamı, dominasyon-hegemonya zıtlığında ve köylülerin sınıf mücadelesine kazanılması bağlamında ortaya çıkmaktaydı. 20. yüzyılın ikinci yarısında ise Gramsci'nin kullandığı şekliyle zor-rıza zıtlığının bir bütünü ve burjuva demokrasilerinin işçi kitleleri üzerindeki gücü bağlamında kullanılmaya başlandı.

Gramsci'nin bu konuya en temel katkısı, burjuvazinin iktidarının devletin zor aygıtına indirgenemeyeceğini işaret etmesiyle başlıyor. Bir başka deyişle devletin sınıfın örgütlenmesine şiddet araçları dışında da müdahil olduğunu, işçi kitlelerinin mevcut sözde demokrasilere razı olduğunu belirtiyor. Bunu ayakta tutabilmek için devlet, rıza üretimi adına çeşitli araçlar geliştirmekte, sürekli bir şekilde kitlelerin düzen siyaseti içerisinde temsil edildiğine dair propaganda yapmakta. Bu haliyle Gramsci'nin çizdiği tablodan şu çıkarım yapılabilir: "İşçi sınıfının düzen aleyhine örgütlenmesindeki en temel engel, işçilerin düzene karşı ideolojik kuşatılmasının imkansızlığıdır". Fakat onun bu tespiti, faşizmin hüküm sürdüğü yıllarda proletarya lehine devrimci bir strateji teorisi ortaya koyabilmek için öne sürdüğünü unutmamak gerekir. Anderson'un *Antinomies of Gramsci* adlı denemesin-

Gramsci'nin bu konuya en temel katkısı, burjuvazinin iktidarının devletin zor aygıtına indirgenemeyeceğini işaret etmesiyle başlıyor. Bir başka deyişle devletin sınıfın örgütlenmesine şiddet araçları dışında da müdahil olduğunu, işçi kitlelerinin mevcut sözde demokrasilere razı olduğunu belirtiyor.

de söylediğine göre, sivil toplum ve rıza üretimi vurgusu bu partiler için reformizmin dayanağı oluyor. Bir diğer deyişle Gramsci devrimci bir siyasal strateji arayışındayken birçok Avrupalı komünist parti onun bulgularıyla murat ettiğinin tam zıttında kalan bir reformistleşme tutumu sergiliyor. Çünkü Gramsci'nin çizdiği tabloya yaslanarak işçi sınıfının hareketini üretmeyi, iknaya dayalı parlamentarist bir temsil siyasetine sıkıştırıyorlar.

Gramsci'nin hegemonya ile tarif ettiği "devletin kitleler üzerinde sürekli rıza üretimi", esasında siyaset sahnesinin ve aktörlerin sınırlarını belirlemek olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda kurduğu hegemonya vasıtasıyla devlet, siyasetin eksenini, yani ideolojik gerilim hattını da belirlemektedir. Resmi tarih ideolojisi ders kitapları, cuma hutbeleri ve vakıf-dernek-cemaat yoluyla; siyasal katılımın sınırları parlamento, yasalar ve sivil toplum faaliyetleriyle; entelektüel üretim ise yine hükümetle enformel ilişkileri olan aydınlar aracılığıyla topluma sunulmaktadır. Bahsi geçen tüm alanlarda siyasal iktidar kitlesel konsolidasyonu mevcut kültürel temsile yaslanarak sağlamaktadır. Resmî ideoloji bir kültür kavgası olarak ortaya çıkmakta ve kitleler sınıf ekseninde değil iktidarın kitleselliğini elde ettiği kültür kavgası ekseninde kamplaşmaktadır. Buna karşın muhalefet, iktidarın beslendiği kitleselliğin dışında, aynı kültür kavgası ekseninde bir başka kültür kampından iktidarla rekabet etmektedir. İşte devletin hegemonyayı inşa ettiği yer burada açığa çıkmaktadır. Mevcut hükümet gelip geçici olsa da burjuva demokrasisi, kültürel temsillerin bir diğerini iktidara getirecek ve fakat üretim ve temsil ilişkilerinin tersine dönüşüne müsaade etmeyecektir; çünkü siyaset sahnesi hükümetin hegemonyası dolayımındaki temsiller aracılığıyla kültür savaşını sürdürmektedir. Bu sebeple Gramsci devletin zor aygıtına indirgenemeyeceğini, savaşın biçimini ise ezici üstünlüğü sağlayan tarafın, yani devletin çizdiğini; yine bu sebeple devrimci strateji için sivil toplumun dönüşümünü (hegemonyayı) önümüze hedef olarak koymamız gerektiğini savunuyordu.

Bu noktada Gramsci'nin çizdiği tabloya yaslanarak devletin kitleler üzerindeki hakimiyetini ve mevcut hükümetlerin rıza üretim süreçlerini kültür savaşı biçiminde sürdürdüğünü söyleyebiliriz. Fakat kitleleri

bu savaş biçimini sürdürerek mevcut temsil ve üretim ilişkilerine razı eden yapıya karşı aynı cihetten bir savaşı kazanmak devrimciler için ne kadar mümkün olabilir? Kültür savaşını siyasal zemin olarak sunan düzene karşı işçi sınıfının temsilini üretebilmek aynı şekilde bir kültürel kamp olarak burjuvazi ve işçiliği karşı karşıya koyabilmeyi gerektiriyor demektir. Verili koşulların ve temsili siyaset sahnesinin içerisinde düşünmeye çalıştığımızda bundan ötesi pek görünmüyor gibi. Nitekim bahsi geçen şekilde bir kültürel ayrımın da şovenizmle sonuçlandığına dair hem Türkiye sınıf mücadelesi hem de dünya tarihi açısından şahitliklerimiz var. O halde devletin dayattığı kültür savaşı ekseninden Marksizmin öngördüğü sınıf savaşı biçimine geçişin imkanları zorlanmalı.

Türkiye’de Kültür Savaşı ve Temsil Krizi

Her ne kadar Gramsci işçi sınıfının örgütlenmesinde ve burjuva demokrasisinin toplum üzerindeki hegemonyasında kültürün rolünü öne çıkarsa da devletin bir kültür savaşı ekseninde siyaset sahnesini kurmasına karşı işçi sınıfının mücadelesini aynı sahnedeki siyasi temsillerle -muhtemelen- başarıya ulaştıramayacağız. Bu sebeple hegemonya ve temsil siyasetini kaçınılmaz kılan -sınıf yerine- kültür savaşının öncelendiği stratejik tutumları konuşmaya çalışacağız.

Her savaş en nihayetinde özgün kültürel karşılaşmaların yani kültür savaşının bir sonucudur. Fakat nihayet kültür savaşı ve yerleşmiş temsillerin çatışması olarak tespit etmek başlangıç ile nihayet arasındaki ontolojik ve kategorik farkları göz ardı etmemize sebep olmamalı. Bu bağlamda söz konusu kültürel ayrılıkların -temsil ve kimliklerin- yarattığı zeminin teorik açılımı asıl odağımız olmalı. 80 yenilgisinden beri Türkiye solunun büyük bileşenleri; üretilmiş kültürel kavga, sanki sınıf mücadelesinin teorik zemininin kaçınılmaz bir sonucuymuş gibi tutum alıyorlar. Elbette bunun Kemalizm’e ilerici bir rol atfetmekten ileri geldiğini söyleyebiliriz. (Kemalizm sosyalist bir programı benimsememiş, gayrimüslimleri mülksüzleştirmiş ve Türkleri mülklendirmiş; kamucu ekonomiyi inşa etmemiş ve Türk üstünlükçü bir siyasal alan tariflemiş olmasının yanı sıra aydınlanmanın kültürel temsillerini ve batıcılığın bir hayat tarzı biçimi olarak dayatılmasını mümkün kılmıştı. Bu Kemalizm’e göre-

Kültür savaşını siyasal zemin olarak sunan düzene karşı işçi sınıfının temsilini üretebilmek aynı şekilde bir kültürel kamp olarak burjuvazi ve işçiliği karşı karşıya koyabilmeyi gerektiriyor demektir. Verili koşulların ve temsili siyaset sahnesinin içerisinde düşünmeye çalıştığımızda bundan ötesi pek görünmüyor gibi.

ce ilerici rol biçilmesinin temel ayaklarından biriydi.) Fakat daha önemlisi, söz konusu sosyalist kurumlar temel kavgayı ve üretilen siyasi temsili, maddi üretim ilişkilerinin sonucunda açığa çıkan işçi kitlelerine yaslamaktansa “sınıf savaşı” retorikini üreten sosyalistlerin kültürel zeminine dayandırmaktadır. Bu bağlamda sosyalist siyasete talip olanlar, sınıfın değil sınıf savaşı söylemini üretip kullanan zeminin siyasetini, yani o kültürelliğin siyasetini üretmiş oluyorlar. Laiklik kavgasını sınıf savaşına önceleyen tutum bu iki bağlamdan, yani Kemalizm’e tanınan ilerici rolden ve kültür savaşına sıkışmaktan kaynaklanıyor. Bir diğer deyişle sosyalist solun krizi, işçi sınıfı içerisinde sosyalist temsilin hegemonya kurammasıyla görünür oluyor.

Türkiye’de sınıf mücadelesini ileri taşımak isteyen büyük kurumların kültür savaşına kapatılan siyaset sahnesine dair nitelikli bir analiz ve aşma girişiminde olmadıklarını düşünüyorum. Çünkü Gramsciyen bir analize dahi başvurulsa sonuç sosyalist kültürel üretimi artırmak ve sosyalizmin kültürel temsiline kitleleri ikna etmek olarak vuku buluyor. Fakat devletin geliştirdiği hegemonik alanın dışına, onun kendini besleyen zemininde karşılık vererek çıkamayız. Dahası çoğunluğun tercih ettiği kültürel/siyasi temsiller değişse dahi bu değişim, üretim ve temsil ilişkilerini tersine çevirme kabiliyetine erişemeyebilir. Çünkü kapitalist üretim ilişkileri durmaksızın öğütleyen hegemonik güçle maddi zemine yaslanmayan, yani temsili bir kavga verilmiş demektir.

Türkiye’de sınıf mücadelesini ileri taşımak isteyen büyük kurumların kültür savaşına kapatılan siyaset sahnesine dair nitelikli bir analiz ve aşma girişiminde olmadıklarını düşünüyorum. Çünkü Gramsci’den bir analize dahi başvurulsa sonuç sosyalist kültürel üretimi arttırmak ve sosyalizmin kültürel temsiline kitleleri ikna etmek olarak vuku buluyor.

Öte yandan söz konusu kültürel hegemonya kavgasında gücün kaynağı kitle iletişim araçlarında, fiili savaşta da olduğu gibi teknik üstünlükte açığa çıkıyor. Bu noktada devletin kültür üretim araçlarının alt edilemez bir teknik ile donatıldığını görmemiz gerekiyor. İletişim başkanlığından veri paylaşımında sınır tanımayan sosyal medya mecralarına, TV kanallarından belediye etkinliklerine kadar mevcut düzen siyasetinin propaganda araçları alt edilemez bir kuvvetteler. Bu bağlamda mevcut siyasi/kültürel temsillerin birbirine üstünlüğündense başka bir siyasal hareketlilik ile iktidarın kurduğu oyun alanının dışına çıkmak gerekiyor. Nitekim çok büyük bir teknik kuşansalar dahi İsrail işgal Ordusunun Gazze’deki başarısızlığı, ABD’nin Vietnam’daki yenilgisi tam da bu “siyaset sahnesi”ndeki manipülasyonlarla mümkün oldu. Güçlü olanın dayattığı savaş biçimi için elimizdeki imkanlar alanı manipüle etmekle, ya da onu dayattığı siyaset sahnesinin dışına taşımakla mümkün.

Dolayısıyla esasta sosyalist temsilin siyaset sahnesinde kurduğu hegemonyayı değil, sınıf savaşının öznelrinin kendi özgün temsiliyi ürettiği bir sınıf savaşı hegemonyasına ihtiyacımız var. Bunun temel aracı düzenin meşruiyet olarak dayattığı temsillerin dışına çıkabilme kabiliyetimizde yatıyor. Yani işçi sınıfının doğrudan siyasal katılımını inşa etme kabiliyetinde. Bugün itibarıyla buna fiili meşru mücadele hattı desek de bunun taktik bir tutum mu yoksa esas stratejiyi belirleyen unsur mu olduğunu tartışmak başka bir yazının konusu.

Sonuç

Gramsci’nin hegemonya kavramı ve bu bağlamdan türettiğimiz kültür savaşı kavramı, modern siyasal mücadelelerin ve devletin reflekslerinin karmaşık doğasını anlamak açısından hayati öneme sahiptir. Onun analizleri, devletin yalnızca zor aygıtlarıyla değil, aynı zamanda ideolojik rıza üretimi yoluyla da kitleleri mevcut düzene razı ettiğini gösterir. Türkiye’deki mevcut siyasi ortamda, sınıf mücadelesinin yerini alan kültürel kamplaşmalar, siyasetin sınırlarını belirleyerek devrimci stratejilerin önünü tıkamaktadır.

Bu bağlamda, kültür savaşı sahnesinden çıkabilmenin yolu, fiili meşru mücadele hattını daha da ileri taşımaktan geçer. Daha açık dile getirmek gerekirse, mevcut sembollere dayalı siyasal temsillerle siyaset üretmek yerine fiiliyatın, eylemin ön planda olduğu, doğrudan ilişkilerin öncelendiği ve temsillere sığmayan birlikteliklere alan açılan bir mücadele hattı kültür savaşından kaçınabilmenin yolunu açacaktır. Mevcut sistemin dayattığı temsillerle sınırlı kalmamak, bu sınırları aşarak fiili eylemsellik odaklı kendi temsiliyetini üreten direnişler inşa etmek gerekmektedir. Gramsci’nin mirası, kültürel ve ideolojik çatışmaların ötesine geçerek, gerçek sınıf mücadelesinin zeminini yeniden inşa etme çağrısıdır. Bu süreçte, düzenin sunduğu mevcut temsillerin ötesine geçerek, kendi özgün temsiliyi ve mücadele hattını kuran bir sınıf savaşı hegemonyası inşa etme gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Sınıf savaşının hegemonyası, rıza gösterebileceği temsilleri sınıfa dayatmaktansa, sınıfın içinden yine sınıfın kendi temsiliyi inşa ettiği direniş süreçlerini kurmak ve teşvik etmekle mümkün olacaktır. Bu şekilde, sosyalist hareketlerin, mevcut kültür savaşının tuzaklarından kurtularak, daha radikal ve dönüştürücü bir mücadele hattı oluşturmaları mümkün olacaktır.

Dipnotlar:

[1] Perry Anderson, *Gramsci*, Alan Yayıncılık, 1988, s. 30

Türkiye'den İsrail'e BTC Hattı Üzerinden Yapılan Petrol Sevkiyatının Durdurulması Hukuki ve Siyasi Bir Zorunluluktur!

YUSUF AKŞEKER

1. Filistin'deki Soykırım Süreci

Siyonist devlet, Gazze'de şimdi de Refah'ta Filistinlilere yönelik saldırılarına ve katliamlarına devam ediyor. Siyonizm üst düzey teknolojik silahlarla yerden ve havadan saldırılarıyla Filistin halkını dokuz aydır bombalıyor. Siyonizm için hastane, mülteci kampı, BM binasının veya buralarda yaşayan bir çocuğun, bir annenin, gazetecinin veya sağlık görevlisinin hedeften başka bir anlamı yok. Gaz-

ze'de en az yedi toplu mezarın olduğu, Filistinlilerin açlık endişesi içinde bulaşıcı hastalıklara yakalandıkları uzun zamandır aktarılıyor. Ölü bebeklerin üstüne "kimliği bilin-

miyor ama kim tarafından öldürüldüğünü bütün dünya biliyor" yazılan bir yerde ölü, yaralı ve kayıp sayısını zikretmeyi doğru bulmuyor olsam da dünyanın en prestijli tıp dergisi olduğu ifade edilen Lancet Dergisi yazarlarına göre İsrail'in katlettiği Filistinli sayısının 186 binden fazla olduğu ifade ediliyor. Kaç yıl sonra olacağı bilinmese de Siyonizm'in Nazizm'le bütünüyle eşdeğer bir ideoloji olarak telakki edileceği açık bir

gerçektir. Birleşmiş Milletler, İsrail'i İŞİD'in de bulunduğu çocuk katili kara listesine ekleme yönünde resmi karar aldı[1].

Bu satırları yazmak kolay değil. İsrail'in ne olduğu bir şekilde tarif edilebilir ama İsrail'i işgali savunan bazı İsraillilerin tavırlarıyla görmek en gerçekçi tavidir. 7 Ekim sonrası bir tarihte, bombaladıkları Türk-Filistin Dostluk Hastanesi'nin önündeki İsrail askerlerinin hatıra fotoğrafı birçok şeyi anlatmaya gerçekten mahir[2].

Son günlerde sürekli yeni katliamlardan haberdar oluyoruz. 13 Temmuz günü Siyonizm, *One More Jump* isimli filme konu olmuş Gazze'deki Han Yunus

mahallesine yakın El-Mevasi bölgesinde, üstelik güvenli bölge olarak ilan ettiği yere, havadan gerçekleştirdiği aşağılık saldırısında, o sırada bahçesinde futbol oynayan çocukların bulunduğu bir okulda 141 insanı katletmiş ve 400 kişinin yaralanmasına neden olmuş[3]. Yine aynı gün içinde Gazze'nin batısında başka bir bölgede yer alan Eş-Şati Mülteci Kampı'ndaki camiyi hedef alarak 20 Filistinliyi katletmiştir[4]. 14 Tem-

Siyonizm'in kim/ler tarafından nasıl durdurulabileceği konusu da elbette siyasi ve ekonomik boyutları oldukça fazla olsa da özünde basit bir sorudur. Bugüne kadar akla gelebilecek her türlü yöntemle devam etmiş Filistin halkının mücadelesinin bağımsızlık ve özgürlük için yeterli olmadığı maalesef ki ortadadır. Sistemin mevcut işleyişinin ise soykırımcı katilleri durdurmaktan tamamen uzak olduğu ortadadır.

muz'da UNRWA'nın okuluna havadan saldırısında 15 Filistinli katledilmiş, 80 kişi de yaralanmıştır[5]. Dünyanın gözü önünde insanlık fertleri, İslam dünyasının gözü önünde din kardeşleri ve Arap dünyasının gözü önünde aynı kavimden kardeşleri katledilmektedir ve bu tüzel kişiliklerin tümünün etkili bir mücadele koymadıkları malumun ilamıdır. İsrail başbakanının, komutanlarının ve askerlerinin %82'sinin; soykırım sözleşmesi tabirine göre "iğrenç bir musibetin failidir." [6]

Kuşkusuz bu katliamların faili Siyonizm ve onun ortağı ABD'dir. 29 sene önce Srebrenista'daki Müslüman-Boşnak soykırımındaki eylem ve eylemsizliklerinden gayet iyi bildiğimiz BMGK'nın ve NATO'nun hiçbir insanlık değerinin savunucusu olmadığı ve olmayacağı bugün tarihe bir kez daha geçmiştir.

Meselemiz Siyonizm'in kimden/neyden güç aldığı sorularının işaret ettiği gibi, hangi devletlerin ve ne türlü işbirliklerinin Siyonizm'i cesaretlendirdiği ve yahut durdurmaktan uzaklaştırmadığı konusudur. Doğal olarak da konu aynı zamanda Siyonizm'le her ne niyet veya imajla olursa olsun işbirliklerinin nasıl durdurulacağı konusudur.

2. İsrail'in Durdurulması Gereği

Özetle insancıl hukukun her bir yönünü, BM şartının yüzlerce maddesini her suret ve şekilde ihlal etmiş, hiçbir insani değere ve kurala riayet etmemiş, bir

aparteid ve faşist rejimi olan İsrail'in insan suretli başbakanının, komutanlarının ve askerlerinin Filistin halkı üzerindeki eylemlerinin durdurulması gereğine dair bir kuşku bulunmamaktadır. Siyonizm'in kim/ler tarafından nasıl durdurulabileceği konusu da elbette siyasi ve ekonomik boyutları oldukça fazla olsa da özünde basit bir sorudur. Bugüne kadar akla gelebilecek her türlü yöntemle devam etmiş Filistin halkının mücadelesinin bağımsızlık ve özgürlük için yeterli olmadığı maalesef ki ortadadır. Sistemin mevcut işleyişinin ise soykırımcı katilleri durdurmaktan tamamen uzak olduğu ortadadır.

Bu durumda mezkûr unsur tarafından gerçekleştirilen suçların önlenmesi konusunda insanlık ailesinin ve devletlerin omuzlarına nelerin yüklendiğinin büyük bir aciliyet, hassasiyet ve cesaret ile tartışılması gerekir.

Halihazırda uluslararası iki mahkemede yargılanan Siyonist rejimin süregelen suçlarının nev'i ve içerikleri müstakil makalelere konu teşkil ediyor olsa da etnik temizlik ve soykırım suçları bakımından verilen tedbir kararlarının, bir türlü UCM'den çıkmayan tutuklama kararının, devletlerin İsrail kınamaları/lanetlemelerinin veya Filistin'i tanımalarının İsrail'i durdurmadığı ortadadır. Şimdilik bu kanı temizleyecek herhangi bir kimyasal yoktur. Adaleti ve suçluyu cezalandırmayı talep etmek de bazı devletlerce marjinalize edilmiştir.

3. Devletlerin Soykırımdaki Sorumluluğu

i) Negatif Yükümlülüklerin İhlali

Siyaset ile hukuk kurumlarının teorik ayrımı ve kendine özgü durumları bir tarafa siyasetin günümüz itibarıyla aksini teklif dahi edemeyeceği hukuki yasalar ve temin etmesi/saygı göstermesi gereken insan hakları vardır. Diğer bir ifadeyle; devletler söz konusu hakları ve borçları tartışmaya tamamen kapatarak bunlara bağlı kalacaklarını taahhüt etmişlerdir.

Aralık 1948'de BM'de kabul edilen ve 31.07.1951 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırma Sözleşmesi'ne göre

Türkiye'nin de bulunduğu taraf devletler negatif ve pozitif yükümlülükler uymak konusunda kendilerini kısıtlamışlardır. Devletler kendilerini **Soykırımı önlemek, soykırımın faillerini cezalandırmak için ilgili mercilerle işbirliği yapmakla mecbur tutmuşlardır.**

Sözleşmenin[7] soykırım tanımına göre; “ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grubu, kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak amacı” altında a) Gruba mensup olanların öldürülmesi; b) Grubun mensuplarına ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi; c) Grubun bütünüyle veya kısmen, fiziksel varlığını ortadan kaldıracak hesaplanarak, yaşam şartlarını kasten değiştirmek; d) Grup içinde doğumları engellemek amacıyla tedbirler almak; e) Gruba mensup çocukları zorla bir başka gruba nakletmek; fiillerinin herhangi biri soykırım suçunu meydana getirir. Bu hareketler soykırım suçunu oluşturduğundan bütün sözleşmeciler devletler de aynen bu ifadeler uymak zorunluluğu altındadır (yazılı eylemleri yapmamak şeklinde negatif yükümlülük).

Yine sözleşmeye göre cezalandırılacak eylemler olarak yukarıdaki fiillerden herhangi birini yapan, yapmakta işbirliği yapan, yapılmasına alenen kışkırtan, yapılmasına teşebbüs eden veya soykırıma doğrudan katılan özne cezalandırılır.

Sözleşmeden aynen alırsak; (a) Soykırımda bulunmak; b) Soykırımda bulunulması için işbirliği yapmak; c) Soy-

kırımda bulunulmasını doğrudan ve aleni surette kışkırtmak; ç) Soykırımda bulunmaya teşebbüs etmek; d) Soykırıma iştirak etmek) soykırımın varlığının tespitine mütekip yukarıdaki yoğunluğa sahip eylemlerde bulunan tüm özneler uygun maddeye göre cezalandırılmaları gerekir.

Soykırım suçunun doğrudan failliği (a) konusunda ortada nihai bir mahkeme kararı bulunmasa da bütün deliller bu suçun İsrail tarafından birçok seçenekli fiiliyle aynı anda birlikte işlendiğini, İsrail'in 1948'den beri sürekli olarak Filistinli nüfus üzerinde şiddet ve işgal araçlarını sürekli olarak kullanmış olduğundan, yine sürekli olarak uluslararası hukukta geçerli kararların dahi sürekli olarak ihlâl eden İsrail'in meşru müdafaa şeklindeki savunmasına itibar etmenin hiçbir maddi temelini olamayacağını göstermektedir.

Dolayısıyla buradaki konu; soykırım suçunun doğrudan faili bilindiğinden bunda tartışma yaratan bir husus yoktur. Ne var ki tartışılması gerekli konu; soykırımcı rejimle birlikte aynı sanık masasında hangi devletlerin hangi sevk maddelerine dayalı olarak oturması gerektiğidir.

Belirttiğimiz üzere devletler, mezkûr sözleşmeye göre; soykırımı bizzat yapan veya teşebbüs eden, yahut soykırımda işbirliği yapan, ya da buna bizzat katılan devletler sıfatlarıyla cezalandırılmalıdır. Fakat soykırım sözleşmesi bundan ibaret tutulmamıştır. Tüm devletler **“soykırımı önlemek” ve “soykırım faillerini cezalandırmak için mercilerle işbirliği yapmak”** ile borçlanmışlardır.

Belirttiğimiz üzere devletler, mezkûr sözleşmeye göre; soykırımı bizzat yapan veya teşebbüs eden, yahut soykırımda işbirliği yapan, ya da buna bizzat katılan devletler sıfatlarıyla cezalandırılmalıdır. Fakat soykırım sözleşmesi bundan ibaret tutulmamıştır. Tüm devletler **“soykırımı önlemek” ve “soykırım faillerini cezalandırmak için mercilerle işbirliği yapmak”** ile borçlanmışlardır.

Eğer ortada soykırım suçu tespiti yapıldıysa soykırımda devletlerden herhangi biri bunlardan biriyle sorumlu tutulmayacak ise pozitif (bir yönde eyleme geçmeye zorlamak anlamında) nitelikli yükümlülüğü yerine getirip getirmediği tartışılır. Bu bağlamda devletlerin **“soykırımı önlemek” ve “soykırım faillerini cezalandırmak için mercilerle işbirliği yapmak”** şeklindeki iki yükümlülüğünü yerine getirip getirmediği tartışılmalıdır. Ancak daha bu konuya gelmedik, zira ABD ve AB ülkelerinin öncelikle soykırımdaki var ise “aktif” eylemlerinin değerlendirmesini yapmamız gerekmektedir.

Soykırım sahasında yukarıda zikredilen bir amaçla bulunan ve bunları gerçekleştiren asker şüphesiz ki İsrail silahlı kuvvetlerine bağlı İsrail askeridir. Ancak sürecin başından bu yana İsrail'in yanında, dünyanın patronu sıfatını kendinde gören Amerika Birleşik Devletleri vardır (ABD Başkanı Biden için İsrail'in Gazze'deki 'soykırımındaki' 'suç ortaklığı' gerekçesiyle ayrıca ABD Federal Mahkemesi nezdinde bir ceza davası açıldığı da aktarılmaktadır[8]. Bu davada ayrıca, ABD'nin İsrail'e gönderdiği yıllık 3,8 milyar dolarlık askeri desteğe son verilmesi talebinde bulunulmuştur.).

ABD emperyalizminin Siyonist sermaye üzerinden Siyonizm'le tarihsel/ekonomik bağı bilindiği üzere eskiye dayanmaktadır. 7 Ekim sonrasında da bu tarihsel örüntü, kimi söylemlerin değişmesine rağmen aynen devam etmiştir.

AA haberine göre "ABD'nin Gazze Şeridi'nde yaklaşık 40 bin Filistinlinin ölümüne neden olan İsrail'e 7 Ekim 2023'ten bu yana yaklaşık 6,5 milyar dolar değerinde güvenlik yardımı sağladığı" aktarılmıştır.[9] Güvenlikten kasıt Filistin halkının Gazze ve Refah'ın muhtelif bölgelerinden sıkıştırılması ve yok edilmesi hareketleridir. Ayrıca haberin Washington Post'tan hiçbir yorum yapılmadan alındığını da belirtelim.

Instagram'da TRT Almanca (@trtdeutsch) hesabında paylaşılan bir infografikteki veriler, katliam araçlarının niteliği ve niceliği gözetildiğinde ABD'nin Filistin halkının soykırımında sorumluluğunun İsrail'le iş birliğinden çok **iştirak** mesabesinde olduğunu yani ABD'nin soykırımın bir paydaşı ve müşterek faili olduğunu gösterir nitelikte[10]. Yine kanaatimizce aynı silah desteğinin yoğunluğunun soykırım öncesi süreçte yakın bir düzeyde olduğu kabul edilirse ABD'nin aynı zamanda "Soykırımda bulunulmasını doğrudan ve aleni surette kışkırtmak;" suçundan da aynı anda sorumlu tutulması gerekir.

Ayrıca bu bağlamda AB'nin faşist rejimle soykırım iştiraki de ayrı bir değerlendirme gerektirmektedir.

Perspektif sitesinde 12.07.2024 tarihinde yayınlanan "İsrail'in soykırımında suç ortağı Avrupa Birliği"

Yazıda AB mevzuatının silah ambargosu tedbirinin uygulanmaya pek elverişli olmasına rağmen hukuk uygulanmayarak, referans verilen verilere göre soykırım öncesi dört yıl içinde İsrail'e 1.76 milyar Euro silah sattıklarını belirtilmektedir. 2019-2023 yılları verilerine göre ise İsrail ordusu silahlarının %30'u Almanya'dan tedarik edilmekte olduğu, büyük silah ihracatı lisanslarının 7 Ekim sonrasında verildiği ortaya konmaktadır.

başlıklı yazının[11] yazarları "...Sıkça kınansalar da Avrupalı liderler bu savaşı durdurmak için pek bir şey yapmadı. Daha kötüsü, Avrupa ülkelerinin çoğu ekonomik ve askeri olarak İsrail'in yanında durmayı sürdürüyor..." ve "Avrupa halkının parası İsrail ordusuna fayda sağlayan güvenlik ve savunma projelerinin finansmanına da gidiyor. 2008'den bu yana 84 İsrail kuruluşu toplam 132 güvenlik projesinden 69,39 milyon euro aldı. Ulusal Güvenlik Bakanlığı, Filistinlilerin insan haklarını on yıllardır sistematik olarak ihlal etmesine rağmen, AB tarafından finanse edilen pek çok güvenlik projesine katıldı. Ayrıca İsrail'in şu anda Gazze'de kullandığı dijital savaş araçlarının geliştirilmesinde kullanılan bilgi üretiminin büyük bir kısmı, muhtemelen Avrupa araştırma fonlarından yararlanan üniversitelerde geliştirilmiş ve mükemmelleştirilmiştir." ifadeleriyle AB'nin soykırımda suç ortağı olduğu tespitini yapmaktadır.

Yazıda AB mevzuatının silah ambargosu tedbirinin uygulanmaya pek elverişli olmasına rağmen hukuk uygulanmayarak, referans verilen verilere göre soykırım öncesi dört yıl içinde İsrail'e 1.76 milyar Euro silah sattıklarını belirtilmektedir. 2019-2023 yılları verilerine göre ise İsrail ordusu silahlarının %30'u Almanya'dan tedarik edilmekte olduğu, büyük silah ihracatı lisanslarının 7 Ekim sonrasında verildiği ortaya konmaktadır.

ABD herhangi bir ülke tarafından şikâyet edilmese de AB ülkelerinden Almanya aradan sıyrılamadı ve

Nikaragua tarafından Uluslararası Adalet Divanı'nda Soykırım sözleşmesi mesnet edilerek dava edildi. Nikaragua Almanya'yı şu gerekçelerle suçlamaktadır:

"Nikaragua, Almanya hükümetini, soykırım eylemleri, soykırımı teşebbüs, soykırımı suç ortaklığı ve soykırım yapmak için komplo kurma dahil ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere, Soykırım Sözleşmesi'nin ihlali kolaylaştırmak veya işlemek için kullandıkları makul olduğu için İsrail'e silah, mühimmat, teknoloji veya bileşen tedarikini derhal durdurmaya çağırıyor.

Almanya, Alman vatandaşı olsun ya da olmasın, savaş suçları ve apartheid de dahil olmak üzere uluslararası hukuka göre ağır suçlardan sorumlu olan veya bu suçlarla itham edilen kişileri kovuşturmayı, yargılamayı ve cezalandırmayı reddederek uluslararası hukuku ihlal etti ve etmeye devam ediyor. Filistin halkının kendi kaderini tayin hakkını elde etmek için İsrail'e yardım ve özellikle askeri teçhizat sağlayarak, bu kendi kaderini tayin hakkını reddetmek için kullanılan ve dahası bir apartheid rejiminin sürdürülmesine ve uygulanmasına yardımcı olan yardım ve işbirliği yapma yükümlülüğü de dahil olmak üzere geleneksel ve örf ve adet hukuku yükümlülüklerini ihlal etti ve ihlal etmeye devam ediyor. Bu nedenle Almanya, İsrail'e soykırım, insanlığa karşı suçlar, 1949 Cenevre Sözleşmelerinin ağır ihlalleri, sivil nesnelere veya bu şekilde korunan sivillere yönelik saldırılar veya diğer savaş suçlarında kullanılabilecek destek ve silah ticareti

Anlattığımız üzere devletlerin soykırım sözleşmesiyle kendilerini bağladıkları tek yükümlülük soykırımı katılmama/soykırımıyla iş birliği yapmama/soykırımı teşebbüs etmeme/teşvik etmemek değildir. Belirttiğimiz sözleşmeye göre devletler kendilerini bu sözleşmeyle bağlayarak, "soykırımı önlemek yükümlülüğü" ile soykırımı aynı zamanda önlemek amacına matuf pozitif eylemlerde bulunmak zorunluluğu altına girmişlerdir.

retini derhal sona erdirmekle yükümlüdür; ve İsrail'e yardımını derhal sona erdirmek ve uluslararası hukuku korumak ve bu vahşetlerin faillerini adalete teslim etmek için işbirliği yapmak."

Nikaragua'nın, Almanya'nın soykırımcı rejime askeri teçhizat sevkiyatını önlemesine yönelik tedbir talepleri her ne kadar mahkemece reddedilmiş olsa da Almanya hakkında yargılamanın devam ettiği ve edeceği ortadadır.

ii) Devletlerin Pozitif Yükümlülüklerin İhlali

Anlattığımız üzere devletlerin soykırım sözleşmesiyle kendilerini bağladıkları tek yükümlülük soykırımı katılmama/soykırımcıyla iş birliği yapmama/soykırımı teşebbüs etmeme/teşvik etmemek değildir. Belirttiğimiz sözleşmeye göre devletler kendilerini bu sözleşmeyle bağlayarak, "soykırımı önlemek yükümlülüğü" ile soykırımı aynı zamanda önlemek amacına matuf pozitif eylemlerde bulunmak zorunluluğu altına girmişlerdir.

Akademisyen Buhari Çetinkaya "A'dan Z'ye Güney Afrika-İsrail Soykırım Davası" başlıklı yazısında UAD'nin 2007 tarihli Bosna Hersek-Sırbistan Karadağ kararına atıf yaparak Divan'ın, soykırımı önlemek ifadesi altında tüm devletlerin soykırımı önleyecek makul her türlü tedbire başvurmak yükümlülüğü altında olduğunu vurgulamaktadır. Buna göre Divan emsal kararına göre devletlerin sözleşmede yer alan yükümlülüklerini "soykırımı önlemek" ifadesiyle "soykırımı önlemek konusunda her türlü tedbiri almak" ile yorumlamak lazım gelmektedir.

Gerçekten de Müslüman-Boşnak soykırımını değerlendiren kararının 428-438 paragrafları arasında Mahkeme'nin değerlendirmeleri şöyle özetlenmektedir[12]: "Mahkeme birkaç ön açıklama yapar. Birincisi, Soykırım Sözleşmesi, taraf devletlere yasaklamayı amaçladığı eylemleri önlemek için belirli adımlar atma yükümlülüğü getiren tek uluslararası araç değildir. İkincisi, söz konusu yükümlülüğün bir sonuç yükümlülüğü değil, bir davranış yükümlülüğü olduğu açıktır; yani bir devlet, koşullar ne olursa olsun, soykırımın işlenmesini önlemede başarılı olma yükümlü-

lûğü altında olamaz: Taraf Devletlerin yükümlülüğü, soykırımı mümkün olduğunca önlemek için makul ölçüde ellerinde bulunan tüm araçları kullanmaktır. Bir Devlet, istenen sonuca ulaşamadığı için sorumluluk altına girmez; ancak Devlet, soykırımı önlemek için gücü dahilinde olan ve soykırımın önlenmesine katkıda bulunabilecek tüm önlemleri almada açıkça başarısız olursa sorumluluk altına girer. Üçüncüsü, bir Devlet, yalnızca soykırım gerçekten işlenmişse soykırımı önleme yükümlülüğünü ihlal ettiği için sorumlu tutulabilir. Dördüncüsü ve son olarak, Mahkeme, bir devletin Sözleşme'nin 1. maddesi anlamında soykırımı önleme yükümlülüğünü ihlal ettiği sonucuna varılabilmesi için yerine getirilmesi gereken şartlar ile daha önce tartışıldığı üzere bir devletin "soykırıma ortaklık"tan sorumlu tutulabilmesi için yerine getirilmesi gereken şartlar arasındaki farklara vurgu yapmanın özellikle önemli olduğuna inanmaktadır - Madde III"

Belirtmiş olduğumuz "soykırımı önlemek yükümlülüğü" altında her devletin yürütme makamlarının ülkemizde ise Cumhurbaşkanlığı'nın bu konudaki sorumluluğunun tartışılması gerekmektedir.

İnsani açıdan değerlendirildiğinde, hukuki ve siyasi alanın da kapsamını çizebilecek, benim kanaatimce de en yüksek insani duruşu ifade eden söz, Diyanet İşleri Başkanı'na ait: "işgalcilere bir bardak dahi su veren, dolaylı da olsa yardım eden hesabını verecek".

Şimdi bu hassas bakış açısına göre soykırımcı rejime tek bir damla su taşıyan siyasi bir düzen bütünüyle gayrimeşrudur. Bu meyanda soykırımda işbirliği yapmayan, soykırıma bizzat katılmayan veya teşvik etmediği tespit edilen devletlerin "soykırımı önlemek" amacıyla her türlü tedbiri alma yükümlülüğü kapsamında almakla yükümlü oldukları çok fazla aksiyon bulunmaktadır. Eğer ki yukarıdaki soykırım sorumluluğu yapmış ve cezalandırmaya matuf bir sorumluluğu yüklemeysek (ki bu hukuki tavsif, devletlerin Siyonist rejimle olan ilişkilerinin ağırlıklarının tartışmasını gerektirdiğinden bir çırpıda yapılamaz) bir ülkeye o takdirde soykırımı önlemek konusunda tüm tedbirleri almış mı bunun değerlendirmesine (yargılamasına) geçebiliriz.

Bu kapsamda "soykırımı önleme" yükümlülüğü bakı-

Şimdi bu hassas bakış açısına göre soykırımcı rejime tek bir damla su taşıyan siyasi bir düzen bütünüyle gayrimeşrudur. Bu meyanda soykırımda işbirliği yapmayan, soykırıma bizzat katılmayan veya teşvik etmediği tespit edilen devletlerin "soykırımı önlemek" amacıyla her türlü tedbiri alma yükümlülüğü kapsamında almakla yükümlü oldukları çok fazla aksiyon bulunmaktadır.

mından soykırımcı rejimin aşağılık eylemlerini hangi unsurlarıyla ve hangi malzemeyle bunu gerçekleştirdiğini tartışmak gerekiyor.

Filistin halkına saldıran kuvvetler açık ki İsrail silahlı kuvvetleridir (İDF). Silahlı kuvvetler ise iki amaca yönelirler, savunma ve savaş. Silahlı kuvvetlerse asker unsuru ve savaş makinelerinden oluşur. Filistin halkını kısmen veya tamamen fiziksel varlığını ortadan kaldırma amacıyla öldüren ve yaşam şartlarını kasten değiştiren, insani yardım tırlarını kasten engelleyen İsrail silahlı kuvvetlerinin, bu amacın gerçekleştirilmesini kolaylaştıracak işlerin, planların devam etmesini sağlayacak malzeme tedarikinin -ihracatın- bir kısım devletlerce devam ettirilmesinin soykırımı önleme yükümlülüğü ihlali olduğu ifade edilmelidir. BM'nin raporları bunu ortaya koymaktadır.

Bu kapsamda bir ordunun ihtiyaç duyacağı silah ve silah teçhizatlarından başka; savaş makinelerinin örneğin en büyük ihtiyaçlardan birinin cephane sonra yedek parça olduğu açıktır. Ama yakıtı yoksa o savaş makinesi asla hareket etmeyecektir.

Katil rejimin tankları, akrepleri, uçakları her tür savaş aracı/makinesi petrol bazlı yakıtla şarj olmaktadır. İsrail ham petrol ihtiyacının %40'ını Azerbaycan'dan satın aldığı gibi son zamanlarda Kazakistan'dan da üstelik Azerbaycan'dan ithal ettiğinden daha fazlasını aldığı medyaya yansımıştır. Satın alınan petrol Bakü'den Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattıyla Ceyhan'dan

Ceyhan Haydar Aliyev Deniz Terminali'nden tankerlere yüklenip deniz yoluyla İsrail limanlarına ulaştığı kimsenin reddetmediği bir gerçektir.

İsrail'in ham petrol ithalatının boyutu Azerbaycan bakımından her gün 44 bin varil, Kazakistan bakımından günlük 92.500 varil petroldür[13].

Söz konusu kanlı petrol sevkiyatının soykırımcı rejime devamında, satışın gerçekleştiği topraklar olan Azerbaycan, tarafı olduğu soykırım sözleşmesine göre soykırımı önlemek yönünde gerekli tedbirleri almamak itibarıyla sözleşmeyi ihlalden sorumlu olup BM'ye üye bir devletin veya Filistin Devletinin şikâyeti hâlinde cezalandırılması gerekmektedir. Soykırım sözleşmesine taraf olmayan Kazakistan'ın her ne kadar bu sözleşme itibarıyla, kanaatimizce, sorumluluğu gündeme gelmeyecek olsa da BM şartı itibarıyla bağlı olduğu mevzuatça cezai sorumluluğu saklı olduğu ifade edilmelidir. Türkiye'nin sorumluluğuna aşağıda değineceğiz.

Bu konuda Azerbaycan devletinin olası bir UAD yarılması petrol sevkiyatının özel şirketler (İşletmeciler: Socar-BP-Botaş-Chevron vd.) eliyle gerçekleştirildiği, dolayısıyla devletin bir denetim hakkını olmayacağı şeklinde ortaya çıkabilecek olası bir savunmasına, devletlerin toprakları üzerindeki egemenlik ilkesinden vazgeçemeyecekleri noktasında itibar edilemeyeceği de açıktır.

Söz konusu kanlı petrol sevkiyatının soykırımcı rejime devamında, satışın gerçekleştiği topraklar olan Azerbaycan, tarafı olduğu soykırım sözleşmesine göre soykırımı önlemek yönünde gerekli tedbirleri almamak itibarıyla sözleşmeyi ihlalden sorumlu olup BM'ye üye bir devletin veya Filistin Devletinin şikâyeti hâlinde cezalandırılması gerekmektedir.

4. Türkiye'nin Soykırımdaki Sorumluluğu ve Uluslararası Hukuka Göre Almak Zorunda Olduğu Aksiyonlar

BTC boru hattının %60'ını topraklarında bulunduran ve soykırım yaptığı yaklaşık olarak ispat edilmiş Siyonist rejime petrol sevkiyatına izin veren Türkiye'nin soykırım sözleşmesi bağlamında sorumluluğunun hukukçular tarafından hassasiyet ve hakkaniyet çerçevesinde objektif olarak ele alınması gerekmektedir. Zira gözümüzün önünde korkunç bir soykırımı gerçekleştirdiği açık olan İsrail'e, hem de ham petrol ihtiyacının %40'ının naklini temin etmeye müsaade eden siyasi bir iradenin böyle bir yükten sıyrılması, huku-ki-cezai sorumluluktan kurtulması kolay değildir.

Diğer taraftan BTC işletmeci şirketlerinden Botaş'ın Türkiye Cumhurbaşkanlığı'na Türkiye Varlık Fonu şirketinin bir iştiraki olduğu da gözden çıkarılmamalıdır.

Ticaret yasağı sonrası Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Alparslan Bayraktar Voice of America isimli medya kuruluşuna açıklamaları yapmıştı[14]: *"Ceyhan'dan kalkan gemilerin hangi destinasyona gittiği bizim inisiyatifimizde değil."* Türkiye'nin İsrail ile ticareti durdurma kararı sonrası bu ülkeye petrol sevkiyatıyla ilgili de konuşan Bayraktar, Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı üzerinden yapılan sevkiyatın, uluslararası anlaşma kapsamında yürütüldüğünü söyledi. *"Buradaki petrolün sahibi Türkiye Cumhuriyeti değil ve dolayısıyla bizim buradaki görevimiz bu petrolü sağlıklı bir şekilde yaklaşık bin kilometrenin üzerindeki petrol boru hattıyla Ceyhan'a taşımak ve oradan yüklenmesini temin etmek, gemilerin hangi destinasyonlarına gittiği doğrusu bizim inisiyatifimizde, bizim tasarrufumuzda olan bir konu değil."*

Filistin'de olan bitene ilişkin de konuşmuş, üzüntüsünü belirtmiş olan Sayın Bakan'ın BTC hattını bir nevi otoyola benzetmesi Türkiye'nin "soykırımı önleme" yükümlülüğünü yerine getirmesi bakımından acaba yeterli midir, bunun konuşulması gerekmektedir.

Diğer taraftan 1980 sonrası süreçte devletler kamu-özel ortaklık biçimlerini oldukça yaygınlaştırdıklarından, yazımıza konu Siyonist rejime petrol sevkiyatında da bir kısım özel şirketlerin bunları sağlamasının yani şirketlerin devletlerin taşeronu olarak hareket

etmelerinin devletlerin sorumluluğu bakımından bir fark yaratıp yaratmayacağı da tartışılmalıdır.

Bahsettiğimiz üzere, Türkiye 1949 tarihli Soykırım Sözleşmesi'ne bağlı olduğundan sözleşmenin 1 numaralı maddesi hükümlerine uygun davranmak zorundadır. Bir soykırım suçu işlendiğinden haberdar olan her mümzi devlet, eğer soykırım suçuna iştirak etmiyorsa soykırımı önleme yükümlülüğü altında birçok aksiyonlarda bulunmak zorundadır. Uluslararası yargılamaların, özellikle ceza yargılamalarının senelerce sürdüğü göz önüne alındığında bir devletin kesinleşmiş bir mahkumiyetinin olmaması soykırımı önleme yükümlüsü devletleri sorumluluktan kurtarmaz.

Türkiye'nin Filistin halkının yanında olduğunu belirten ısrarlı ifadeleri sebebiyle soykırımı iştiraktan sorumlu tutulması mümkün değilse de toprakları üzerinden soykırım yaptığı bilinen devlete petrol sevkiyatına izin vermesi Soykırımı Önleme yükümlülüğünün ihlali olduğu tespit edilmelidir.

Soykırım sözleşmesinin yanı sıra Türkiye'nin, yürütme münhasıran Cumhurbaşkanlığı'nda bulunduğundan Cumhurbaşkanlığının soykırımı önleme yükümlülüğü bakımından aktif olarak eylemde bulunması gerekmektedir. Bu meyanda Siyonist rejime ham petrol sevkiyatının devamına izin verilmemesi, başka bir ifadeyle "İsrail'e Vanaların Kapatılması" gerekmektedir. Türkiye hukuki sorumluluğuna yol açacak bu eylemde söz konusu siyasi sorumluluğu göze almalıdır. Buradaki önemli nokta Türkiye'nin hukuki eylemde bulunma zorunluluğunun BTC sözleşmelerini feshetme noktasında değil İsrail'e vanaları kapatma noktasında olduğudur.

Yukarıda hukuki bir mecburiyetten bahsetmiş olsak da yine bahsetmek gerekir ki, Türkiye aynı zamanda Uluslararası Adalet Divanı'nın İsrail'in soykırım yaptığını gösteren makul ve kuvvetli sebepler ışığında 26.01.2024 ve 28.03.2024 tarihlerinde vermiş olduğu, hukuken bağlayıcılığı konusunda hiçbir şüphe bulunmayan tedbir kararlarına[15] ayrıca 24.05.2024 tarihli kararına[16] atıf yaparak İsrail'e vanaları kapatabilir. Bu kararlar doğrultusunda vanaları kapatan Türkiye'nin BTC ile ilişkili sözleşmeler sebebiyle bir tazminat davasıyla karşılaşmayacağı çok açıktır.

Soykırım sözleşmesinin yanı sıra Türkiye'nin, yürütme münhasıran Cumhurbaşkanlığı'nda bulunduğundan Cumhurbaşkanlığının soykırımı önleme yükümlülüğü bakımından aktif olarak eylemde bulunması gerekmektedir. Bu meyanda Siyonist rejime ham petrol sevkiyatının devamına izin verilmemesi, başka bir ifadeyle "İsrail'e Vanaların Kapatılması" gerekmektedir.

Diğer yandan 2003 yılında "Ortak Beyanat" Belgesi (Türkçe çevirisini yazının altında paylaşmaktayız) BTC Şirketi ile üç ev sahibi devlet tarafından onaylanırken, ikinci belge olan "İnsan Hakları Taahhüdü" tek taraflı olarak BTC Şirketi'ni bağlayacak şekilde hazırlanmıştır.

Bu belgenin 2. maddesine göre BTC Şirketi "İlgili Ev Sahibi Hükümetin insan hakları, çalışma, sağlık ve çevre alanlarına ilişkin herhangi bir uluslararası anlaşma (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi dahil) kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmek için gerçekleştirdiği veya gerçekleştirmekten kaçındığı eylemleri nedeniyle ile ekonomik denge maddesi veya diğer benzer hükümleri kapsamında tazminat talebinde bulunmayacağı" yönünde de taahhütte bulunmaktadır. İlgili belgeye göre BTC Şirketi'nin bu açık taahhüdünün muhatabı ve taahhüdün ihlali halinde hak iddia edebilecek olanlar ise yalnızca projenin ev sahipleri olan üç devlettir. Yani "İnsan Hakları Taahhüdü" belgesinin saklı raflardan inip, gerçek bir hukuki etki kazanması, ancak bu belgelerin muhatabı olan Türkiye devlet yönetiminin, bu taahhütlere işlerlik kazandırmak için eyleme geçmesi ile mümkün olabilir.

5. Sonuç Yerine

İnsanoğlu, tarih boyunca toplu yaşamış, güvenlik amacıyla devletler kurmuş, çoğu zaman da savaş-

mıştır. Tarihin lineer mi yoksa döngüsel mi ilerlediği konusunda çok tartışma bulunsada insanlığın insan hakları, kadın hakları, çocuk hakları, hayvan hakları konusunda en azından fikri düzeyde mesafe kat etmiş olduğu izahtan varestedir. İnsanoğlu bu fikri düzeyin gereğini; hukuku, eşitliği ve özgürlüğü yine kendisine karşı koruma ve yükseltme görevi yine insanoğlunun omuzlarına yüklenmiştir. Hayatın bir anlamı var ise ve insan onun takipçisi olmayı beyan ediyor ise buna uymayı cesaretle istemelidir. Başkası için değil...

Ursula Le Guin'in dediği gibi: *"Kapitalist bir düzende yaşıyoruz. Kapitalizm, alt edilemez bir iktidara sahip gibi görünüyor. Kralların ilahi kaynaklı yönetim hakları da böyle görülüyordu. İnsana dayalı tüm iktidarlara direnç göstermek, onları yine insan eliyle değiştirmek mümkündür. Direniş ve değişim çoğu zaman sanatta filizlenir. Ve yine çoğunlukla bizim sanatımızda, yani kelimelerle yapılan sanatta."*

Ve unutmadan Goethe:

"Şudur son sözü bilgeliğin: Hak eder özgürlüğü ve yaşıyamı ancak, Her gün onları yeniden kazanmaya çalışan kişi."

EK:

BAKÜ-TİFLİS-CEYHAN BORU HATTI PROJESİ HAKKINDA ORTAK AÇIKLAMA 16 Mayıs 2003

Azerbaycan Cumhuriyeti, Gürcistan ve Türkiye Cumhuriyeti arasında Bakü-Tiflis-Ceyhan Ana İhracat Boru Hattı (BTC) ile ilgili olarak yapılan Anlaşma'nın (IGA) VI. maddesi uyarınca oluşturulan uygulama komisyonu üyeleri, BTC Şirketi (BTC Co.) temsilcileriyle birlikte 16 Mayıs 2003 tarihinde Bakü'de bir toplantı yaparak aşağıdaki ortak açıklamayı yayımlamıştır:

1. BTC Projesi ile ilgili olarak çeşitli sivil toplum kuruluşlarının dile getirdiği endişeleri dikkate aldık. Bu endişeleri ciddiye alıyoruz. BTC Projesini her açıdan örnek bir proje yapmakta kararlıyız ve projenin çevresel, sosyal ve insan hakları boyutları temel öneme sahiptir. BTC Co.'nun "Kazalar yok, insanlara zarar yok, çevreye zarar yok" hedeflerine bağlıyız.

2. Üç Ev Sahibi Devlet Anlaşması'nın (HGA) ve BTC Co. tarafından her ev sahibi ülkede hazırlanan Çevresel ve Sosyal Etki Değerlendirmeleri ile ilgili kamuoyu bilgilendirme ve danışma süreçlerinin bazı endişelerinin yanlış anlaşılmalara içerdiğine inanıyoruz. IGA, HGA ve ilgili Proje Anlaşmalarının her devletin yasama organları tarafından değerlendirilmesi ve onaylanması sürecini kamu kaydı olarak yapma sorumluluğumuzu ciddiye aldık. Çevresel ve Sosyal Etki Değerlendirmelerinin incelenmesi ve onaylanması sürecinin her devletin ulusal yasalarına ve uluslararası kamuoyu bilgilendirme standartlarına tam uyduğundan emin olduk. Etkilenen topluluklar ve ilgilenen paydaşlarla angaje olmak için özen gösterdik ve Uluslararası Finans Kurumu'ndan finansman alan projelere uygulanan standartları ve yönergeleri seçtik. Bu yönergelere bağlı kalarak, her ev sahibi devlet için Kamuoyu Bilgilendirme ve Danışma Planları geliştirdik. Bu planlara uygun olarak geniş çaplı kamuoyu bilgilendirme ve danışma süreçlerini başlattık. Bu konuda kaydettiğimiz ilerlemeden gurur duyuyoruz. BTC Projesi Anlaşmalarının tamamı, IGA, HGA, Çevresel ve Sosyal Etki Değerlendirmeleri ve Proje Danışma ve Bilgilendirme Planları ile diğer Proje bilgileri, BTC Projesi'nin internet sitesinde bulunmaktadır: www.caspiandevlopmentandexport.com.

3. Azerbaycan Cumhuriyeti, Gürcistan ve Türkiye Cumhuriyeti, IGA ve HGA'ların ulusal çıkarlarına uygun olmadığı iddialarına katılmamaktadır. Enerji kaynaklarımızı geliştirmede ve bölgesel bir enerji

Ursula Le Guin'in dediği gibi: *"Kapitalist bir düzende yaşıyoruz. Kapitalizm, alt edilemez bir iktidara sahip gibi görünüyor. Kralların ilahi kaynaklı yönetim hakları da böyle görülüyordu. İnsana dayalı tüm iktidarlara direnç göstermek, onları yine insan eliyle değiştirmek mümkündür. Direniş ve değişim çoğu zaman sanatta filizlenir. Ve yine çoğunlukla bizim sanatımızda, yani kelimelerle yapılan sanatta."*

koridoru oluşturmada büyük faydalar görüyoruz. Her devlet, diğer ilgili devletlerle ve ilgili çok taraflı kuruluşların temsilcileriyle kapsamlı ikili ve çok taraflı danışma süreci yürütmüştür. IGA ve HGA'lar, devletler ve dış danışmanları tarafından 18 aylık bir süre zarfında müzakere edilmiştir ve her devletin yasama organı tarafından ulusal anayasaları ve yasalarına uygun olarak tam ve adil bir değerlendirme sonrasında onaylanmıştır.

4. Sivil toplum kuruluşlarıyla yürüttüğümüz diyalog çerçevesinde, Proje Anlaşmalarının hükümlerinin, uluslararası insan hakları, çevresel veya sosyal ve iş normlarına aykırı hareket edilmesine izin verebileceği ya da proje personelinin uluslararası insan hakları normlarını ihlal etmesini önlemek için ev sahibi devletlerin harekete geçmesini yasaklayabileceği yönünde spekülasyonları duyduk. Her bir hükmü inceledik ve son zamanlarda yazışmalarda yer alan spekülasyonların tarafların anlam ve işleyişi hakkındaki niyet veya anlayışını yansıtmadığını sonucuna vardık. BTC için en yüksek uluslararası standartlara bağlı kalma konusundaki kararlılığımızı sürdürüyoruz ve bu spekülasyonlarla aynı fikirde değiliz. Ev sahibi devletler ve Proje'nin sahipleri ve işletmecilerinin Proje'nin iyi çevresel, iş ve sosyal uygulamalar için bir model olarak geliştirilip işletilmesine verdikleri önemin bir göstergesi olarak, bu Ortak Açıklama'yı yapmaya ve proje güvenliği ve insan hakları, çevre, sosyal ve iş standartlarıyla ilgili olarak daha fazla yanlış anlamaların önüne geçmeye kararlıyız.

5. Çok Uluslu Şirketler için OECD Kılavuzları: BTC Proje Anlaşmalarının müzakereleri sırasında OECD Çok Uluslu Şirketler Kılavuzları'nda belirtilen ilkeler ve politikaların, işletmelerin "sürdürülebilir kalkınma sağlama amacıyla ekonomik, sosyal ve çevresel ilerlemeye katkıda bulunma" ve "faaliyetlerinden etkilenenlerin insan haklarına saygı gösterme" gibi politikalar dahil olmak üzere tamamen dikkate alındığını ve BTC Proje Anlaşması yapısında yansıtıldığını teyit ediyoruz. BTC Co. ve devletler, kılavuzlarda yer alan ilke ve politikaların uygulanmasını sağlamak için birlikte çalışmaya devam edecektir. Bu taahhüdü yansıtan bir şekilde, IGA, HGA'lar ve diğer BTC Proje Anlaşmaları ile ilgili olarak gerçekleştirilen ve

gerçekleştirilecek tüm faaliyetlerin kılavuzlarla her maddi yönden uyumlu olduğunu teyit ediyoruz.

6. Proje Güvenliği ve İnsan Hakları: IGA ve HGA'ların, proje tesislerinin ve personelinin korunmasıyla ilgili taahhütlerini yerine getirirken ev sahibi devletlerin uluslararası insan hakları normlarını ihlal eden eylemlerde bulunmasını veya proje personelinin uluslararası insan hakları normlarını ihlal etmesini engelleyecek eylemlerde bulunmasını yasaklayabileceği yönündeki endişeleri duyduk. IGA ve HGA'ların bu şekilde yorumlanmasını reddediyoruz ve ilgili şirketler, BTC Co. veya hissedarları, müşterileri veya yüklenicilerinin IGA veya HGA'ları bu şekilde yorumlamadığını teyit etmektedir. Taraflar, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Birleşmiş Milletler Kolluk Kuvvetleri Görevlilerinin Güç ve Ateşli Silah Kullanımı Temel İlkeleri, Birleşmiş Milletler Kolluk Kuvvetleri Görevlilerinin Davranış Kuralları, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve ulusal yasalarımızla uyumlu bir şekilde Gönüllü Güvenlik ve İnsan Hakları İlkeleri (Uluslararası Normlar) dahil olmak üzere insan hakları ilkelerine saygı ve uyum sağlama hedeflerine olan bağlılıklarını karşılıklı olarak teyit etmektedir. Ayrıca, bu taahhüde verdikleri önem nedeniyle, IGA ve HGA'lara bir veya daha fazla protokol ekleyerek tüm boru hattı güvenlik operasyonlarının uluslararası normlara uygun olarak yürütülmesi gerektiğini ve bununla ilgili belirli gereklilik ve sınırlamaları belirleyen bir veya daha fazla protokolü hızlı bir şekilde tamamlayacaklarına dair taahhütlerini yeniden teyit ediyoruz.

7. Çevre: IGA, HGA'lar ve diğer BTC Proje Anlaşmalarının, projenin dünya çapında gelişen çevresel standartlar ve uygulamalara, toprak edinimi ve etkilenen kişilerin yeniden yerleştirilmesi dahil olmak üzere, uymayacağını belirten endişeleri de duyduk. Bu yorumun niyetlerimizi ve IGA, HGA'lar ve diğer BTC Proje Anlaşmalarının uygulanma şeklini yansıtmadığını düşünüyoruz. IGA, her devletin, Avrupa Birliği üye devletlerinde zaman zaman genel olarak uygulanan çevresel standart ve uygulamalardan "daha az katı olmayan" standart ve uygulamaları uygulamasını taahhüt eder. HGA'lar ve diğer BTC Proje Anlaşmaları bu taahhüdü hayata geçirmekte ve AB standartları geliştikçe ve uluslararası standartlar ve petrol boru

hattı endüstrisindeki uygulamalar geliştikçe dinamik bir referans noktası sağlamaktadır. Ayrıca, her devlette onaylanan Çevresel ve Sosyal Etki Değerlendirmelerinin bu dinamik standartlara uyumlu olarak çalışmayı sürdüreceğini ve Dünya Bankası Grubu'nun çevresel ve sosyal politikalarına ve yönergelerine ek bir taahhüt içerdiğini not ediyoruz. Bu politikalar ve yönergeler, Yeniden Yerleştirme Eylem Planı'nın geliştirilmesi ve arazi edinimi ve etkilenen kişilerin yeniden yerleştirilmesi ile ilgili detaylı gereklilikleri içerir ve BTC Co.'nun bu plan doğrultusunda tüm arazi edinim ve tazminat faaliyetlerini yürütmeye devam ettiğini ve edeceğini teyit ederiz.

8. İş Gücü: Zorla Çalıştırma, Örgütlenme Özgürlüğü ve Toplu Pazarlık, Ayrımcılık, Eşit Ücret ve Asgari Yaş konularındaki Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) sözleşmelerinin proje geliştirme ve işletiminde geçerli olacağını ve projenin her ev sahibi devletin taraf olduğu tüm diğer uluslararası iş gücü ve insan hakları antlaşmalarındaki standartlara tabi olacağını teyit ederiz.

9. Bu Ortak Açıklama, BTC IGA ve HGA'lar kapsamında bir Proje Anlaşması olarak tanımlanır ve 16 Mayıs 2003 tarihinde İngilizce dilinde yürürlüğe girer.

Dipnotlar:

- [1] " Hamas: Eş-Şati Mülteci Kampı'ndaki katliam, ABD'nin örtbas ettiği İsrail'in yeni bir savaş suçudur." Link: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/hamas-es-sati-multeci-kampinda-ki-katliam-abdnin-ortbas-ettigi-israilin-yeni-bir-savas-sucudur-/3274694>
- [2] "İsrail ordusundan Türkiye'ye alçak rest! Türk-Filistin Dostluk Hastanesi önünde poz vermişlerdi: Dışişleri Bakanlığının tepkisinden sonra skandal cevap geldi" Link: <https://www.takvim.com.tr/dunya/israil-ordusundan-turkiyeye-al-cak-rest-turk-filistin-dostluk-hastanesi-onunde-poz-vermis-lerdi-disisleri-bakanliginin-tepkisinden-sonra-skandal-cevap-geldi-5899576>
- [3] "İsrail'in Gazze'deki güvenli alana saldırılarında 'en az 141 kişi öldü', İngiltere Dışişleri Bakanı 'acil ateşkes' çağrısı yaptı" Link: <https://www.bbc.com/turkce/articles/cjqeyn1y-geyo#:~:text=Gazze'deki%20Sa%C4%9Fl%C4%B1k%20Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%2C%20%C4%B0srail.az%20141%20ki%C5%9Fi%20%C3%B6ld%C3%BC%C4%9F%C3%B-Cn%C3%BC%20a%C3%A7%C4%B1klad%C4%B1>

- [4] " Hamas: Eş-Şati Mülteci Kampı'ndaki katliam, ABD'nin örtbas ettiği İsrail'in yeni bir savaş suçudur" Link: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/hamas-es-sati-multeci-kampinda-ki-katliam-abdnin-ortbas-ettigi-israilin-yeni-bir-savas-sucudur-/3274694>
- [5] "İsrail'in Gazze'de BM'ye ait bir okula düzenlediği saldırıda 15 Filistinli öldü" Link: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israilin-gazgede-bmye-ait-bir-okula-duzenledigi-saldirida-15-filistinli-oldu/3274824> (AA'nın söz konusu haber etiketini "İSRAİL-FİLİSTİN ÇATIŞMASI" olarak ifade etmesi, haber dilinin bir kısmının biçimi de oldukça dikkat çekicidir.)
- [6] "Gazze'de görev yapmış yaklaşık 3 bin İsrailli asker psikolojik tedavi görüyor" Link: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/gazgede-gorev-yapmis-yaklasik-3-bin-israilli-asker-psikolojik-tedavi-goruyor/3087304#:~:text=Psikolojik%20destek%20alan%20%C4%B0srail%20askerlerinin,3'%C3%-BC%20ise%20a%C4%9F%C4%B1r%20yaraland%C4%B1>
- [7] Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırma Sözleşmesi Link: https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093827bm_11.pdf
- [8] "Gazze'de soykırım suçlamasıyla Biden'a dava açıldı" Link: <https://www.indyturk.com/node/674256/d%C3%BCn-ya/gazgede-soyk%C4%B1r%C4%B1m-su%C3%A7lamas%C4%B1yla-bidena-dava-a%C3%A7%C4%B1ld%C4%B1>
- [9] "ABD medyasına göre, ABD 7 Ekim'den bu yana İsrail'e 6,5 milyar dolarlık güvenlik yardımı sundu" Link: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-medyasina-gore-abd-7-ekimden-bu-yana-israile-6-5-milyar-dolarlik-guvenlik-yaridimi-sundu/3259615#:~:text=ABD'nin%20Gazze%20%C5%9E-eridi'nde,de%C4%9Ferinde%20g%C3>
- [10] Link: <https://www.instagram.com/p/C9PtWeRsVma/?igsh=eTV1Z3VkamdjN2F3>
- [11] Niamh Ni Bhriain & Mark Akkerman: "İsrail'in Soykırımında Suç Ortağı: Avrupa Birliği" Link: <https://www.perspektifonline.com/israilin-soykirimda-suc-ortagi-avrupa-birligi/>
- [12] Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro) Link: <https://web.archive.org/web/20110605012548/http://www.icj-cij.org/docket/index.php?sum=667&code=bhy&p1=3&p2=2&case=91&k=f4&p3=5>
- [13] "Türkiye'nin ticaret kısıtlaması Bakü-Tiflis-Ceyhan üzerinden İsrail'e gönderilen petrolü etkiler mi?" Link: <https://www.voaturkce.com/a/turkiye-ticaret-kisitlamamasi-baku-tiflis-ceyhan-uzerinden-israil-gonderilen-petrolu-etki>

ler-mi/7613621.html

[14] “Washington’da 39’uncu Amerikan-Türk Konferansı yapılıyor” Link: <https://www.voaturkce.com/a/washington-39-uncu-amerikan-turk-konferansi-na-evsahipligi-yapiyor/7605489.html>

[15] “On the International Court of Justice ruling regarding

Gaza” Link: https://www.eeas.europa.eu/eeas/international-court-justice-ruling-regarding-gaza_en

[16] “Application of The Convention on The Prevention and Punishment of The Crime of Genocide in The Gaza Strip (South Africa v. Israel)” Link: <https://icj-cij.org/sites/default/files/case-related/192/192-20240524-ord-01-00-en.pdf>

